

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ:
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ

Διπλωματική εργασία της Μακρίδου Μαρίας, Α. Ε. Μ. 204

Επιβλέπων : Αλυγιάκης Αντώνιος, Επίκουρος Καθηγητής

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1994

0260011623

M

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μουσική της Ορθόδοξης Εκκλησίας προκαλεί στις ημέρες μας το ενδιαφέρον όλο και πιο πολλών ερευνητών. Σημαντικές είναι οι μελέτες, που έχουν γίνει επάνω σ' αυτήν, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών και οι πιο πολλές μάλιστα οφείλονται σε έρευνες ξένων ερευνητών. Ομως και στη χώρα μας οι μελέτες σχετικά με τη βυζαντινή μουσική, αν και λίγες, δίνουν τις βάσεις για τη συστηματοποίηση της βυζαντινής μουσικολογίας, που ήδη ξεκίνησε με την ίδρυση των πανεπιστημιακών τμημάτων Μουσικολογίας.

Η ιστορία της βυζαντινής μουσικής, όπως αυτή διαγράφεται μέσα από τα πολλά και πλούσια χειρόγραφα που υπάρχουν στον τόπο μας, καθώς και η ενδιαφέρουσα ψαλτική τέχνη, η οποία λαμβάνει χώρα στους ναούς κατά την λειτουργική πράξη, ήταν για μένα το ερέθισμα ν' ασχοληθώ με την κατεξοχήν αυτήν παραδοσιακή μουσική της χώρας μας.

Η εργασία αυτή θα επιχειρήσει ν' ασχοληθεί με τη ζωή και το έργο του Γρηγορίου του Πρωτοψάλτη, ενός μεγάλου διδασκάλου και μεταρρυθμιστή, ο οποίος άφησε σημαντικό έργο, συμβάλλοντας έτσι στην ιστορία της βυζαντινής μουσικής. Με άλλα λόγια, το όλο έργο του αγγίζει τα σημερινά μονοπάτια της βυζαντινής τέχνης και γι' αυτό θεωρείται και πολύ σημαντικό.

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την υποχρέωση να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας αυτής. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον καθηγητή μου κ. Αντώνιο Ε. Αλυγιζάκη, Επ. καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος μου πρότεινε και το θέμα της εργασίας αυτής και με βοήθησε στην συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού. Οι συμβουλές και οι υποδείξεις του ήταν ουσιαστικές, τόσο στην ολοκλήρωση, όσο και στην καλύτερη παρουσίαση

του θέματος. Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Γρ. Θ. Στάθη, καθηγητή Βυζαντινής Μουσικολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, για τις χρήσιμες υποδείξεις του και το θάρρος, που μου έδωσε, στην προσπάθειά μου να προσεγγίσω καλύτερα το θέμα.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον αγαπημένο μου αδελφό, Μιχάλη, που με τις γνώσεις και την πείρα του στην βυζαντινή θεωρία και πρακτική, με βοήθησε στο να εμβαθύνω και να κατανοήσω καλύτερα τα έργα που αναλύω στο τέλος της εργασίας.

Επίσης, τον Μάριο Χρυσικόπουλο, πτυχιούχο του Τμήματός μας, για τη βοήθεια και τη φιλική συνεργασία του μαζί μου, επάνω σε θέματα, που απαιτούσαν ιδιαίτερες γνώσεις, πράγμα που είχε αποκτήσει με τη δική του διπλωματική εργασία, για τη Βυζαντινή μουσική.

Ακόμη, τον Παναγιώτη Διονυσίου, ο οποίος με τις γνώσεις του στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές με βοήθησε στην εκτύπωση και γενικότερα στην καλύτερη εμφάνιση της εργασίας αυτής.

Τέλος ευχαριστώ και τη μητέρα μου για το κουράγιο και τη συμπαράστασή της στον αγώνα μου.

Μαρία Μακρίδου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	6
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΩΔΙΚΩΝ - ΛΕΞΕΩΝ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο : Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ	13
1.1. Βιογραφικά Στοιχεία	13
1.2. Ο Γρηγόριος Πρωτοψάλτης και η Μεταρρύθμιση του 1814	16
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1ου	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : ΤΟ ΕΞΗΓΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	25
2.1. Μια πρώτη προσέγγιση του εξηγητικού έργου του Γρηγορίου	25
2.2. Τα έργα που εξήγησε ο Γρηγόριος	29
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2ου	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο : ΤΟ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	43
3.1. Οι συνθέσεις εκκλησιαστικής μουσικής του Γρηγορίου	43
3.2. Οι συνθέσεις εξωτερικής μουσικής του Γρηγορίου	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3ου	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο : ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	76
4.1. Ανάλυση του καλοφωνικού ειρμού, "Ο αγγελος εβρα" . . .	76
4.2. Ανάλυση του μαθήματος, "Περιζωσαι την ρομφαιαν σου" . . .	80
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4ου	85
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	86
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I (ΟΙ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ)	88
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II (ΟΙ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ)	99
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ)	108
 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ	109
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ)	129

BIBΛIOΓPAΦIA - CYNTOMOΓPAΦIEC

ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Οκταηχία	ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ Α., Η Οκταηχία στην Ελληνική Λειτουργική Υμνογραφία, Θεσσαλονίκη, 1985.
ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Θέματα	ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ Α., Θέματα Εκκλησιαστικής Μουσικής, Θεσσαλονίκη, 1978.
ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Εισαγωγή	ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ Α., Εισαγωγή στη Βυζαντινή Μουσική, (Φοιτητικές Σημειώσεις), Θεσ/νίκη, 1993.
ΒΟΥΔΟΥΡΗ, Οι μουσικοί χοροί	ΒΟΥΔΟΥΡΗ Α., "Οι μουσικοί χοροί της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας", Ορθοδοξία, τόμος 9ος, σ. 343 - 537 Κων/πολις, 1935.
ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ,
Μουσικά Χειρόγραφα	ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ Μ., Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453 - 1832), Τόμος Α', Αθήνα 1975.
ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα	ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ Μ., Χειρόγραφα Έκκλησιαστικής Μουσικής 1453 - 1820, Αθήνα 1980.
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Θεωρητικόν	ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ Ξκ Μαδύτων, Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής, Τεργέστη, 1832.

ΓΕΔΕΩΝ, Πρωτοψάλται

ΓΕΔΕΩΝ Μ., "Πρωτοψάλται τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ", Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια", τόμος 4ος, σ. 644-645, Κωνσταντινούπολις, 1884.

ΛΑΔΑ, Τα πρώτα τυπωμένα βιβλία

ΛΑΔΑ Γ., Τα πρώτα τυπωμένα βιβλία Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Ἀθήνα, 1978.

MORGAN, The "Three Teachers"

MORGAN M., "The Three Teachers" and their Place in the History of Greek Church Music", Studies in Eastern Chant II, pages 86 - 99, Oxford 1971.

PALIKAROVA, La musique byzantine

PALIKAROVA VERDEIL R, La musique byzantine chez les Bulgares et les Russes, MONUMENTA MUSICAE BYZANTINAE, Subsidia Vol. III, Copenhagen 1953.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Θεωρία

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Ἀθήναι, 1991⁵.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Συμβολαί

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Γ., Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἔκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Ἀθήναι, 1890.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ,
Ιστορική Επισκόπησις

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Γ., Ιστορική
Ἐπισκόπησις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Μουσικῆς, Κατερίνη, 1990 ².

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ,
Ιεροσολυμιτική βιβλιοθήκη

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ Α.,
Ιεροσολυμιτική βιβλιοθήκη τόμος Ε',
Πετρούπολις 1891 - 1915.

ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ, Πρωτοψάλται

ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ Χ., "Πρωτοψάλται,
Λαμπαδάριοι και Δομέστικοι τῆς
Μεγάλης Ἐκκλησίας (1453-1821)",
Μνημοσύνη, τόμος 2ος, σ. 64-93,
ἐν Ἀθήναις 1968-1969.

ΨΑΧΟΥ, Παρασημαντική

ΨΑΧΟΥ Κ., Η παρασημαντική τῆς
βυζαντινῆς μουσικῆς, Ἀθήναι, 1978²

ΡΩΜΑΝΟΥ,
Η Μεταρρύθμιση του 1814

ΡΩΜΑΝΟΥ Κ., "Η Μεταρρύθμιση
του 1814", Μουσικολογία, τεύχος 1ο,
σ. 7 - 22, Αθήνα, 1985.

ΣΤΑΘΗ, Εξήγησις

ΣΤΑΘΗ Γρ., Ἐξήγησις τῆς
Παλαιᾶς Βυζαντινῆς Σημειογραφίας
Ἀθήναι, 1989 ².

ΣΤΑΘΗ, Αναγραμματισμοί

ΣΤΑΘΗ Γρ., Οἱ αναγραμματισμοί
καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς
μελοποιίας, Ἀθήναι, 1992 ².

ΣΤΑΘΗ, Χειρόγραφα Αγίου Ορους

ΣΤΑΘΗ Γρ., Τα χειρόγραφα
Βυζαντινής Μουσικής Αγίου Ορους:
Τόμος Α', Αθήναι, 1975,
Τόμος Β', Αθήναι, 1976 και
Τόμος Γ', Αθήναι, 1993.

ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης

ΣΤΑΘΗ Γρ., Βυζαντινοί και
Μεταβυζαντινοί Μελουργοί Νο 2 -
Γρ. Πρωτοψάλτης ο Βυζάντιος,
φωνογραφικό άλμπουμ, Αθήνα 1987

TARDO, L' antica

TARDO L., L' antica melurgia
bizantina, Grottaferrata, 1938.

WELLESZ, History

WELLESZ E., A History of Byzantine
Music and Hymnography, Oxford
1961 ².

ΜΟΥΣΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΟΝ ΚΑΛΟΦΩΝΙΚΟΝ μελοποιήθεν παρά διαφόρων παλαιων τε και νεων διδασκάλων μεταφρασθέν δε εις την νεαν της μουσικης μέθοδον καί μετά πάσης επιμελείας διορθωθέν παρά του ενός των τριων Διδασκάλων της ρηθείσης Μεθόδου Γρηγορίου Πρωτοψάλτου της του Χριστου Μεγάλης Εκκλησίας, εν Κωνσταντινουπόλει 1835.

ΤΑΜΕΙΟΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ

περιέχον άπασαν την Εκκλησιαστικην Ενιούσιαν ακολουθίαν εσπερινού όρθρου λειτουργίας μεγάλης τεσσαρακοστής και της λαμπροφόρου αναστάσεως. Εγκρίσει και αδεία της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, παρά Θεοδώρου Φωκαέως, τόμος Β', τεύχος Α, εν Κωνσταντινουπόλει 1869.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

περιέχον άπαντα τα μαθήματα του εσπερινού, υπό Γρηγορίου Πρωγάκη, τόμος Β', εν Κωνσταντινουπόλει 1909.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΩΔΙΚΩΝ - ΛΕΞΕΩΝ

ΕΒΕ-ΜΠΤ	: Εθνική Βιβλιοθήκη Ελλάδος - Μετόχιον Παναγίου Τάφου.
ΒΚΨ	: Βιβλιοθήκη Κωνσταντίνου Ψάχου.
βλ.	: βλέπε
ό. π.	: όπως παραπάνω
κ. ά.	: και άλλα
αι.	: αιώνας
ήχ. πλ.	: ήχος πλάγιος
σ.	: σελίδα, σελίδες
ΧΥΦ.	: χειρόγραφο
r - v	: recto - verso

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΛΕΥΤΙΔΗΣ
Ο ΕΠΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε' ΠΡΩΤΟΥΑΛΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΓ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
(1819-1822)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο : Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ

1.1. Βιογραφικά Στοιχεία.

Μια από τις πιο ξεχωριστές μορφές στην ιστορία της Βυζαντινής Μουσικής, είναι αυτή του Γρηγορίου του Πρωτοψάλτη. Η μοναδικότητα του προσώπου του έγκειται στο γεγονός ότι ο Γρηγόριος υπήρξε μία σπάνια μουσική ιδιοφυΐα, ένας βαθύς γνώστης της Εκκλησιαστικής, αλλά και Εξώτερικης μουσικής και ακόμα ένας τέλειος μουσικός και παράλληλα ένας μεγάλος διδάσκαλος της Βυζαντινής Μουσικής Τέχνης. Η σπουδαιότητα όμως της μορφής του Γρηγορίου φαίνεται καθαρά κυρίως από το μεταρρυθμιστικό του έργο επάνω στην σημειογραφία της Βυζαντινής Μουσικής, το οποίο επετέλεσε το 1814 σε συνεργασία μαζί με άλλους δύο μεγάλους διδασκάλους και μεταρρυθμιστές, τον Χρύσανθο και τον Χουρμούζιο. Έτσι ο Γρηγόριος είναι ο ένας από τους Τρεις Μεγάλους Διδασκάλους - Μεταρρυθμιστές της Νέας Αναλυτικής Μεθόδου της Βυζαντινής Μουσικής σημειογραφίας ¹.

Μέσα από την παρουσίαση της βιογραφίας του Γρηγορίου, που θα επιχειρηθεί σ' αυτό το σημείο, φαίνονται καθαρά όλα εκείνα τα στοιχεία που συνέθεσαν την μορφή του Γρηγορίου Πρωτοψάλτη και την έκαναν να ξεχωρίζει από τ' άλλα πρόσωπα μέσα στην Βυζαντινή Μουσική Ιστορία.

Ο Γρηγόριος γεννήθηκε σύμφωνα με την παράδοση, την ημέρα που πέθανε ο Πέτρος λαμπαδάριος, ο Πελοποννήσιος ². Όμως ο ακριβής χρόνος της γέννησής του δεν μας είναι γνωστός και πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι είναι το έτος 1778. Ο συλλογισμός που κάνει πολλούς να πιστεύουν ότι το έτος 1778 μπορεί να είναι η πιθανή χρονιά γέννησης του Γρηγορίου είναι αυτός που εκφράζει και ο Γρ. Στάθης στο άρθρο του "Βυζαντινοί και Μεταβυζαντινοί Μελουργοί - Γρηγόριος Πρωτοψάλτης ο Βυζάντιος". Συγκεκριμένα στη σελίδα 1 αναφέρει τα εξής:

"Αν ο Πέτρος ο Πελοποννήσιος πέθανε από πανώλη, πρέπει να μεταθέσουμε τον χρόνο θανάτου του από το 1777, που αναγράφεται σε όλα τα βιβλία, στα 1778, γιατί αυτόν τον χρόνο, και συγκεκριμένα τον χειμώνα αυτού του χρόνου, έπεσε το θανατικό στην Κωνσταντινούπολη απ' την πανώλη. Μια ιστορική ενθύμηση στη σ. 372 του κώδικα της μονής Παντελεήμονος 203, μας λέγει ακριβώς: "Εἰς τοὺς 1778 ἐγένετο μέγας χειμῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τῷ αὐτῷ ἔτει συνέβη και μέγα θανατικόν". Βέβαια, δεν αποκλείεται το θανατικόν να διαρκούσε και τον χειμώνα του 1778, πρωτοφανερωμένο τον προηγούμενο χρόνο 1777". Με βάση αυτόν τον συλλογισμό ο Γρ. Στάθης υποστηρίζει παρακάτω, ότι ο Γρηγόριος γεννήθηκε στα 1778, σε αντίθεση με άλλους ερευνητές που τον τοποθετούν στα 1777 ³. Επειδή όμως τίποτε δεν είναι σίγουρο, η διαλεύκανση αυτού του θέματος φαίνεται πως δεν είναι καθόλου εύκολη.

Ο πατέρας του Γρηγορίου ήταν ιερέας και λεγόταν Γεώργιος. Η μητέρα του λεγόταν Ελένη ⁴. Το επώνυμο του Γρηγορίου που ήταν "Λευίτης", ή "Λευιτίδης", φαίνεται ότι προήλθε από το γεγονός ότι ο πατέρας του ήταν παπάς, δηλαδή "λευίτης" σύμφωνα με τη γλώσσα της Καινής Διαθήκης ⁵.

Ο Γρηγόριος από μικρός συνδέθηκε με κύκλους των Αρμενίων και έμαθε αυτοδίδακτα την αρμενική γλώσσα και την μουσική τους ⁶. Ομως ο πατέρας του για να τον αποσπάσει από τους Αρμενίους και παράλληλα για να του δώσει ελληνική παιδεία και μόρφωση, τον έστειλε στο Σιναϊτικό Μετόχι του Βαλατά κοντά στον κρητικό αρχιμανδρίτη Ιερεμία. Μαζί του ο Γρηγόριος έμαθε και τα ελληνικά γράμματα και σαν καλλίφωνος και φιλόμουσος που ήταν, αναδείχτηκε γρήγορα σε Αναγνώστη και Ιεροψάλτη. Αργότερα ο Γρηγόριος είχε δασκάλους του στην μουσική, τον Ιάκωβο τον Πρωτοψάλτη, τον Πέτρο τον Βυζάντιο και τον Γεώργιο τον Κρήτα ⁷, ο οποίος δίδαξε στο μετόχι γύρω στα 1800 ⁸. Κοντά στον Γεώργιο τον Κρήτα ο Γρηγόριος διδάχτηκε τον αναλυτικό και επεξηγηματικό τρόπο γραφής των μελωδικών γραμμών με χαρακτήρες

ποσότητας, "ἄνευ τῶν ιερογλυφικῶν καὶ τῶν μεγάλων σημαδίων, ἔκτός μικρῶν τινῶν σημείων τῶν κινήσεων καὶ ὑποκινήσεων" ⁹. Ο Γρηγόριος ἦταν γνώστης ἀκόμα καὶ τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς, τὴν ὁποία διδάχτηκε ἀπὸ τὸν ὀνομαστό χανεντέ Ντεντέ Ισμαηλάκη. Γνώριζε δηλαδὴ τὴν Τουρκικὴ μουσικὴ καὶ παράλληλα ἤξερε νὰ παίζει καὶ τὴν πανδουρίδα, δηλαδὴ τὴν ταμπούρα ¹⁰.

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς πρωτοψαλτίας τοῦ Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, δηλαδὴ στα 1800 - 1805, ὁ Γρηγόριος βρίσκεται στα Πατριαρχεῖα ὡς ἀ' δομέστικος ¹¹, συμπάλλοντας μαζί με τὸν δάσκαλό του ¹². Μέσα σ' αὐτὴ τὴν πενταετία ὁ Γρηγόριος νυμφεύθηκε καὶ απέκτησε παιδιὰ. Ὡστόσο δὲν ἔχουμε ἀκριβῆ στοιχεῖα γιὰ τὸν ἀριθμὸ τους, οὔτε γιὰ τὴν ἡμερομηνία τοῦ γάμου του ¹³.

Στα 1810 καὶ σ' ολόκληρη τὴ διάρκεια τῆς Μεταρρύθμισης τοῦ 1814, ὁ Γρηγόριος ἦταν Λαμπαδάριος ¹⁴ τοῦ Μανουὴλ Πρωτοψάλτη ¹⁵. Τὸ αξίωμα δε τοῦ Πρωτοψάλτη ¹⁶ ὁ Γρηγόριος ἔλαβε στις 21 Ιουνίου τοῦ 1819, ὡς ἀμεσὸς διάδοχος τοῦ Μανουὴλ Πρωτοψάλτη, ὁ ὁποῖος πέθανε τότε (21 Ιουνίου 1819) ¹⁷. Στὴ θέση τοῦ Πρωτοψάλτη ὁ Γρηγόριος διέπρεψε γιὰ δύομισὶ χρόνια, δηλαδὴ μέχρι τὸ θάνατό του, ὁ ὁποῖος συνέβη στὴν Κωνσταντινούπολη στις 23 Δεκεμβρίου τοῦ 1821 ¹⁸, ὅταν ἦταν σὲ ἡλικία μόλις 45 ἐτῶν.

Τὸν σεβασμὸ που ἐνέπνεε ὁ Γρηγόριος ὡς Πρωτοψάλτης, μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει ἀπὸ διάφορες πηγές ὅπου τὸν ὀνομάζουν: "ὁ ευγενέστατος πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας κύρ Γρηγόριος" ¹⁹, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ἀρθρα που ἔχουν κατὰ καιροὺς γραφεῖ γι' αὐτὸν καὶ μιλοῦν γιὰ τὴν προσφορά του ὄχι μόνο ὡς Πρωτοψάλτη, ἀλλὰ ὡς Μεγάλου Μεταρρυθμιστῆ τῆς μουσικῆς σημειογραφίας ²⁰.

1.2. Ο Γρηγόριος Πρωτοψάλτης και η Μεταρρύθμιση του 1814

Η Μεταρρυθμιστική προσπάθεια του 1814 η οποία αποτελεί σταθμό στην ιστορία της βυζαντινής σημειογραφίας, αποδίδεται στον Γρηγόριο Πρωτοψάλτη και στους συνεργάτες του, αρχιμανδρίτη Χρυσάνθο Προύσης και Χουρμούζιο τον Χαρτοφύλακα. Οι τρεις αυτοί διδάσκαλοι χαρακτηρίστηκαν "ευεργέτες του έθνους", όπως σημειώνει εξάλλου και ο μαθητής τους Παναγιώτης Πελοπίδης στον πρόλογο του Μεγάλου Θεωρητικού του Χρυσάνθου:

"...οὗτος λοιπόν ὁ φιλογενέστατος Κύριος Χρυσάνθος, καί οἱ συνάδελφοί του Κύριοι, Γρηγόριος, καί Χουρμούζιος, ὁ μὲν Πρωτοψάλτης, ὁ δέ Χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, μικρόν πρό τῆς Ἐπαναστάσεως ἔνωθέντες, καί συσκεφθέντες φιλοσόφως καί ἐπιστημονικῶς, ἀνεκάλυψαν τόν Χρόνον εἰς τήν Μουσικήν, καί ἐπροσδιώρισαν τήν καταμέτρησιν καί διαίρεσιν αὐτοῦ πολλαχῶς: (διότι χωρίς τούτου οὐδέν κατορθοῦται εἰς τήν Μουσικήν.) ἔπροσδιώρισαν τά διαστήματα τῶν ἑπτὰ Τόνων διά συστηματικῶν Κλιμάκων καθ' ὅλα τά γένη τῆς Μουσικῆς: τά διαστήματα τῶν Φθορῶν, δι' ὧν γίνεται ἡ μετάβασις καί ἡ μεταβολή ἀπό ἤχου εἰς ἤχον, ἀπό γένος εἰς γένος, καί ἀπό κλίμακος εἰς κλίμακα: μετέβαλαν τοὺς Μουσικούς Χαρακτῆρας ἀπό συμβόλων εἰς γράμματα: καί, ἐν ἐνί λόγῳ, καθυπέβαλαν εἰς κανόνας τήν πρὶν ἀκανόνιστον μὲν, ἀλλά πολυποικιλομέλη Μουσικήν μας μέ τρόπον ἀξιοθαύμαστον.

Τίς δύναται νά ἀντεῖπῃ εἰς τούτου, ὅταν βλέπῃ εἰς τοὺς ἐντελεῖς τῆς Μεθόδου ταύτης τήν ικανότητα του νά ψάλλωσιν ἀπαράλλακτα, ξένα καί ἀνήκουστα εἰς αὐτούς μέλη τονισμένα μέ τοὺς ἡμετέρους Μουσικούς χαρακτῆρας, καί νά γράφωσι παρομοίως τά τοιαῦτα, ὅταν διά μόνης τῆς ἀκοῆς γίνωνται γνωστά εἰς αὐτούς; οὐδεῖς βέβαια. Δικαίως λοιπόν πρέπει νά ὀνομασθῶσιν οἱ σεβάσμιοι οὗτοι ἄνδρες ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ!"²¹.

Τη Μεταρρύθμιση στη σημειογραφία της βυζαντινής μουσικής αποφάσισαν από κοινού οι τρεις αυτοί μεγάλοι διδάσκαλοι και φίλοι.

Όπως είναι γνωστό, όλα τα παλαιότερα συστήματα γραφής της εκκλησιαστικής μουσικής ήταν πολύπλοκα και συνεπώς πολύ δύσκολα στο να τα μάθει κανείς. Έτσι, οι τρεις διδάσκαλοι, που ήταν γνώστες των προηγούμενων συστημάτων, αφού επανειλημμένα συσκέφθηκαν επάνω στο ζήτημα αυτό, τελικά συστηματοποίησαν τη θεωρία της βυζαντινής μουσικής σε μία μέθοδο και την απλοποίησαν έτσι ώστε να γίνει κατανοητή και προσιτή ²².

Εκείνο όμως που τους ανέδειξε και τους έκανε πραγματικούς "εὐεργέτες τοῦ ἔθνους", ήταν η σημασία που έδωσαν στην ανάλυση κι εξήγηση της παλαιάς σημειογραφίας - παρασημαντικής - και η μεταγραφή των μελών της παλαιάς μεθόδου στην Νέα αυτή Μέθοδο ²³.

Τη Νέα Μέθοδο διδασκαλίας και εκμάθησης της Βυζαντινής μουσικής υπέβαλαν οι τρεις Διδάσκαλοι στο Πατριαρχείο. Και: "Καταπεισθεῖσα δὲ ἡ Σύνοδος ἀπό τούς ἰσχυρούς λόγους και τὰς βεβαίας ἀποδείξεις τῶν τριῶν Μουσικῶν διδασκάλων, περί τοῦ κανονισμοῦ τῆς τέχνης (ἐπειδὴ κατ' ἀρχάς υπωπτεύετο ὅτι τάχα οἱ Διδάσκαλοι ἐζήτουν νά καινοτομήσουν τὴν ιερὰν Ψαλμωδίαν) ἔθεσπισεν, ἵνα, ὁ μὲν Γρηγόριος ὁ Λαμπαδάριος καὶ Χουρμούζιος Γρηγορίου παραδίδωσι τὸ Πρακτικόν μέρος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ὁ δὲ Ἀρχιμανδρίτης Χρῦσανθος, τὸ Θεωρητικόν μέρος αὐτῆς" ²⁴.

Η Νέα Μέθοδος των Τριῶν Διδασκάλων γνώρισε μεγάλη επιτυχία και διαδόθηκε γρήγορα, γιατί για τη διδασκαλία της συστάθηκε η Γ' Πατριαρχική Σχολή, η οποία ιδρύθηκε το 1815 και άκμασε μέχρι το 1821 και στην οποία δίδασκαν οι ίδιοι οι Διδάσκαλοι ²⁵. Ακόμη: "...ἔστάλησαν πανταχοῦ Πατριαρχικά ἐγκύκλια γράμματα εἰς τούς κατ' ἐπαρχίας Ἀρχιερεῖς ἵνα ὅσοι ποθοῦν νά σπουδάσουν τὴν Μουσικὴν ἀμισθί κατὰ νέαν Μέθοδον, μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μετὰ δύο ἐτῶν διδασκαλίαν θέλουν γένει ἐγκρατεῖς τῆς Μεθόδου" ²⁶. Πολλοί ήταν αυτοί που έτρεξαν αμέσως για να διδαχτούν τη νέα μέθοδο και ήταν μαθητές

κάθε ηλικίας. Πολλοί απ' αυτούς μάλιστα αναδείχθηκαν και μετέδωσαν τις γνώσεις τους στον τόπο απ' όπου είχε ξεκινήσει ο καθένας ²⁷.

Για την σύσταση της Σχολής των Τριων Διδασκάλων και τη λειτουργία της μιλάει σε μια επιστολή του (με ημερομηνία 21 Ιανουαρίου 1815) ο Διονύσιος (Προηγούμενος) Βατοπεδίου, αναφέροντας τα εξής: "Κατ' αὐτάς ἠνοιχθη ἕν κοινόν Σχολεῖον εἰς τό Σιναϊτικόν Μετόχιον καί παραδίδει Νέαν Μέθοδον ἐπιστημονικῆς μουσικῆς, μέ κανόνας καί γραμματικήν. Σχολαρχοῦντες εἰς αὐτήν εἶναι ἕνας καλόγερος Χρῦσανθος καί ὁ Λαμπαδάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καί συντρέχουσιν εἰς αὐτήν καθ' ἑκάστην ὑπέρ τοῦς διακοσίους μαθητάς, ἔξ ὧν εἶναι καί Ἄρχιερεῖς καί Πρωτοσύγγελοι καί διάκονοι τῶν Ἄρχιερέων καί κοσμικοὶ παμπληθεῖς"²⁸.

Η προσφορά των Τριών Διδασκάλων της Μεταρρύθμισης του 1814 ήταν πολύ μεγάλη όχι μόνο για όσους ήθελαν να ασχοληθούν με την εκκλησιαστική μουσική, αλλά κυρίως και για την ίδια την Εκκλησία, αφού έτσι και διασφαλίστηκε η παράδοση, και παράλληλα αυξήθηκε το ρεπερτόριο με παλαιές μελωδίες οι οποίες δεν θα υπήρχαν σήμερα αν δεν τις είχαν μεταγράψει οι τρεις διδάσκαλοι ²⁹.

Αξιοθαύμαστος είναι ο όγκος των μεταγραφών που έκανε ο Γρηγόριος ³⁰, που αμέσως μετά τη Μεταρρύθμιση μαζί με τον Χουρμούζιο τον Χαρτοφύλακα, καταπιάστηκαν με την εξήγηση του έργου των παλαιότερων διδασκάλων ³¹. Εκτός από το ερμηνευτικό - εξηγητικό έργο του ³², ο Γρηγόριος μελοποίησε και δικά του έργα, τα οποία είναι και αυτά πολλά στο αριθμό ³³. Το καταπληκτικό εδώ είναι πως όλος αυτός ο όγκος των εξηγήσεων και των συνθέσεων, έγινε από τον Γρηγόριο μέσα στο διάστημα των έξι μόλις χρόνων, δηλαδή από το 1815 μέχρι τον θάνατό του (1821) ³⁴. Το έργο των εξηγήσεων του Γρηγορίου ανέρχεται στους 20 χειρόγραφους τόμους, χωρίς να λάβει κανείς υπ' όψιν του το γεγονός ότι αρκετούς απ' αυτούς τους αντέγραψε δύο και τρεις φορές, για να διευκολύνει το έργο της διάδοσης της Νέας Μεθόδου ³⁵.

Η φήμη του Γρηγορίου ως μεγάλου μουσικού επιστήμονα, αλλά κυρίως ως μεγάλου Διδάσκαλου, διαδόθηκε γρήγορα και σε πολλά μέρη εξαιτίας των μαθητών του. Κυρίως γνώρισε φήμη στη Μολδοβλαχία - στο Ιάσι και στο Βουκουρέστι - από μαθητές του που εδίδασκαν πλέον εκεί³⁶. Ιδιαίτερες σχέσεις είχε ο Γρηγόριος με τον κύριον Μιχαήλ Γρηγορίου Σούτζον, "υψηλότατον αυθέντην της Μολδοβίας", στον οποίο χάρισε το 1820 τρία εγκωμιαστικά τραγούδια που είχε ετοιμάσει³⁷.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ πως ο Γρηγόριος ιδιαίτερη φιλία είχε και με τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριο τον Ε'. Για την ιδιαίτερη αυτή σχέση των δύο Γρηγορίων ο επίσης Γρηγόριος Στάθης σημειώνει τα εξής: "...τοῦ ὁποίου (εννοεῖ του Γρηγορίου του Ε') τήν τρίτη ἀνάρρηση στόν θρόνο χαιρέτισε (εννοεῖ τον Γρηγόριο τον Πρωτοψάλτη) καί μέ δύο τραγούδια, καί σάν Πρωτοψάλτης ἐζήσε μαζί του τήν αγωνία καί τήν στενοχώρια κατά τήν Μεγάλη Τεσσαρακοστή καί τή Μεγάλη Εβδομάδα, μέχρι τό Πάσχα, 10 Απριλίου 1821". Και παρακάτω ο Γρ. Στάθης σημειώνει για την τελευταία, όπως ονομάζει, Μεγάλη Εβδομάδα των δύο Γρηγορίων: "Ἄλλ' ἐκεῖνος (ο Πατριάρχης) ἤσυχος κατέβαινεν εἰς τήν ἐκκλησίαν καί ᾄκουε τήν ἀκολουθίαν τῶν συνήθων ἀγρυπνιῶν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, καί πολλάκις ὁ ᾠοῖδος ἐπανελάμβανε καθ' ἑαυτόν τήν ἀρχήν τοῦ τροπαρίου ἐκείνου <ἰδοῦ, ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός>>"³⁸.

Από τα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσει κανείς το μέγεθος του έργου και του κόπου που κατέβαλε ο Γρηγόριος για την περάτωση της δουλειάς αυτής. Και επειδή το μεγαλείο της αξιοθαύμαστης προσπάθειάς του βρίσκεται στο έργο του, γι' αυτό στα κεφάλαια που ακολουθούν, θα επιχειρηθεί μια όσο το δυνατόν αξιόπιστη καταγραφή πρώτα του εξηγητικού και έπειτα του συνθετικού έργου του Γρηγορίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1ου

1. Περισσότερες λεπτομέρειες για την Μεταρρύθμιση και την συμβολή του Γρηγορίου σ' αυτή, βλ. κεφάλαιο 1. 2.
2. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 1. Επίσης, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορική Επισκόπησις, σ. 168.
3. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ό. π.
4. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ό. π. - ΣΤΑΘΗ, ό. π.
5. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 1. Πρέπει εδώ να παρατηρηθεί πως παρ' όλο που η λέξη "λευϊτης" συναντάται στην Παλαιά Διαθήκη και υποδηλώνει τον σημερινό κληρικό, ο Γρ. Στάθης, στο φωνογραφικό του άλμπουμ για τον Γρηγόριο, αναφέρει τη λέξη "λευϊτης", ως λέξη σύμφωνη με τη γλώσσα της Καινής Διαθήκης.
6. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 2. Επίσης, πληροφορίες για τη ζωή του Γρηγορίου μας δίνει και η Καίτη Ρωμανού στο άρθρο της "Η μεταρρύθμιση του 1814", στο περιοδικό "Μουσικολογία", τεύχος 1ο, σ. 12.
7. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 2 - ΡΩΜΑΝΟΥ, ό. π., σ. 13. Επίσης οι ίδιες πληροφορίες αναφέρονται και στα βιβλία του Γ. Παπαδόπουλου: Ιστορική Επισκόπησις, σ. 168, και Συμβολαί, σ. 329.
8. ΡΩΜΑΝΟΥ, ό. π., σ. 13.
9. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Συμβολαί, σ. 329.
10. ΡΩΜΑΝΟΥ, ό. π., σ. 13 - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορική Επισκόπησις, σ. 330. Πληροφορίες για την Πανδούρα αναφέρονται στο "Μέγα Θεωρητικόν" του Χρυσάνθου, σ. 194 - 195. Συγκεκριμένα ο Χρυσάνθος αναφέρει: "Άπό τά μελωδικά ὄργανα ἡ πανδουρίς ἔρχεται εὐκολωτέρα εἰς δίδαξιν, καί σαφεστέρως γνωρίζονται ἐπάνω εἰς αὐτήν οἱ τόνοι, τά ἡμίτονα, καί ἀπλῶς κάθε διάστημα. Λέγεται δέ καί Πανδούρα,

καί Φάνδουρος. καθ' ἡμᾶς δέ, Ταμπούρα, ἢ Ταμπούρ. Ἐχουσα δέ δύο μέρη τήν σκάφην καί τόν ζυγόν, ἐπί τούτου δεσμοῦνται οἱ τόνοι καί τά ἡμίτονα... Εἶναι δέ τρίχορδος ἢ πανδουρίς, καί ἡ μέν πρώτη χορδή βομβεῖ τόν δι, δ ἡ δὲ δευτέρα τόν γα, γ καί ἡ τρίτη τόν πα, η ...".

11. Οι ὅροι α' δομέστικος καί β' δομέστικος αποδίδονταν στους δασκάλους του πρώτου καί του δευτέρου χοροῦ ἀντίστοιχα. Δηλαδή, στους δασκάλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἦταν υπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐκμάθησιν τῶν ἐκάστοτε μελῶν ἀπὸ τῆς χορωδίας. Ὅπως λέει χαρακτηριστικὰ καί ὁ Γρ. Στάθης στους "Ἀναγραμματισμούς", σ. 29: "Οἱ ἐξάρχοντες καί οἱ ἐπιστάται τῶν τε μελωδιῶν καί τῶν μελωδῶν ἐν ταῖς ἀκολουθίαις".

Συγκεκριμένα ὁ πρῶτος δομέστικος ἦταν ὁ φυσικὸς διάδοχος τοῦ Λαμπαδαρίου, ὅταν βέβαια καί ὁ μουσικὸς τοῦ καταρτισμὸς κρινόταν ἐπαρκῆς. Ἦταν ὁ κύριος βοηθὸς τοῦ πρωτοψάλτη καί σὺν τῷ πρόβει, γιὰ τὴν προετοιμασίαν τῶν μελῶν, ἀλλὰ καί κατὰ τὴν ὥραν τῶν ἀκολουθιῶν ἔκανε αὐτὸ ποῦ τοῦ υπαγόρευε ὁ πρωτοψάλτης. Δηλαδή, ὅπου ἦταν ἀνάγκη συνέχιζε νὰ ψάλλει κάποιον μέλος, ἢ σὲ κάποιον ἄλλο σημεῖον νὰ σταματᾷ ἔτσι, ὥστε νὰ ἀναδεικνύεται ὁ πρωτοψάλτης στὰ "solo" σημεῖα. Με ἄλλα λόγια ὁ πρῶτος δομέστικος ἦταν τὸ ἀποτύπωμα τοῦ πρωτοψάλτη. Ἦταν "... ἤρως ὑπομονῆς ὑποχρεούμενος νὰ ἀνέχεται ὅλας τὰς ἰδιοτροπίας ἐν τῷ καθήκοντι τοῦ ἀνωτέρου του... Ὑπευθύνως ψάλλει ὅταν ἔλθῃ ἡ σειρά τοῦ νὰ ψάλλῃ, ὅτε καί πρέπει νὰ ψάλλῃ. Ἀλλὰ καί τότε κατὰ βούλησιν δὲν δύναται νὰ δράσῃ. Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει εἰς τὸν διδάσκαλον, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ὁποῖου οὐδὲν πράττει...", βλ. Βουδούρη, Οἱ μουσικοὶ χοροί, σ. 376 - 378.

12. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 2.

13. ΣΤΑΘΗ, ὁ. π.

14. "Λαμπαδάριος" επικράτησε νὰ λέγεται ὁ κύριος ψάλτης τοῦ β' Χοροῦ, "...ὡς κρατῶν τὴν λαμπάδα καί φέγγων τῷ βασιλεῖ κατὰ τὰς βασιλικὰς τελετάς, εἰ καί ἄλλας ἀκολουθίας παρισταμένου τοῦ βασιλέως",

βλ. ΣΤΑΘΗ, Οι αναγραμματισμοί, σ. 30.

Ο Λαμπαδάριος προερχόταν από τη θέση του α' δομέστικου και πιο σπάνια από τη θέση του β' δομέστικου. Ήταν ο πιο καταρτισμένος στα μουσικά θέματα από κάθε δομέστικο. Εντούτοις ήταν αναγκασμένος να ακολουθεί τον Πρωτοψάλτη (βλ. παραπομπή 16) στο ύφος και να κρατά αναλλοίωτη την εκτέλεσή του, πράγμα πολύ δύσκολο ιδιαίτερα όταν ο Πρωτοψάλτης είχε το χάρισμα της μεγαλοφωνίας. Φυσικά ο λαμπαδάριος ήταν ο επίδοξος πρωτοψάλτης. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. ΒΟΥΔΟΥΡΗ, Οι μουσικοί χοροί, σ. 372 - 376.

15. Ο. π., στη σ. 375, αναφέρονται για τον Γρηγόριο τον Λευίτη, ότι ως λαμπαδάριος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, θεωρείτο μουσική αυθεντία για την εποχή του.

Πληροφορίες επίσης για τον Γρηγόριο ως Λαμπαδάριο δίνονται και από τον ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ, Πρωτοψάλται, σ. 87.

16. "Πρωτοψάλτης" ονομαζόταν ο κύριος ψάλτης του α' Χορού. Στο αξίωμα αυτό έφταναν όσοι είχαν διατελέσει ως Λαμπαδάριοι. Ο Πρωτοψάλτης ήταν η πηγή του εκκλησιαστικού μέλους, αφού αυτός κατείχε καλύτερα απ' όλους το εκκλησιαστικό μέλος και την παράδοση. Ήταν μια θέση πολύ υπεύθυνη, διότι από τη στιγμή που θα γινόταν κανείς Πρωτοψάλτης είχε καθήκον να διδάξει και σ' όλους τους υπόλοιπους ψάλτες το βυζαντινό μέλος. Ήταν ο συνεχιστής της μουσικής παράδοσης, "ὁ μεταλαμπαδευτής τοῦ βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ φωτός", ο οποίος έπρεπε να διατηρήσει το ύφος και την παράδοση και να αποτρέπει τους νεότερους από καινοτομίες και νεοτερισμούς.

Περισσότερες πληροφορίες βλ. ΣΤΑΘΗ, Οι αναγραμματισμοί, σ. 30. Επίσης, βλ. ΒΟΥΔΟΥΡΗ, Οι μουσικοί χοροί, σ. 343 - 348.

17. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Μέγα Θεωρητικόν, σ. στ'. Επίσης βλ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ, Πρωτοψάλται, σ. 81 και 87.

18. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Συμβολαί, σ. 331 - ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 2.
19. Βλ. Κατάλογο συνδρομητών του Μεγάλου Θεωρητικού του Χρυσάνθου της έκδοσης του 1818 στην Βενετία, όπως υποδεικνύεται στο: ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ, Πρωτοψάλται, σ. 81. Επίσης, βλ. στον Πρόλογο του Μεγάλου Θεωρητικού του Χρυσάνθου στη σ. στ'.
20. Περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στο κεφάλαιο 1. 2., που ακολουθεί.
21. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Μέγα Θεωρητικό, σ. στ'.
22. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, ό. π., σ. στ'.
23. ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Θέματα, σ. 103.
24. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Μέγα Θεωρητικόν, σ. στ'.
25. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορική Επισκόπησις, σ. 232 - 233 - ΡΩΜΑΝΟΥ, ό. π., σ. 20.
26. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, ό. π., σ. ζ'.
27. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, ό. π.
28. Βλ. Εισαγωγή της τρίτης έκδοσης του Μεγάλου Θεωρητικού της Μουσικής, σ. ι' - ια'.
29. Αναλυτικές πληροφορίες για τις ευκολίες της Νέας Μεθόδου, καθώς και για την σπουδαιότητα της Μεταρρύθμισης βλ. ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Θέματα, σ. 103-105. Επίσης, ΡΩΜΑΝΟΥ, Η μεταρρύθμιση του 1814, σ.15-19.
30. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορική Επισκόπησις, σ. 169, 170 και του ίδιου Συμβολαί, σ. 329, 330.
31. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 2.
32. Περισσότερες λεπτομέρειες για το εξηγητικό έργο του Γρηγορίου περιέχονται στο Κεφάλαιο 2ο.

33. Περισσότερες λεπτομέρειες για το συνθετικό έργο του Γρηγορίου περιέχονται στο Κεφάλαιο 3ο:

34. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Συμβολαί, σ. 330. - ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 2.

35. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 2.

36. ΣΤΑΘΗ, ό. π.

37. ΣΤΑΘΗ, ό. π.

38. ΣΤΑΘΗ, ό. π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : ΤΟ ΕΞΗΓΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

2.1. Μια πρώτη προσέγγιση του εξηγητικού έργου του Γρηγορίου

Όπως αναφέρθηκε και πιο επάνω για τους τρεις Διδασκάλους, ο Γρηγόριος και ο Χουρμούζιος ήταν αυτοί που περισσότερο ασχολήθηκαν κυρίως με το εξηγητικό έργο. Δηλαδή, αμέσως μετά την Μεταρρύθμιση του 1814, ανέλαβαν το τεράστιο καθήκον της μεταγραφής στην νέα αναλυτική σημειογραφία, του μεγαλύτερου μέρους της βυζαντινής και μεταβυζαντινής μελοποιίας ¹. Χωρίς τις μεταγραφές των δύο αυτών διδασκάλων, δεν θα ήταν ποτέ δυνατό να ολοκληρωθεί το έργο του Χρυσάνθου, που όπως προαναφέρθηκε, ήταν η καταγραφή του θεωρητικού έργου ².

Είναι δύσκολο ν' αναφερθεί κανείς στο εξηγητικό έργο του Γρηγορίου και αυτό γιατί πρέπει να εξηγήσει τις αλλαγές που έγιναν, ν' αναλύσει κάθε βήμα που έκαναν οι τρεις δάσκαλοι μαζί. Όμως, σε κάποιες γενικές γραμμές θα μπορούσαν ν' αναφερθούν τα εξής ³ :

"1) Καθορίστηκε η αξία και η ενέργεια των μουσικών συμβόλων, τα οποία επιλέχτηκαν από το παλαίο σύστημα, και εγκαταλείφθηκαν πολλά από αυτά." ⁴.

"2) Καταργήθηκαν οι μεγάλες υποστάσεις και οι πολυπληθείς συνδυασμοί των σηματοφώνων. Ωστόσο, η νέα σημειογραφική παράσταση έδινε επακριβώς την ποσοτική και ποιοτική αξία της μελωδίας ⁵.

3) Κανονίστηκε η καταμέτρηση και η διαίρεση του δαπανώμενου χρόνου των φθογγοσήμων με ειδικά σημάδια.

4) Προσδιορίστηκαν τα διαστήματα και οι κλίμακες των μουσικών διαστημάτων, τα είδη του μέλους (γένη), όπως και η ενέργεια των

φθορών. Η νέα θεωρία, δηλαδή, βασίζεται στην παλαιά, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά από τα σημάδια των φθορών και τη σημασία τους.

5) Απλοποιήθηκαν οι μαρτυρίες και τα απηχήματα των ήχων.

6) Καθιερώθηκε νέος τρόπος παραλλαγής του μέλους με την αντικατάσταση των πολυσυλλάβων: ανανές, νεανές, νανά, άγια, νεχέανες, κ. τ. λ. με τα μονοσύλλαβα κατά αλφαβητική σειρά πΑ, Βου, Γα, Δι, κΕ, Ζω, νΗ." ⁶.

Στο σημείο όμως αυτό πρέπει ν' αναφέρουμε πως ορισμένοι δυτικοί ερευνητές ασκούν αυστηρή κριτική στην μεταρρύθμιση του 1814 και τη θεωρούν υπεύθυνη για την παρακμή της εκκλησιαστικής μουσικής. Ο Thibaut συγκεκριμένα λέει για το Χρυσάνθο ότι, δεν έδειξε με το "Θεωρητικό" του ούτε προσοχή, ούτε σεβασμό για την αρχαία θεωρία της μουσικής και ότι το αποτέλεσμα ήταν ν' αλλάξει την αληθινή φύση του Βυζαντινού Μέλους ⁷. Επίσης, ο Tillyard και άλλοι πιστεύουν ότι η μεταρρύθμιση περισσότερο έβλαψε, παρά ωφέλησε ⁸.

Ο Rebours, πιστεύει πως υπάρχουν και θετικά στοιχεία στη μεταρρύθμιση και παραδέχεται πως οι Δυτικοί ερευνητές είναι πολύ κακοί κριτές της Ανατολικής Μουσικής. Συγκεκριμένα λέει: "Δεν έχουμε αρκετό υπόβαθρο και δεν ξέρουμε πώς ν' ακούμε". Εντούτοις και ο ίδιος ο Rebours διακρίνει στην Ελληνική μουσική μια κατάσταση αφανισμού. Ομως, θεωρεί πως αυτή παραμένει "ανώτερη" από την Ευρωπαϊκή μουσική και τούτο το υποστηρίζει λέγοντας πως, "στο Δυτικοευρωπαϊκό σύστημα βρίσκει κανείς μόνο Μείζονα και Ελάσσονα τρόπο, ενώ στην Ελληνική μουσική υπάρχουν οκτώ Ηχοι, ο καθένας από τους οποίους έχει έναν εντελώς καθορισμένο χαρακτήρα, τουλάχιστον στη θεωρία" ⁹.

Ο Raasted, στην αποτίμηση που κάνει για τον ρόλο του Χρυσάνθου στην ιστορία της Νεότερης Ελληνικής Εκκλησιαστικής Μουσικής, παρουσιάζεται μετριοπαθής, λέγοντας: "παρ' ότι η μεταρρύθμιση του Χρυσάνθου εισήγαγε πολλές αλλαγές, όχι μόνο στη σημειογραφία, αλλά επίσης όσον αφορά τις μαρτυρίες και τα απηχήματα, οι διαφορές

ανάμεσα στη νεότερη παράδοση και την παράδοση της προηγούμενης περιόδου δεν πρέπει να παρουσιάζονται υπερτονισμένες. Αντίθετα, η σταθερότητα αυτής της ύστερης παράδοσης εκπλήσσει" ¹⁰.

Ο Wellesz, επίσης, παρατηρεί πως με την νέα μέθοδο, κατά την οποία ένας μικρός αριθμός από τα παλαιά σημαδόφωνα διατηρήθηκαν και κάποια καινούρια προστέθηκαν, η παλαιά Βυζαντινή σημειογραφία έπεσε σε αχρηστία και η ικανότητα να μπορεί κανείς να διαβάζει τα παλαιά χειρόγραφα χάθηκε εντελώς ¹¹. Στη συνέχεια ονομάζει τη Βυζαντινή μουσική, από την εποχή της Μεταρρύθμισης και μετά, με το όνομα "Νεο - Ελληνική" μουσική, υποδηλώνοντας έτσι, την αλλοίωση που υπέστη και παραπέμπει στο *Traite de Psaltique* (Paris, 1906) του J. - B. Rebours για περισσότερες πληροφορίες, σχετικά με το νέο αυτό σύστημα ¹².

Η Palikarova, στο *La musique byzantine*, σχολιάζει: "Η μεταρρύθμιση του Χρυσάνθου έχει, πράγματι, ένα μεγάλο μειονέκτημα, το ότι ήρθε πολύ αργά, όταν η αληθινή μουσική παράδοση είχε παραφθαρεί και όταν η μουσική θεωρία είχε γίνει ένα παράξενο κράμα συστημάτων, του αρχαίου ελληνικού, του περσικού και του βυζαντινού. Ο Χρυσάνθος και οι συνεργάτες του προσπάθησαν απλώς να διασώσουν ό, τι υπήρχε ακόμα από την αρχαία θεωρία, που δεν ήταν πια κατανοητή για κανέναν. Δεν ήταν λόγιοι που μπορούσαν να βρουν λύσεις στα παλαιά εγχειρίδια, τα οποία ήταν ελλιπή και αντιφατικά. Το γεγονός ότι ο λαός δε συνειδητοποίησε αυτή τη μεταρρύθμιση και ότι καμμία φωνή δεν υψώθηκε κατά των υποστηρικτών της, δείχνει ότι οι σύγχρονοί τους δεν ήταν καλύτερα πληροφορημένοι από αυτούς" ¹³.

Παρ' όλ' αυτά, όμως, η Μεταρρύθμιση από το 1814 μέχρι και τις ημέρες μας, εξακολουθεί να είναι ένα γεγονός αναμφισβήτητο και αυτό γιατί οι τρεις διδάσκαλοι αφού κινήθηκαν για τη μεταρρύθμιση με βάση τις αρχές που αναφέρθηκαν πιο πάνω ¹⁴, μετέγραψαν συνολικά πάνω από 60 χειρόγραφους τόμους, διασώζοντας έτσι πολλά παλαιά εκκλησιαστικά μέλη στην νέα σημειογραφία, αυτή που έχουμε και εμείς σήμερα ¹⁵. Ο

μεγάλος αυτός αριθμός χειρογράφων που μεταγράφηκαν κι εξηγήθηκαν στην νέα μέθοδο γραφής, σημαίνει πως εκτός από τη διάσωση των έργων αυτών μέχρι τις ημέρες μας ¹⁶, προκύπτει και το εξής θετικό, ότι δηλαδή η δυσπρόσιτη παλαιά μέθοδος γίνεται προσιτή και κατανοητή σ' εμάς σήμερα, κάτι που μπορεί να μην γινόταν χωρίς τη μεταρρύθμιση.

Επίσης, ενώ ο χρόνος εκμάθησης της Βυζαντινής τέχνης απαιτούσε πριν δέκα χρόνια πρακτικής εξάσκησης και συνεχής επαφής μ' αυτή, με τη Νέα μέθοδο ο χρόνος αυτός μειώθηκε στους δέκα μόλις μήνες ¹⁷. Η απλότητα της Νέας μεθόδου, σε αντίθεση με το παλαιό περίπλοκο σύστημα, είχε σαν συνέπεια την επιτυχία της διδασκαλίας των τριών διδασκάλων ¹⁸.

Επιτυχία ακόμα για τη Μεταρρύθμιση θεωρείται ότι ο Χρύσανθος "μετέγραψε από τη σημειογραφία των χειρογράφων τους τύπους των μαρτυριών και των φθोरών· το ότι προσδιόρισε το σύστημα των διαφόρων κλιμάκων· το ότι συγκέντρωσε την προφορική παράδοση, βασισμένη εν μέρει σε μικρά και ασαφή χειρόγραφα εγχειρίδια, σχηματίζοντας έτσι ένα οργανικό σύνολο, σύμφωνα με το πρότυπο της γραμματικής της Δύσης"¹⁹.

Στην επιτυχία της νέας Μεθόδου καθοριστικό ρόλο έπαιξε ο Γρηγόριος, ο οποίος καθόρισε τον τύπο των διαστημάτων της κλίμακας. Η μεγαλύτερη ωστόσο συμβολή του ήταν στη διευκρίνηση των κανόνων μετάβασης από τον έναν Ηχο σ' έναν άλλο. Οι γνωστές "φθορές", οι οποίες δείχνουν αυτή τη μετάβαση, χωρίστηκαν από τον Γρηγόριο στις τρεις "οικογένειες", τη διατονική, τη χρωματική και την εναρμόνια. Έτσι, καθεμιά από αυτές τις "οικογένειες" είχε τη δική της σειρά από "φθορές"²⁰.

Ο Γρηγόριος, επίσης, εξάλειψε ορισμένα σύμβολα της παλαιάς σημειογραφίας, αυτά δηλαδή που δεν ήταν ουσιώδη από πλευράς κατεύθυνσης της μελωδικής κίνησης. Παράλληλα, όμως, επινόησε "όλους τους απαραίτητους συνδυασμούς για τις τρεις οικογένειες της νεότερης

Ελληνικής Εκκλησιαστικής Μουσικής, διατονική, εναρμόνια και χρωματική, μέσα στον σκελετό των οκτώ Ηχων" ²¹.

Για μια πρώτη επαφή και καλύτερη κατανόηση των αλλαγών που έγιναν στη σημειογραφία από τον Γρηγόριο, παραθέτουμε στο τέλος της εργασίας αυτής ιδιόχειρα παραδείγματα εξηγήσεων και μεταγραφών του (βλ. παράρτημα ΙΙΙ, παραδείγματα από 1 έως και 9). Σ' αυτά μπορεί κανείς να συγκρίνει τα μουσικά κείμενα, τα οποία βρίσκονται και σε παλαιά μουσική γραφή, αλλά και σε καινούρια, αυτής δηλαδή του Γρηγορίου.

2.2. Τα έργα που εξήγησε ο Γρηγόριος

Ο Γρηγόριος αν και πέθανε νέος, εντούτοις το εξηγητικό έργο, που άφησε σ' εμάς, ξεπερνά τους 20 χειρόγραφους τόμους, όπως έχουμε προαναφέρει (βλ. 1.2). Τα αυτόγραφα έργα του είναι των ετών 1816 - 1819 κι έχουν επισημανθεί σε διάφορα μέρη όπως:

- I) Στη Μονή Παντελεήμονα Αγίου Ορους, αρ. χγφ. 906 (έτος 1816)²².
- II) ΕΒΕ ΜΠΤ αρ. χγφ. 744 και 745 (έτος 1817 - 1818) ²³.
- III) ΕΒΕ ΜΠΤ αρ. χγφ. 745, 746, 755 (δεν υπάρχουν ενδείξεις, καθόλου κείμενο, μόνο μουσική καταγραφή) ²⁴.
- IV) ΕΒΕ ΜΠΤ αρ. χγφ. 753, (κώδικας σύμμικτος, αχρόνιστος, μόνο τα 173r -96v είναι αυτόγραφα του Γρηγορίου) ²⁵.
- V) Του Γρηγορίου ίσως να είναι και τα χγφ. ΕΒΕ ΜΠΤ αρ. 751, 752 και 760 ²⁶.
- VI) Το μεγαλύτερο μέρος όμως των αυτόγραφων έργων του Γρηγορίου, μπορεί να αναζητήσει κανείς στην βιβλιοθήκη του Κωνσταντίνου Ψάχου ²⁷.

Συνολικά τα έργα που εξήγησε και μετέγραψε ο Γρηγόριος στη Νέα Μέθοδο, συνοπτικά είναι τα εξής ²⁸:

- Τα Απαντα του Πέτρου Μπερεκέτη (2 τόμοι, ΜΠΤ 744 και 754, έτος μεταγραφής 1817 - 1818).

- Το Αναστασιματάριον του Πέτρου Πελοποννησίου (1 τόμος, έτος μεταγραφής 1816 - 1819).

- Το Ειρμολόγιον του Πέτρου Πελοποννησίου (1 τόμος, ο οποίος βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη του Κ. Ψάχου, έτος μεταγραφής 1816 -1817).

- Το Δοξαστάριον του Πέτρου Πελοποννησίου (2 τόμοι, έτος μεταγραφής 1816 - 1819).

- Το σύντομον Ειρμολόγιον του Πέτρου Βυζαντίου (1 τόμος, βρίσκεται στη Β. Κ. Ψ, έτος μεταγραφής 1816 - 1817).

- Την Παπαδική του Πέτρου Βυζαντίου (4 τόμοι, βρίσκεται στη Β.Κ.Ψ., έτος μεταγραφής 1816).

- Το Καλοφωνικό Ειρμολόγιο (1 τόμος, βρίσκεται στη Β. Κ. Ψ, 1816).

- Το Στιχηράριον του Γερμανού Νέων Πατρών (4 τόμοι, ΜΠΤ 745, 746, 755, έτος μεταγραφής πιθανότατα 1816 - 1819).

- Το Στιχηράριο του Χρυσάφου του νέου (έτος μεταγραφής 1816-19)

- Την Εκλογή του Παπαδικού μέλους (1 τόμος).

- Την Εκλογή του Στιχηραρικού μέλους (1 τόμος).

- Η τετράτομη Ανθολογία (η οποία εκδόθηκε αργότερα με το όνομα Πανδέκτης, έτος εκδόσεως 1850 - 1851, έτος μεταγραφής 1816)²⁹.

Από το εξηγητικό έργο του Γρηγορίου έχουν εκδοθεί η τετράτομη Πανδέκτη, το Καλοφωνικό Ειρμολόγιο, το Αναστασιματάριο, το Ειρμολόγιο και το Δοξαστάριο του Πέτρου Πελοποννησίου, το Ειρμολόγιο του Πέτρου του Βυζαντίου, καθώς και λίγα μαθήματα διαφόρων διδασκάλων³⁰.

Ο Μανόλης Χατζηγιακουμής στα "Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας", αναφέρει μέσα σε τρεις σελίδες και κατ' αλφαβητική σειρά τα περισσότερα από τα έργα του Γρηγορίου, τόσο τα έργα εξήγησης, όσο και τα έργα σύνθεσής του. Σε κάθε έργο παραπέμπει σε αντίστοιχες σελίδες που περιγράφουν τα χειρόγραφα στα οποία βρίσκονται τα έργα αυτά.

Κάτι ανάλογο κάνει και ο Γρηγόριος Στάθης στους τρεις τόμους των Χειρογράφων των Αγίου Ορους. Επειδή, για την ανεύρεση των έργων του Γρηγορίου, εκτός των άλλων πηγών, χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς και οι τρεις αυτοί τόμοι - και μάλιστα με ξεχωριστή προσωπική καταγραφή των έργων κατά τόμο και κατά κατηγορία έργου (εξηγητικό - συνθετικό)-, κρίναμε σκόπιμο ν' αναφέρουμε τα έργα του Γρηγορίου με τη σειρά που βρίσκονται στους τόμους και κατά μονές: σ' αυτό το κεφάλαιο τα έργα εξήγησης και στο επόμενο τα έργα σύνθεσης.

Τόμος Α' :

- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 322 (150) ³¹, φ.1r: Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ³².
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 333 (161), φ. 1r: Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ³³.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 349 (174),
φ. 161r: Τ ρ ι ώ δ ι ο ν κ α ι
Πεντηκοστάριον Πέτρου
Πελοποννησίου ³⁴.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 362 (190), φ. 18r: Κεκραγάρια κατ' ήχον
Ι.Δαμασκηνού ³⁵.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 390 (218) : Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ³⁶.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 406 (231), φ. 25r: Κεκραγάρια κατ' ήχον
Ι.Δαμασκηνού ³⁷.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1238 (240), φ. 1 : Ανθολογία Εσπερινού,
Ορθρου και Λειτουργίας ³⁸.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1239(241), φ. 262: Εκλογή ψαλλομένη εις
Θεομητορικής εορτάς,
Γεωργίου Κρητός ³⁹.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1248 (246), φ. 1r: Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ⁴⁰.

Τόμος Β' :

- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 106(271),φ. 101v: Κρατήματα Αρσενίου του μικρού, ηχ. δ'.
- φ. 105r: Κρατήματα Μητροφάνους Καφύκη ηχ.πλ. α' ⁴¹.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 117 (282), φ. 1r: Στοιχηραρικά μέλη Χρυσάφη του νέου ⁴².
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 129 (294), φ. 1r: Ανθολογία στιχηραρίου Πέτρου Πελοποννησίου ⁴³.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 131 (296), φ. 1r: Ανοιξαντάρια Πέτρου Πελοποννησίου ⁴⁴.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 136 (301), φ. 1r: Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ⁴⁵.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 169 (331), φ. 1r: Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον πλήρες με κρατήματα ⁴⁶.
- Χγφ. Μονής Παντελεήμονος 911(380),φ.1r: Ανθολογία Στιχηραρικού Μέλους⁴⁷.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 917(386), φ.53 r: Αρχή Ειρμολογίου Πέτρου Πελοποννησίου.
- φ.127r: Καλοφωνικό Ειρμολόγιον, με 88 καλοφωνικούς ειρμούς⁴⁸.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 921 (390), φ. 1r: Πλήρες το γνωστό Καλοφωνικό Ειρμολόγιο ⁴⁹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 922 (391), φ. 1r: Πλήρες το γνωστό Καλοφωνικό Ειρμολόγιο ⁵⁰.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 930 (399), φ. 1r: Αναστασηματάριον Πέτρου Πελοποννησίου και Πέτρου Βυζαντίου ⁵¹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 931(400), φ. 174r: "Τριάς ή ύπερούσιος" του Ιακώβου Πρωτοψάλτου ⁵².

- Χγφ. Μονής Παντελεήμονος 934(403) : Μαθήματα Δανιήλ Πρωτοψάλτου⁵³.
- Χγφ. Μονής Παντελεήμονος 990(459) : Εκλογή Στιχηραρικού Μέλους⁵⁴.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1003(472), φ.1: Πλήρες το γνωστό Καλοφωνικό Ειρμολόγιο⁵⁵.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1028(497), φ. 1r: Αναστασιματάριον Πέτρου Πελοποννησίου⁵⁶.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1029(498), φ. 1: Δοξαστάριον Πέτρου Πελοποννησίου⁵⁷.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1032(501), φ.47r: Μάθημα Δανιήλ Πρωτοψάλτου, "Μεγάλυνον ψυχή μου, τόν ἔν τῷ σπηλαίῳ"⁵⁸.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1036(505),φ.208r: Πολυέλεος (Λόγον Αγαθόν) Πέτρου Μπερεκέτου⁵⁹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1208(520), φ. 2r: Αναστασιματάριον Πέτρου Πελοποννησίου και Πέτρου Βυζαντίου⁶⁰.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1248(524), φ. 1r: Πλήρες το γνωστό Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον⁶¹.
- Χγφ. Μονής Παντ/νος 1209(546), φ.155v: "Μεγάλυνον ψυχή μου,...", ηχ.α', Δανιήλ Πρωτοψάλτη⁶².
- Χγφ. Μονής Σίμωνος Πέτρου 6 (556), φ.1r: Ειρμολόγιον καταβασίων δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών, Π.Πελοποννησίου⁶³.
- Χγφ. Μονής Σίμωνος Πέτρου 7 (557) : Αργό Ειρμολόγιον Καταβασίων Πέτρου Πελοποννησίου⁶⁴.

- Χγφ. Μονής Σίμωνος Πέτρου 14(564), φ.1r: Πλήρες το Δοξαστάριον Τριωδίου και το Πεντηκοστάριον Πέτρου Πελοποννησίου ⁶⁵.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 16 (590), φ. 5r: Αργό Ειρμολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου ⁶⁶.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 18 (592), φ. 84: "Σε προκατήγγειλε χορός" ηχ. πλ. α', Δανιήλ Πρωτοψάλτη.
- φ. 204: "Ψυχή μου, ψυχή μου", ηχ. πλ. β', Δανιήλ Πρωτοψάλτη ⁶⁷.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 27 (601), φ. 54r: Κεκραγάρια κατ' ήχον ⁶⁸.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 658-660(664-665) : Ειρμολόγιον σύντομον Πέτρου Πελοποννησίου και Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ⁶⁹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 692 (675), φ. 1r: Δοξαστάριον Ιακώβου Πρωτοψάλτου ⁷⁰.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 787 (712), φ. 1r: Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον ⁷¹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 807 (714), φ. 1r: Ειρμολόγιον Καταβασίων Πέτρου Πελοποννησίου ⁷².

Τόμος Γ' :

- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 15 (736), φ. 120: "Θεοτόκε Παρθένε", οκτάηχον.
- φ. 445: Δύναμις, Ὅσοι εἰς Χριστόν: Εξήγησις εκ του παλαιού.
- φ. 446: Δύναμις, Τόν Σταυρόν σου.

- φ. 445: Ἅγιος, Ἄμην, Σὲ ὑμνούμε,
ηχ. β'. Τὴν γὰρ σὴν μήτραν,
ηχ. α' τετράφωνος.
- φ. 607: Εἰς μνημόσυνον, ηχ.
τρίτος⁷³.
- Χγφ. Μονῆς Αγ.Παύλου 34 (750), φ. 408: "Θεοτόκε Παρθένε", Πέτρου
Μπερεκέτου.
- φ. 644: Δόξα-Και νυν, Ἀναστάσεως
ἡμέρα, ηχ. πλ.α', Χρυσάφου
του νέου ⁷⁴.
- Χγφ. Μονῆς Αγ.Παύλου 107(771), φ. 1: "Ἀνοιξαντάρια ψαλλόμενα
εἰς τὰς ἄγρυπνίας ἅτινα
ἔμελουργήθησαν παρά τῶν
παλαιῶν μουσικοδιδασκάλων
καί ἐξηγήθησαν κατά τόν
νέον τῆς μουσικῆς τρόπον
παρά Γρηγορίου" ⁷⁵.
- Χγφ. Μονῆς Κουτλουμουσίου 590(927),φ.1r: Ἄνθολογία Ὁρθρου -
Εσπερινού - Λειτουργίας.
- φ. 193r: Εἰρμολόγιον Πέτρου
Πελοποννησίου ⁷⁶.
- Χγφ. Μονῆς Καρακάλλου 226(961), φ. 1r: Εἰρμολόγιον καταβασίων
Πέτρου Πελοποννησίου.
- φ. 102r: Καλοφωνικόν Εἰρμολόγιον ⁷⁷.
- Χγφ. Μονῆς Καρακάλλου 227(962), φ. 1r: Εἰρμολόγιον Δεσποτικῶν και
Θεομητορικῶν εορτῶν
Πέτρου Πελοποννησίου ⁷⁸.

Χγφ. Μονής Καρακάλλου 228(963),

φ. 871v - 88r: Ἐξηγήσεις τῶν πλέον
ἔντεχνων καί
μελωδικωτάτων εἰρμῶν τοῦ
Πέτρου Μπερεκέτη, ἀπό τόν
Πέτρο Πρωτοψάλτη,
χειρόγραφο Γρηγορίου⁷⁹.

Χγφ. Μονής Καρακάλλου 230(965), φ. 1r:

Ἐκλογή Παπαδικού μέλους
Πέτρου Μπερεκέτου⁸⁰.

φ. 30v: Ἀλληλούια Μ. Χρυσάφου.

φ. 31v: Χερουβικά Ἀγαλιανού.

φ. 35v: Χερουβικά Πέτρου
Μπερεκέτου.

φ. 39v: Χερουβικά Ι. Κουκουζέλη.

φ. 42r: Κοινωνικά της εβδομάδας
Ἀντωνίου ιερέως.

φ. 46r: Κοινωνικόν Πέτρου
Μπερεκέτου, ηχ. πλ. α'
πεντάφωνον.

φ. 62v: Ἀνενα, ηχ. α'.

φ. 69v - 70r: Ἄγια, Ἀνενα, ηχ. δ'⁸¹.

Χγφ. Μονής Φιλοθέου 124 (980), φ. 4r:

Ἀνθολογία Στιχηραρίου
Πέτρου Πελοποννησίου⁸².

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2ου

1. ΣΤΑΘΗ, Οι αναγραμματισμοί, σ. 163. - Του ιδίου, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, σ. ιβ' της Εισαγωγής του τόμου Β'.

2. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα, σ. 56.

3. Στο σημείο αυτό παρατίθενται επακριβώς τα χαρακτηριστικά της Μεταρρύθμισης του 1814, που αναφέρει ο κ. Αν. Αλυγιζάκης στην Οκταηχία, στη σ. 193, και αυτό γιατί θα χρειάζονταν ειδικές γνώσεις και ιδιαίτερη αναφορά και σε άλλες πηγές, οι οποίες θα έδιναν την αφορμή για την αρχή μιας άλλης διπλωματικής εργασίας.

4. Βλ. σχετικά και ΡΩΜΑΝΟΥ, Η μεταρρύθμιση του 1814, σ. 14.

5. Βλ. επίσης και ΣΤΑΘΗ, Οι Αναγραμματισμοί, σ. 49. Στο ίδιο βιβλίο και στις σ. 57 - 58, αναφέρεται ότι κατά τη Μεταρρύθμιση καταργήθηκαν "... πέντε ἔκ τῶν σημαδοφώνων (ὀξεῖα, πελαστόν, κούφισμα, δύο ἀπόστροφοι, καί κρατημοῦπόρροον) και ὄλαι αἱ μεγάλαι ὑποστάσεις χειρονομίας, πλήν ἑξ (βαρεῖα, ψηφιστόν, ἀντικένωμα, ὀμαλόν, ἕτερον ἢ σύνδεσμος και σταυρός): εἰσήχθησαν νέα σημάδια, δηλαδὴ μαρτυραὶ, φθοραὶ καί τὰ διαιροῦντα τόν χρόνον".

6. Για τις ίδιες παρατηρήσεις, βλ. ΡΩΜΑΝΟΥ, Η μεταρρύθμιση του 1814, σ. 14, 15. Επίσης, ό. π., σ. 58, παραπομπές 1 και 2.

7. MORGAN, "The Three Teachers", σ. 93.

8. PALIKAROVA, La musique byzantine, σ. 210.

9. MORGAN, ό. π., σ. 95.

10. MORGAN, ό. π., σ. 98.

11. WELLESZ, History, σ. 249.

12. WELLESZ, ό. π.

13. PALIKAROVA, ό. π., σ. 210.

14. Βλ. παραπάνω κείμενο με τις αντίστοιχες παραπομπές Νο 3, 4, 5 και 6.

15. ΣΤΑΘΗ, Αναγραμματισμοί, ό. π., σ. 58.

16. ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Οκταηχία, ό. π., σ. 193.

17. Χαρακτηριστικές είναι οι λεπτομέρειες στο άρθρο της Ρωμανού, "Η μεταρρύθμιση του 1814", σ. 11.

18. MORGAN, ό. π., σ. 91.

19. TARDO, L' antica, σ. 101.

20. MORGAN, ό. π., σ. 89.

21. MORGAN, ό. π., σ. 89 - 90.

22. Βλ. το αυτόγραφο αυτό του Γρηγορίου στο τέλος της εργασίας, παράρτημα III, παράδειγμα 11.

23. Το χειρόγραφο 754 περιέχει τα Απαντα του Πέτρου του Μπερεκέτου, βλ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, Ε', σ. 255 - 256. Συγκεκριμένα εκεί αναφέρονται τα εξής:

"754. Τεῦχος χάρτινον τῶν ἐτῶν 1817 - 1818. Φύλλα δ' + 325 μήκ. 0,222, πλ. 0,15. Αυτόγραφον Γρηγορίου λαμπαδαρίου τοῦ ἐπονομαζομένου Λευίτου. Τα φ. β' -δ' ἀγραφα. Ἐν τῷ φ. α' ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: "Τά μαθήματα Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου. Θεοτοκία κατ' ἦχον, τοῦ ὄλου ἔνιαυτοῦ, τοῦ Τριωδίου, καί τοῦ Πεντικοσταρίου, καί τινά κρατήματα καί τροπάρια. Τόμος δεύτερος. 1817. Ἐν τῷ φ. 325 : "Ὅσα ἐν τῇ Τερψιχόρει (= η) καί Ἀνθολογία ἐσημειώθησαν ἐκ τῶν πονημάτων τοῦ αὐτοῦ Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου, ἐσημειώθησαν καί ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ τῶν ἀπάντων πονημάτων α(υ)τοῦ, διαφορετικῶ τρόπῳ παραδόσεως, χάριν τῶν περιέργων και η (= ει)δημόνων μουσικῆς. Ἐξηγηθεῖσα γοῦν καί ἡ (βι)βλος αὕτη παρ' ἔμοῦ Γρηγορίου λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἴληφε πέρας τό 1818 κατά μῆνα Ἰούνιον".

24. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ, ό. π., σ. 253 - 254 και 256.

25. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ, ό. π., σ. 253.

26. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Μουσικά Χειρόγραφα, σ. 282.

27. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα, σ. 56. Επίσης, ο Κ. Ψάχος στην Παρασημαντική, σ. 90 - 91, αναφέρει: 'Εν τῇ ἡμετέρα βιβλιοθήκῃ ἔκτος πληθύος τετραδίων καί πολλαπλῶν ἐξηγήσεων, διεσώθησαν, ἰδίαις χερσίν αὐτοῦ, (εννοεῖ του Γρηγορίου) ἐξηγηθέντα εἰς τὴν νέαν μέθοδον, τὸ Εἰρμολόγιον τῶν Καταβασίων, τὸ Καλοφωνικόν Εἰρμολόγιον καί ἡ τετράτομος Ἄνθολογία, ἡ εκδοθεῖσα κατόπιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Πανδέκτη".

28. Τα στοιχεία που παραθέτουμε στη συνέχεια τα έχουμε αντλήσει από τα: ΣΤΑΘΗ, Χειρόγραφα, τόμος Β', σ. ιγ' και ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα, σ. 56.

29. Για την τετράτομη Πανδέκτη αναφέρονται τα εξής από τον Γρ. Στάθη, στην Εισαγωγή του Β' τόμου των Χειρογράφων του Αγίου Ορους: "Ἡ ἐκδοθεῖσα τετράτομος Πανδέκτη τὸ ἔτος 1850 - 1851 κατά βάσιν ἀποτελεῖ τὴν τετράτομον αὐτὴν Παπαδικὴν κατ' ἐξήγησιν τοῦ Γρηγορίου, περιέχει ὅμως καί συνθέσεις κατ' ἐξήγησιν τοῦ Χουρμουζίου. Ἐν τῇ Παπαδικῇ ταύτῃ, τῇ Νέα καλουμένη ἐκωδικοποιήθησαν αἱ συνθέσεις τῶν μελουργῶν κυρίως του β' ἡμίσεως τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καί τινές παλαιότερων συνθετῶν, ὡς εἶναι τὰ μεγάλα ἄνοιξαντάρια, τὰ μεγάλα κεκραγάρια καί τὰ τοῦ Μπαλασίου ἱερέως καί τὰ ἀνήκοντα εἰς τὰς θείας Λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Μεγάλου Βασιλείου καί Προηγιασμένων, καί τὰς ακολουθίας του Ἀκαθίστου καί Νυμφίου", σ. ιγ' - ιδ'. Βλ. επίσης ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα, σ. 56, 101.

30. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος ο Πρωτοψάλτης, σ. 3.

31. Οι αριθμοί αυτοί που βρίσκονται στην παρένθεση, υποδεικνύουν τον αύξοντα αριθμό που έχει θέσει ο ίδιος ο Γρ. Στάθης για την σειρά των χειρογράφων στους τόμους του.

32. ΣΤΑΘΗ, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Α', σ. 366.

33. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 390.
34. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 442.
35. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 481.
36. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 564.
37. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 586.
38. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 606.
39. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 164.
40. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 639.
41. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 17.
42. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 36.
43. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 69.
44. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 70.
45. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 79.
46. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 131.
47. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 201.
48. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 208 - 209.
49. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 214.
50. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 215.
51. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 230.
52. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 231, 234.
53. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 237.
54. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 365 - 367. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, το αντίστοιχο χειρόγραφο.
55. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 404.

56. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 476.
57. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 478.
58. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 482.
59. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 490.
60. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 510.
61. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 513.
62. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 536.
63. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 556. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 13, το αντίστοιχο χειρόγραφο.
64. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 559.
65. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 570.
66. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 614.
67. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 619 - 620.
68. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 638.
69. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 756.
70. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 774.
71. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 845.
72. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 854.
73. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 22 - 27.
74. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 48 - 49.
75. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 103.
76. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 373 - 375.
77. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 436.
78. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 437. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 15, το αντίστοιχο χειρόγραφο.

79. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 442. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 16, το αντίστοιχο χειρόγραφο.

80. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 446. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 17, το αντίστοιχο χειρόγραφο.

81. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 446 - 448.

82. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 501.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο : ΤΟ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

3.1. Οι συνθέσεις εκκλησιαστικής μουσικής του Γρηγορίου

Ο Γρηγόριος, εκτός από τις πλούσιες σε αριθμό μεταγραφές του, μας άφησε και ένα εξίσου μεγάλο αριθμό έργων από προσωπικές του συνθέσεις, οι οποίες ξεχωρίζουν για το "εύχαρι καί καινότροπο μουσικό ύφος τους" ¹. Με το ύφος του αυτό και τον ιδιαίτερο τρόπο γραφής του, ο Γρηγόριος υπηρέτησε τις σύγχρονες για την εποχή του, λειτουργικές ανάγκες και οι συνθέσεις του παραμένουν επίκαιρες και ενδιαφέρουσες και στις ημέρες μας. Εκείνο που πρέπει να τονιστεί για το προσωπικό του έργο είναι ότι ο Γρηγόριος δεν περιορίστηκε μόνο σε συνθέσεις εκκλησιαστικής μουσικής, αλλά συνέθεσε και τραγούδια, δηλαδή άσματα εξωτερικής μουσικής ². Έτσι, μπορεί κανείς να πει πως το έργο του δεν είναι περιορισμένο μέσα σε κλειστά όρια και πως υπηρέτησε την παράδοση σε όσες μορφές αυτή εμφανίστηκε. Το πόσο υπηρέτησε ο Γρηγόριος την παράδοση, φαίνεται και από το γεγονός ότι, στα χειρόγραφα των έργων του υπάρχει η φράση, " ὡς ψάλλονται ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ" ³.

Η Βυζαντινή υμνογραφία ωφελήθηκε πολλαπλά, αφού ο Γρηγόριος με τις συνθέσεις του συμπλήρωσε και κωδικοποίησε ορισμένα έργα που μέχρι τότε εξακολουθούσαν να είναι ελλιπή, όπως το Ειρμολόγιο το Αναστασιματάριο και την α' στάση των εβδομαδιαίων χερουβικών του Πέτρου Πελοποννησίου ⁴. Ακόμη, κατέγραψε πρώτος το εκφωνητικό μέλος του Αποστόλου και του Ευαγγελίου ⁵. Επίσης, μελοποίησε πολλά σύντομα μέλη όπως απολυτικά, τυπικά, καθίσματα της Μεγάλης Εβδομάδας, πασαπνοάρια κ. ά., που ήταν απαραίτητα για τις καθημερινές ακολουθίες ⁶.

Η ικανότητα του Γρηγορίου στο εκκλησιαστικό μέλος φαίνεται και από το γεγονός ότι συνέθεσε ένα μεγάλο αριθμό των μαθημάτων (χερουβικά, κοινωνικά, κρατήματα, πολυελέους) και μάλιστα σε όλη τη σειρά των ήχων, ή και σε περισσότερες φορές σε ορισμένα μαθήματα ⁷.

Συνολικά στα έργα που συνέθεσε ο Γρηγόριος περιλαμβάνονται ⁸:

- Δύο Πολυέλεοι (Δούλοι Κύριον, Ἐπί τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος) ⁹.
- Τέσσερες αργές Δοξολογίες (στους πλάγιους ήχους).
- Μια σειρά από αργοσύντομες Δοξολογίες (δηλαδή 8 τον αριθμό) και άλλες δύο σε βαρύ ήχο.
- Μια σύντομη δοξολογία, σε βαρύ ήχο.
- Χερουβικά σε τρεις σειρές (δηλαδή 24 τον αριθμό) - μεγάλα, μεσαία ¹⁰, μέγιστα.
- Τρία Χερουβικά της εβδομάδος (στη σειρά του Πέτρου Πελοποννησίου).
- Κοινωνικά των Κυριακῶν Αἰνεῖτε, μία σειρά (δηλαδή 8 τον αριθμό).
- Κοινωνικά των εορτῶν, σε διάφορους ήχους.
- Τα προκείμενα της εβδομάδας και των δεσποτικῶν εορτῶν.
- Ο ν' Ψαλμός, σε β' ήχο.
- Τα τυπικά της θείας Λειτουργίας σε δ' ήχο λέγετο, φθορικό.
- Τα "πεντηκοστάρια" στιχηρά ιδιόμελα (Τῆς μετανοίας - Τῆς σωτηρίας-Τά πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν).
- Τα τροπάρια που ψάλλονται στο τέλος των Ωρῶν.
- Τα τροπάρια του μεγάλου Αποδείπνου (Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου - Παναγία Θεοτόκε).
- Το "Κύριε ελέησον", αργά, στους πλάγιους ήχους.
- Τα σύντομα τροπάρια του Νυμφίου (Ἰδοὺ ὁ νυμφίος - Ὅτε οἱ ἔνδοξοι).
- Τα αργά καθίσματα των ακολουθιῶν του Νυμφίου.
- Τα ιε' Αντίφωνα της Ακολουθίας των Παθῶν, σε σύντομο στιχηρικό μέλος.
- Το μάθημα "Περίζωσαι τὴν ρομφαίαν σου", σε βαρύ ήχο και με κράτημα ¹¹.

- Ένα κράτημα, σε ήχο βαρύ.
- Το μεγαλυνάριο, Τήν τιμιωτέραν, σε ήχο πλ. δ' Νη.
- Οι καταβασίες του Λαζάρου, οι ειρμοί "Ανοίξω το στόμα μου" και "Εποίησε κράτος".
- "Αξιόν εστιν", δύο σειρές (δηλαδή 16 τον αριθμό).
- Το κατα παράδοση μέλος του Αποστόλου και Ευαγγελίου, σε ήχο δ' ¹².

Στο σημείο αυτό, όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο, θα παραθέσουμε τον κατάλογο των χειρόγραφων έργων του Γρηγορίου, όπως αυτά παρουσιάζονται στους τρεις τόμους των Χειρογράφων του Αγίου Ορους του Γρ. Στάθη.

Τόμος Α'

- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 288(30), φ.112r: Δοξολογία ηχ. πλ. δ' (χρωματικός) ¹³.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 299(41), φ.337: Δοξολογία ηχ. πλ. α'.
- φ.580: Οσοι εις Χριστόν, Δύναμις, ηχ. πλ. α' ¹⁴.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 318(60),φ.140r: "Κατάλογος των ὄσων κατά διαφόρους καιρούς ἤκμασαν ἐν τῇ μουσικῇ τῇ ἐκκλησιαστικῇ καί μερικῶς περί διαθέσεων τούτων". Ακολουθεῖ αλφαβητικός κατάλογος μεταξύ των οποίων αναφέρεται και: "Γρηγόριος λαμπαδάριος της Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ φιλόμουσος μαθητής πολλῶν

- καί ἐν τῷ τέλει μαθητής
Γεωργίου του Κρητός" ¹⁵.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 359(82), φ.191r: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
φ.236r: Αἰνεῖτε, ηχ. β'.
φ.237v: Αἰνεῖτε, ηχ. πλ. β' ¹⁶.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 361(84), φ.208r: Ἄξιόν ἔστιν, ηχ. β'.
φ.301r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ'
(χρωματικός) ¹⁷.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 365(88), φ.5r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' ¹⁸.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 402(116), φ.97: Κοινωνικά κατ' ἦχον
Αἰνεῖτε, ηχ. α'.
φ.225: Ἄξιόν ἔστιν, ηχ. α'.
φ.307: Το τοο, τοο το, ηχ. βαρύς ¹⁹.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 413(124), φ.27r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' ²⁰.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 414(125), φ.1r : Τῆς μετανοίας - Τῆς
σωτηρίας, ηχ. πλ. δ'. - Τά
πλήθη τῶν πεπραγμένων
μοι δεινῶν, ηχ. πλ. β' ²¹.
- Χγφ. Μονής Ξηροποτάμου 415(126), φ.21r: Κρατήματα ²².
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 308 (136), φ.85v: "Περίζωσαι την ρομφαίαν
σου...", ηχ. βαρύς ²³.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 340 (168), φ.3r : Του Γαβριήλ φθεγξαμένου
σοι, ηχ. α': Θεοτόκιον.
φ.13v: Ἴδού ὁ Νυμφίος - Ἐτε οἱ
ἔνδοξοι, ηχ. πλ. δ'.
φ.179v: Πάσα πνοή - Ἐλέησόν με ο
Θεός, ηχ. β'.
φ.184v: Τῆς μετανοίας - Τῆς
σωτηρίας - Τα πλήθη τῶν
πεπραγμένων μοι δεινῶν.

- φ.190r: Την τιμιωτέραν, ηχ. πλ. δ'.
- φ.247r: Δοξολογία, ηχ. Ζω
τετράφωνος²⁴.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 341 (169), φ.197v: Δοξολογία, ηχ. πλ. α'.
- φ.207v: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
- φ.214v: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
- φ.221r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ'
(σουζενάκι)²⁵.
- Χγφ. Μονής Δοχ/ρίου 360 (188),
φ.398v-399r: Εκλογή για την Κυριακή της
Τυρινής και της Αποκριάς.
- φ.560v: Δοξολογία, ηχ. βαρύς²⁶.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 370 (198), φ. 53: Χερουβικά στους 8 ήχους.
- φ.218: Σώμα Χριστού, ηχ. α'.
- φ.588: Ὁ ποιὼν τοὺς ἄγγέλους,
ηχ.δ'.
- φ.588: Εἰς μνημόσυνον, ηχ.α'.
- φ.607: Εἰς μνημόσυνον, ηχ. πλ. α'.
- φ.610: Εἰς μνημόσυνον, ηχ. πλ. β'.
- φ.622: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ. β'.
- φ.638: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ.
πλ.β'.
- φ.642: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ.
πλ.δ'²⁷.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 405 (230), φ.53v: Κοινωνικό, ηχ. τρίτος, δ',
βαρύς, πλ. δ'.
- φ.108r: Κοινωνικά κατ' ήχον,
Αἰνεῖτε(8).
- φ.165r: Πολυέλεος, "Δοῦλοι
Κύριον", ηχ. τρίτος.

- φ.170r: Ο ψαλμός τρίτος, ηχ. τρίτος²⁸.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 411 (236), φ.45v: Προκείμενα της Μ. Εβδομάδας.
- φ.47v: Ετερα προκείμενα των δεσποτικων εορτων: Τίς Θεός μέγας - 'Ο Θεός ἡμῶν - 'Αγαπήσω σε - 'Ανάστα ὁ Θεός.
- φ.116r: Το Θεοτόκιον "Παναγία Θεοτόκε", ηχ. β'.
- φ.118r: "Ψυχή μου, ψυχή μου".
- φ.120r: Στίχοι της Μεγάλης Τεσσαρακοστής²⁹.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 413 (238), φ.43v: Δοξολογία Γρηγορίου και Χουρμουζίου.
- φ.56v: Δοξολογία, ηχ. πλ. α' πεντάφωνος.
- φ.59r: Δοξολογία, ηχ. πλ. β'.
- φ.61v: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
- φ.66v: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός)³⁰.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1238(240), φ.199: Προκείμενα της εβδομάδας: Πλήρη σειρά.
- φ.202: Προκείμενα δεσποτικων εορτών.

Στο χειρόγραφο αυτό μετά το φ. 240, που είναι κενό, αρχίζει καινούρια αρίθμηση. Έτσι συνεχίζουμε:

φ.69: Ψυχή μου, ψυχή μου.

- φ.82: "Παναγία Θεοτόκε", ηχ. πλ.β'.
- φ.163: Ἄλληλούϊα - Ἴδου ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ ἔνδοξοι, ηχ. πλ. δ'.
- φ.363: Προκείμενα Πάσχα ἑσπέρας, ηχ. βαρύς.
- φ.414: "Περίζωσαι την ρομφαίαν σου", ηχ. βαρύς ³¹.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1239(241), φ.151: Πολυέλεος "Δούλοι Κύριον", ηχ. τρίτος.
- φ.285: Εκλογή Κυριακής της Αποκριάς και της Τυροφάγου.
- φ.661: Δοξολογία, ηχ. πλ. α', πεντάφωνος.
- φ.666: Δοξολογία, ηχ. πλ. β'.
- φ.672: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
- φ.683: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός).
- φ.689: Δοξολογία Αργοσύντομη κατ' ήχον.
- φ.726: Δοξολογία Πρωτόβαρυς εκ του Ζω.
- φ.730: Δοξολογία, ηχ. βαρύς φθορικός, Ζω ³².
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1240(242), φ.28: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς.
- φ.175: Χερουβικά κατ' ήχον.
- φ.518: Κοινωνικά κατ' ήχον.
- φ.720: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. β'.

- φ.724: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. γ'.
- φ.731: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. βαρύς.
- φ.733: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. πλ. δ'.
- φ.737: Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι, ηχ.
πλ.δ'.
- φ.748: Ὁ ποιῶν τοὺς ἄγγέλους,
ηχ.δ'.
- φ.764: Εἰς μνημόσουνον, ηχ. πλ. α'.
- φ.767: Εἰς μνημόσουνον, ηχ. πλ. β'.
- φ.781: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ. β'.
- φ.790: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ.
πλ.β'.
- φ.793: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ.
βαρύς.
- φ.801: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ.
πλ.δ'.
- φ.825: Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ηχ.
πλ.δ'³³.

Χγφ. Μονῆς Δοχειαρίου 1240 (242 bis),

- φ.14r: Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ
ἐνδοξοί, ηχ. πλ. δ'.
- φ.172v: Ἄξιόν ἐστιν, ηχ. β'³⁴.

Χγφ. Μονῆς Δοχειαρίου 1246 (244),

- φ.292r: Δοξολογία, ηχ. πλ. α'
πεντάφωνος.
- φ.303v: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ'
(χρωματικός).
- φ.361v: Χερουβικά κατ' ἦχον.
- φ.426v: Εἰς μνημόσουνον, ηχ. α,
ηχ.β', ηχ. τρίτος.

- φ.438r: Κοινωνικά Θεομητορικών εορτών ³⁵.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1247(245), φ.214: Ἐπί τόν ποταμόν, ηχ. τρίτος³⁶.
- Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 1248(246), φ.112r: Κρατήματα κατ' ήχον ³⁷.
- Χγφ. Μονής Κωνσταμονίτου 87 (255),
 φ.131v: Εἰς μνημόσουνον, ηχ. α'.
- φ.150r: Κοινωνικά της Ινδίκτου ³⁸.
- Χγφ. Μονής Κωνσταμονίτου 90 (258),
 φ.67r: Σειρά Χερουβικών.
- φ.92r: Ἄξιόν ἔστιν, ηχ. βαρύς, επτάφωνος ³⁹.
- Χγφ. Μονής Κωνσταμονίτου 92(260),
 φ.775: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός).
- φ.840: Χερουβικά, τα μέγιστα, πλήρη σειρά⁴⁰.

Τόμος Β'

- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 107(272),
 φ. 196r: Ψαλμός τρίτος: δι' αιτήσεως του πανιερωτάτου αγίου Μολδαβίας κ. κ. Βενιαμίν, ηχ. γ' Επί τον ποταμόν Βαβυλώνος.
- φ. 217v: Ἄλληλούια - Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος - Ἐτε οἱ ἔνδοξοι, ηχ. πλ. δ'.

- φ. 252r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός) ⁴¹.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 109(274), φ. 1r: Χερουβικά κατ' ήχον.
- φ. 46r: Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος, πλ. β'.
- φ. 110r: Κοινωνικά - Αίνεϊτε.
- φ. 124r: Κοινωνικά - Εἰς πᾶσαν τήν γῆν - Ὁ ποιῶν τοὺς ἁγγέλους - Εἰς μνημόσυνον.
- φ. 160r: "Παναγία Παρθένε", ηχ. β'.
- φ. 161r: Προκείμενα δεσποτικών ἐορτῶν.
- φ. 169r: Ἀλληλουία - Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ ἐνδοξοί, ηχ. πλ. δ'.
- φ. 181r: Κοινωνικά δεσποτικών καὶ θεομητορικών εορτῶν ⁴².
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 131(296), φ. 95r: "Περίζωσαι τήν ρομφαίαν σου", ηχ. βαρύς ⁴³.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 134(299), φ. 51v: Ἐγγράν διοδεύσας, γιὰ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου.
- φ. 56r: Ἐποίησε κράτος.
- φ. 57v: Τα πάθη τα σεπτὰ - Ἀόρατε κριτά - Τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου.
- φ. 59r: Καθίσματα Μ. Τρίτης, Μ. Τετάρτης, Μ. Σαββάτου ⁴⁴.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 138(303), φ. 103r: Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος, ηχ. πλ. δ' ⁴⁵.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 143(308), φ. 4r : Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, ηχ. πλ. β' ⁴⁶.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 144(309), φ. 229r: Χερουβικό, ηχ. βαρύς ⁴⁷.

- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 148(313),φ.103r: Δοξολογία, ηχ. πλ. β', με βαρύ.
- φ.105v: Δοξολογία, ηχ. βαρύς⁴⁸.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 173(335), φ.98r: Π ρ ο κ ε ί μ ε ν α τ η ς εβδομάδας⁴⁹.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 178 (340) : Εγκόλπιος Ανθολογία με χερουβικά, κοινωνικά, κ.ά.⁵⁰.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 180(342), φ.1 : Ανθολογία Εσπερινού - Ορθρου - Λειτουργίας⁵¹.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 188(350) : Τρισάγια - Χερουβικά - Κοινωνικά⁵².
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 189(351), φ.1r : Μεγαλυνάρια της Θεοτόκου⁵³.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 261(360),φ.237r: Περίζωσαι τήν ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς⁵⁴.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 903(372), φ.382: Κοινωνικά μικρά - μέγιστα.
- φ.505: Κοινωνικά στην έορτή τών Άγίων Πάντων.
- φ.548: Κοινωνικά στην εορτή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Χριστού.
- φ.651/1154: Κοινωνικά εις μνήμη άγιών.
- φ.878: Κοινωνικά μέγιστα της Μεγάλης Τεσσαρακοστής.
- φ.1044: Κοινωνικά Κυριακών.
- φ.1078: Κοινωνικό, Τοῦ δείπνου σου⁵⁵.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 906(372),φ.150v: Τῆς σωτηρίας, ηχ. πλ. δ'.
- φ.238r: Δύναμις, ὅσοι εἰς Χριστόν.
- φ.238v: Δύναμις, τόν σταυρόν σου⁵⁶.

- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 912(381), φ.158v: Τῆς Μετανοίας - Τῆς σωτηρίας -Τὰ πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν.
φ.160r: Τιμιωτέρα, ηχ. πλ. δ' νη ⁵⁷.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 915(384), φ.5v: Ανθολογία ειρμολογικῶν μελῶν.
φ.7r: Ειρμολογικά μέλη, ηχ. πλ. α' πεντάφωνος.
φ.14v: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός).
φ.11r: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
φ.72r: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου⁵⁸.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 923(392),φ.156v: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου.
φ.182v: Χερουβικά.
φ.214r: Κοινωνικά, πλήρης σειρά.
φ.230r: Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους, Σῶμα Χριστοῦ ⁵⁹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 924(393), φ.1r: Καταβασίεις Πεντηκοστής ⁶⁰.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 928(397), φ.115r: Κοινωνικά κατ' ἦχον των Κυριακῶν.
φ.143v: Κοινωνικά δεσποτικῶν και θεομητορικῶν εορτῶν ⁶¹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 934(403),φ.104r: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου⁶².
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 941(410), φ.70: Ἄξιόν εστιν.
φ.118: Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους.
φ. 208 - 209: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ, βαρύς ⁶³.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 953(422),φ. 117r: Πολυέλεος, Δοῦλοι Κύριον.

- φ.238v: Ἐπί τῶν ποταμῶν
Βαβυλῶνος, ηχ. τρίτος Γα.
- φ.299r: Δοξολογία, ηχ. πλ. β' με
βαρύν Πα.
- φ.332v: Παναγία Παρθένε, ηχ. πλ.
β', εκ του Δι⁶⁴.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 956 (425), φ.19: Χερουβικά, πλήρης σειρά.
φ.79: Χερουβικά, ηχ. β', γ', πλ. β'.
φ.193: Κοινωνικά⁶⁵.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 968 (437), φ.1: Χερουβικά, ηχ.β', τρίτος,
πλ.β'⁶⁶.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 971 (440), φ.50: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. δ'.
φ.107: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. πλ. δ'.
φ.111: Εἰς μνημόσυνον, ηχ. α'⁶⁷.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 986 (455), φ.20: Ἴδου ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ
ἔνδοξοι, ηχ. πλ. δ'⁶⁸.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 987(456), φ.193: Χερουβικά κατ' ἦχον,
πλήρης σειρά.
φ.379: Κοινωνικά, εἰς μνημόσυνον.
φ.431 - 432: Κοινωνικά ἑορτῶν ἁγίων
Αποστόλων.
φ.461: Κοινωνικό, τοῦ δείπνου
σου⁶⁹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 988(457), φ.143: Δοξολογία, ηχ. πλ. α'
πεντάφωνος, πλ. β', βαρύς.
φ.172: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ'
(χρωματικός).
φ.205: Περίζωσαι τήν ρομφαίαν
σου⁷⁰.

- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 989(458), φ.95r: Καταβασίες δεσποτικών και θεομητορικών εορτών⁷¹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 992 (461), φ.311: Χερουβικά ηχ. β', τρίτος, πλ.β'.
- φ.602: Σύντομα ειρμολογικά ⁷².
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 998(467),φ.328v: Δοξολογία ηχ. βαρύς.
- φ.331r: Δοξολογία ηχ. πλ. δ' ⁷³.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1014(483), φ.131: Χερουβικά κατ' ήχον, πλήρης σειρά.
- φ.147r: Κοινωνικά.
- φ.201v: Χερουβικά κατ' ήχον ⁷⁴.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1018(487), φ.94r: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς ⁷⁵.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1036(489), φ.13r: Εύλόγει ή ψυχή μου, ηχ. λέγετος φθορικός.
- φ.53r: Χερουβικά ηχ. β', τρίτος, πλ.β'.
- φ.205v: Ύξιόν έστιν, ηχ. α' ⁷⁶.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1024(493),φ.44r: Χερουβικά κατ' ήχον.
- φ.147r: "Πάσαν τήν έλπίδα μου", κράτημα.
- φ.197r: Περίζωσαι τήν ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς ⁷⁷.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1026(495),φ.55r: Χερουβικά ηχ. β', τρίτος.
- φ.60r: Χερουβικά ηχ. β', τρίτος ⁷⁸.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1027(496),φ.144r: Δοξολογία, ηχ. βαρύς ⁷⁹.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1028(497),φ.99r: Είς μνημόσουνον ⁸⁰.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1030(499),φ.33r: Χερουβικά, τα μέγιστα.
- φ.64v: Χερουβικά, τα μέγιστα ⁸¹.

- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1043(512),φ.55v: Ποτήριον σωτηρίου, ηχ. βαρύς⁸².
- Χγφ. Μονής Παντελεμήμονος 1209 (521): Το χειρόγραφο αυτό περιέχει θεωρητικά στοιχεία και περιγράφεται: "ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ (ΣΤΟΙΧΕΙΑ) Νέας Μεθόδου. Στο φ. 6r, περιέχει ένα Ἄξιόν ἔστιν του Γρηγορίου, σε ήχο α' ⁸³.
- Χγφ. Μονής Παντ/μονος 1273 (529), φ.3r: Χερουβικά ηχ. β' τρίτος, πλ.β'.
- φ.22r: Χερουβικά της Κυριακής, κατ' ήχον.
- φ.74v: Αἰνεῖτε.
- φ.120r: Κοινωνικά.
- φ.154r: Σῶμα Χριστοῦ, ηχ. δ' ⁸⁴.
- Χγφ. Μονής Σίμ/ος Πέτρου 8(558),φ.114r: Πᾶσα πνοή - Εἷς πολλά ἔτη - Ἐλεῆμον, ἔλεησόν με ὁ Θεός, ηχ. β' ⁸⁵.
- Χγφ. Μονής Σίμ/ος Πέτρου12(562),φ.116v: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός).
- Χγφ. Μονής Σίμ/ος Πέτρου 15(565), φ.57: Χερουβικά κατ' ήχον ⁸⁶.
- Χγφ. Μονής Σίμ/ος Πέτρου 20(570),φ.21r: Εκλογή χερουβικών του Γρηγορίου, από τον Β.Βυζάντιο ⁸⁷.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 16 (590), φ.124r: Καθίσματα Μ. Σαββάτου.
- φ.146v: Θεοτόκια και αργά καθίσματα.
- φ.163v: Ἐγγράν διοδεύσας, ηχ. πλ.δ' ⁸⁸.

- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 27 (601), φ.251r: Κοινωνικά ⁸⁹.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 28 (602), φ.21r: Καθίσματα της Μεγάλης Εβδομάδας ⁹⁰.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 54 (628), φ.1r: Τρισάγια, Χερουβικά, Κοινωνικά⁹¹.
- Χγφ. Μονής Γρηγορίου 59 (633) : Χερουβικά της εβδομάδας ⁹².
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 576 (649), φ.203r: Εἰς πάσαν τὴν γῆν, ηχ. πλ.δ'⁹³.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 632 (656), φ.140r: Ο τρίτος ψαλμός, ηχ. τρίτος.
- φ.161r: Δοξολογία ηχ. πλ. α' πεντάφωνος ⁹⁴.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 645 (659), φ.383: Χερουβικά ανέκδοτα.
- φ.456: Χερουβικά της εβδομάδας, πλήρης σειρά.
- φ.550: Χερουβικά κατ' ήχον⁹⁵.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 646 (660), φ.7r: Δοξολογίες κατ' ήχον αργοσύντομες ⁹⁶.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 657 (663), φ.133r: Παναγία Θεοτόκε, ηχ. πλ.β'.
- φ.134v: Ψυχή μου, ψυχή μου⁹⁷.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 678 (666), φ.227r: Ἐπί τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ηχ. τρίτος.
- φ.241r: Δούλοι κύριον, ηχ. τρίτος ⁹⁸.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 680 (668), φ.189r: Ἐπι τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ηχ. τρίτος.
- φ.208r: Δοξολογία, ηχ. πλ. β'⁹⁹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 681 (669), φ.10r: Χερουβικά κατ' ήχον.
- φ.144v: Εἰς μνημόσουνον, ηχ. α'.
- φ.335r: Ποτήριο Σωτηρίου, ηχ. βαρύς ¹⁰⁰.

- Χγφ. Μονής Διονυσίου 690 (673), φ.142r: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς.
φ.152r: Δοξολογία, ηχ. πλ. β' ¹⁰¹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 691 (674), φ.1r: "Χερουβικόν μέγιστον διά συλλείτουργα καί χειροτονίας", ηχ. α' και τρία ακόμα, ηχ. τρίτος, δ' και βαρύς.
φ.12v: Χερουβικά της Κυριακής, ανέκδοτα.
φ.21r: Κοινωνικά μέγιστα, Αινείτε, ηχ. α'.
φ.184r: Χερουβικό, ηχ. τρίτος ¹⁰².
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 704 (681), φ.210v: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
φ.214r: Δοξολογία, ηχ. δ' ¹⁰³.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 708 (685), φ.1r: Συλλογή χερουβικών της εβδομάδας.
φ.151v: Κοινωνικά.
φ.270v: Στάσις χερουβικών, κατ' ήχον ¹⁰⁴.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 710 (687), φ.25v: Περίζωσαι τήν ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς.
φ.117v: Χερουβικά κατ' ήχον ¹⁰⁵.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 711 (688), φ.135r: Κοινωνικά, Αινείτε ¹⁰⁶.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 722 (691), φ.292: Χερουβικά της εβδομάδας.
φ.621: Κοινωνικά.
φ.1092: Σώμα Χριστοσ, ηχ. πλ. δ' ¹⁰⁷.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 723 (692), φ.208v: Περίζωσαι την ρομφαίαν σου, ηχ. βαρύς.

- φ.214r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός) ¹⁰⁸.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 724 (693) : Ανθολογία: Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ ἔνδοξοι ¹⁰⁹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 726 (694), φ.153: Αξιόν εστιν.
φ.173: Περίζωσαι τήν ρομφαίαν σου, ηχ, βαρύς ¹¹⁰.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 729 (696), φ.328: Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ ἔνδοξοι.
φ.360: Χερουβικά σύντομα της εβδομάδας, κατ' ήχον ¹¹¹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 740 (699), φ.142v: Χερουβικά της εβδομάδας.
φ.200r: Κοινωνικά, Σώμα Χριστού, ηχ. δ' ¹¹².
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 754 (701), φ.65r: Κοινωνικά κατ' ήχον ¹¹³.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 761(702), φ.144v-145r: Χερουβικά, τα μέγιστα ¹¹⁴.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 764 (704), φ.26: Ἰδοῦ ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ ἔνδοξοι.
φ.366: Τῆς μετανοίας - τῆς σωτηρίας - Τά πλήθη... ¹¹⁵.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 767 (706), φ.864: Δούλοι Κύριον, ηχ. γ' ¹¹⁶.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 768 (707), φ.124r: Χερουβικά, πλήρης σειρά.
φ.155v-156r: Εἰς μνημόσυνον, ηχ. τρίτος.
φ.162r: Χερουβικά, σύντομα ¹¹⁷.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 787 (712), φ.137r: Κοινωνικά, Αἰνεῖτε.
φ.156r: Χερουβικά κατ' ήχον.
φ.241v: Χερουβικά, ηχ. λέγετος Βου.
φ.256v: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ'.

- φ.272r: Καταβασίες, Σαββάτου του
Λαζάρου και Μ. Δευτέρας¹¹⁸.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 806 (713), φ.523: Πολυέλει Κυριακής της
Αποκριάς και της
Τυροφάγου, ηχ. γ'.
- φ.858: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
- φ.878: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ',
φθορικός.
- φ.878: Δοξολογία, ηχ. πλ. α'¹¹⁹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 807 (714), φ.260v: Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος - Ὅτε οἱ
ἐνδοξοὶ¹²⁰.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 808 (715), φ.264: Χερουβικά, ηχ. πλ. α'.
- φ.375: Ἐπί τῶν ποταμῶν
Βαβυλῶνος, ηχ. τρίτος Γα¹²¹.
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 810 (716) : Ανθολογία: Κοινωνικά,
Λειτουργικά¹²².
- Χγφ. Μονής Διονυσίου 811 (717), φ.19: Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος,
πλ. β'.
- φ.107r: Κοινωνικά, κατ' ἦχον¹²³.

Τόμος Γ' :

- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 15 (736), φ. 117: Προκείμενο Μεγάλης
Εβδομάδας.
- φ. 262: Της σωτηρίας, ηχ. πλ. δ'.
- φ. 353: Δοξολογία, ηχ. πλ. α'
πεντάφωνος.
- φ. 359: Δοξολογία, ηχ. πλ. β'.

- φ. 365: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
- φ. 372: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός).
- φ. 550: Υμνος, εις τον Μ. Βασίλειο, ηχ. πλ. β'.
- φ. 551: Ἄξιόν ἔστιν, ηχ. πλ. β'.
- φ. 632: Εἶδομεν τό φῶς - Εἶη τό ὄνομα Κυρίου ¹²⁴.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 19 (739), φ. 308: Χερουβικά, Κοινωνικά ¹²⁵.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 46 (761), φ. 8: Χερουβικό, ἦχος τρίτος ¹²⁶.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 133 (777) : Χερουβικά της εβδομάδας - Κοινωνικά των Κυριακῶν και των εορτῶν ¹²⁷.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 217(784), φ.9: Εκλογή Χερουβικῶν του Γρηγορίου, ἀπό τον Β.Βυζάντιο ¹²⁸.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 252(789), φ.139: Κοινωνικά.
- φ.301: Πάσα πνοή, σύντομον, ηχ.β'.
- φ.329: Χερουβικά, ρουμανιστί, Πέτρου Πελοποννησίου και Γρηγορίου Πρωτοψάλτου ¹²⁹.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 301(798), φ.27ν: Ἐπί τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ηχ. πλ. δ'.
- φ.124r: Χερουβικά μεγάλα, πλήρης σειρά ¹³⁰.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 361(800), φ.456: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός) ¹³¹.
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 376(802), φ.82ν: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός) ¹³².
- Χγφ. Μονής Αγ. Παύλου 396(804), φ.24ν: Χερουβικό, ηχ. τρίτος Γα ¹³³.

- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 409(808), φ.287: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός)¹³⁴.
- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 411(810) : Ανθολογία από συνθέσεις της θ. Λειτουργίας¹³⁵.
- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 432(822), φ.27r: Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος, πλ. β'.
- φ.81r: Χερουβικά, πλήρης σειρά.
- φ.191r: Κοινωνικά, πλήρης σειρά¹³⁶.
- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 433(823),φ.282r: Δοξολογία, ηχ. βαρύς επτάφωνος.
- φ.297v: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός).
- φ.306r: Κρατήματα κατ' ήχον¹³⁷.
- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 502(836), φ.197: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ'¹³⁸.
- φ.285: Χερουβικό, ηχ. τρίτος¹³⁹.
- Χγφ. Μονής Αγ.Παύλου 503(837) : Ανθολογία Κοινωνικών και Χερουβικών¹⁴⁰.
- Χγφ. Μονής Κουτλουμουσίου 444 (905) : Καθίσματα της Μεγάλης Εβδομάδας¹⁴¹.
- Χγφ. Μονής Κουτλ/σίου 451(912), φ.91v: Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος, πλ. β'¹⁴².
- Χγφ. Μονής Κουτλ/σίου 590(927),φ.109v: Προκείμενα της εβδομάδας, δεσποτικών εορτών.
- φ.142r: Πολυέλεος, Επί των ποταμών, ηχ. τρίτος¹⁴³.
- Χγφ. Μονής Κουτλ/σίου 592(929), φ.183r: Κοινωνικά¹⁴⁴.
- Χγφ. Μονής Κουτλ/σίου 608(935), φ.5: Χερουβικά της εβδομάδας, ηχ. β', τρίτος, πλ. β'.

- φ.29: Χριστός Ἄνεστη, Τυπικά, Τρισάγια, ένα κράτημα στον βαρύ ήχο ¹⁴⁵.
- Χγφ. Μονής Καρακάλλου 238(973) : Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος, πλ. β' ¹⁴⁶.
- Χγφ. Μονής Καρακάλλου 240(975),
φ.283r: Δοξολογία, ηχ. βαρύς ¹⁴⁷.
- Χγφ. Μονής Καρακάλλου 241(976),φ.38v: Σύντομα τροπάρια.
φ.64r: Δοξολογία, ηχ. βαρύς.
φ.103r: Χερουβικά, ηχ. γ', ηχ. α'.
φ.146r: Ἄξιόν ἔστιν, ηχ. α'.
φ.163v: Χερουβικά, ηχ. β'.
φ.186v: Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος, πλ. β'.
- φ.239r: Κοινωνικά, Αἰνεῖτε ¹⁴⁸.
- Χγφ. Μονής Σταυρονικήτα 238(1012),φ.1r: Πολυέλεος σε τρίτο ηχο, Δούλοι Κύριον.
φ.88v: Κύριε ελέησον, ηχ. λέγετος.
φ.93r: Κοινωνικά της εβδομάδας ¹⁴⁹.
- Χγφ. Μονής Σταυρονικήτα 242 (1014) : Χερουβικά κατ' ήχον μέγιστα, ηχ. πλ. δ' ¹⁵⁰.
- Χγφ. Μονής Σταυρονικήτα 249(1021), φ.1: Αναστασιματάριον νέον, Δοξολογίες, ηχ. πλ. δ' (χρωματικός) ¹⁵¹.
- Χγφ. Μονής Σταυρονικήτα 286(1023),
φ.Δv: Τρισάγια, χερουβικά, κοινωνικά ¹⁵².
- Χγφ. Μονής Σταυρ/κήτα 287(1024),φ.94v: Καθίσματα της Μεγάλης Εβδομάδας ¹⁵³.
- Χγφ. Μονής Σταυρ/κήτα 21p(1027),φ.130r: Δοξολογία, ηχ. πλ. δ' ¹⁵⁴.

- Χγφ. Μονής Σταυρ/κήτα 22p(1028),φ.33v: Χερουβικά, ηχ. β', τρίτος, πλ. β'.
- φ.174v: Δοξολογία Γρηγορίου μεταφρασθέντα παρά Νεκταρίου, ηχ. λέγετος ¹⁵⁵.
- Χγφ. Μονής Σταυρ/κήτα 23p(1029),φ.25v: Χερουβικό, ηχ. τρίτος ¹⁵⁶.

3.2. Οι συνθέσεις εξωτερικής μουσικής του Γρηγορίου

Για την ολοκλήρωση της παρουσίασης του συνθετικού έργου του Γρηγορίου, πρέπει ν' αναφέρουμε και την κατηγορία των συνθέσεων του εξωτερικής μουσικής, που είναι τα τραγούδια. Ο Γρηγόριος, όπως αναφέρθηκε και στο βιογραφικό του (βλ. κεφάλαιο 1ο), είχε φίλους γνωστούς τούρκους χανεντέδες της εποχής του, όπως τον Ντεντέ Ισμαϊλάκη, δάσκαλό του, και τον Αχμέτ αγά Σαραϊλή. Από τις επιρροές αυτές που είχε, έμαθε γρήγορα να παίζει πολύ καλά τον ταμπουρά και έγινε έτσι ένας βαθύς γνώστης της τουρκικής μουσικής. Γι' αυτό, λοιπόν, εκτός από την σύνθεση εκκλησιαστικής μουσικής ασχολήθηκε και με την σύνθεση τραγουδιών, τα οποία βασίζονται επάνω στα τούρκικα μακάμια.

Η ενασχόληση του Γρηγορίου με την σύνθεση εξωτερικής μουσικής, δεν αποτελούσε μοναδικό φαινόμενο. Ήδη από το β' μισό του ΙΗ' αιώνα παρατηρείται αυτή η τάση να γράφονται τραγούδια, τουρκικά και ελληνικά, με την σημειογραφία της βυζαντινής μουσικής ¹⁵⁷. Έτσι, η σύνθεση τραγουδιών κατά την εποχή εκείνη, που ήταν στενά συνδεδεμένη με τους πιο φημισμένους ψάλτες της, είχε κύριους εκπροσώπους της μεγάλους άνδρες της ψαλτικής τέχνης, ανάμεσα στους οποίους ήταν ο Πέτρος ο Πελοποννήσιος, ο Χουρμούζιος και ο Γρηγόριος.

Τα τραγούδια αυτά που συνέθεταν οι ψάλτες, ονομάζονται από πολλούς και ψαλτοτράγουδα. Τα συναντάμε γραμμένα στην βυζαντινή σημειογραφία και στους βυζαντινούς ήχους. Ομως συχνά δανείζονται τους δρόμους και τις ιδέες των τουρκικών μακαμιών¹⁵⁸. Οι στίχοι, επίσης, των τραγουδιών ήταν διαφόρου περιεχομένου, κυρίως όμως ήταν ερωτικού, χωρίς να παραλείπονται και αυτά του πατριωτικού περιεχομένου. Με τη στιχομυθία ασχολήθηκαν πολλοί διανοούμενοι τότε και χαρακτηριστικό είναι αυτό που αναφέρει ο Χρύσανθος, όταν λέει : "επεκράτει κατ' εκεινον τόν καιρόν τούς ευγενεις καί λογίους του ημετέρου γένους πνευμα στιχομανίας"¹⁵⁹.

Τα τραγούδια που συνέθεσε ο Γρηγόριος, είναι περίπου τριάντα τον αριθμό και στηρίζονται επάνω στα τούρκικα μακάμια. Στα περισσότερα απ' αυτά οι στίχοι είναι δικοί του. Επίσης, έντεκα απ' αυτά σχηματίζουν ακροστιχίδα με διάφορα ονόματα, όπως Ευφροσύνη (4 τον αριθμό), Μαριώρα (2 τον αριθμό) και από ένα για τα ονόματα Αλεξάνδρα, Ταρσίτζα, Σμαράγδα, Παναγιωτάκης και Παπαδόπουλος¹⁶⁰. Για τις ακροστιχίδες αυτές, εύκολα συμπεραίνει κανείς πως ήταν ένας τρόπος αφιέρωσης των τραγουδιών στα ανάλογα πρόσωπα. Έτσι, ο Γρηγόριος είχε αφιερώσει άλλα δύο τραγούδια στον Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε' και άλλα τρία στον ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτζο¹⁶¹.

Τραγούδια του Γρηγορίου, υπάρχουν σε χειρόγραφα του Αγίου Ορους και συγκεκριμένα:

Χγφ. Μονής Δοχειαρίου 322(150), φ. 93r:

"Μὲ τὰς ζωηράς ἀκτίνας
τῶν ωραίων σου ματιῶν",
ηχ. δ'. Επίσης, στο ίδιο
χειρόγραφο: μακάμ
νιουχιούφτ, ουσούλ σοφιάν,
ηχ. λέγετος¹⁶².

- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 146(311), φ.140ν: "Μέ τας ζωηράς ακτίνας...",
ηχ. δ' ¹⁶³.
- Χγφ. Μονής Ξενοφώντος 195(357),φ.140ν: Στο χειρόγραφο αυτό περιέχεται συλλογή ασμάτων και όλα έχουν τουρκική ονομασία. Υπάρχει το: μακάμ νιουχιούφτ, ουσούλ σοφιάν, ηχ. λέγετος. Μεταξύ των ασμάτων αυτών είναι και συνθέσεις του Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, οι οποίες έχουν εκδοθεί στην μουσική "Ευτέρπη" (1830) ¹⁶⁴.

Επίσης, στο φωνογραφικό άλμπουμ του Γρ. Στάθη, "Βυζαντινοί και Μεταβυζαντινοί Μελουργοί Νο 2 - Γρηγόριος Πρωτοψάλτης ο Βυζάντιος", υπάρχουν πέντε ακόμα τραγούδια του Γρηγορίου, με τίτλους :

"Έλπιστα καί πάλι έλπίζω".

"Έχεις φως μου, κάλλος νούρι".

"Η ομήγουρις αγία".

"Πιά ινσάφι, καμέ δέφι".

"Δεύτε, Έλληνες γενναίοι," με εισαγωγή στον πλ. β' - παραλλαγή.

Τα τραγούδια αυτά εκτελούνται στον 2ο δίσκο, που συνοδεύει το έργο, από τον Αρχοντα Πρωτοψάλτη κ. Θρασύβουλο Στανίτσα ¹⁶⁵.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3ου

1. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα, σ. 57.
2. Βλ. σχετικά για το θέμα αυτό στο κεφάλαιο 3.2.
3. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 3.
4. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, ό. π., σ. 57.
5. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, ό. π.
6. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, ό. π.
7. Βλ. τον κατάλογο του προσωπικού έργου του Γρηγορίου, από τον ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 3.
8. Παρουσιάζουμε τον παρακάτω πίνακα σχεδόν αυτούσιο από το φωνογραφικό άλμπουμ του Γρ. Στάθη για τον Γρηγόριο, αφού δεν βρέθηκαν σε άλλη πηγή συγκεντρωμένα όλα τα έργα του.
9. Ο πολυέλεος αυτός που είναι σε τρίτο ήχο, μελοποιήθηκε από τον Γρηγόριο "κατ' αίτησιν τοῦ ἁγίου Μολδαβίας κυρίου κυρίου Βενιαμίν", βλ. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 3.
10. Τα χερουβικά αυτά , "διεδόθησαν παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ 1817, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ", βλ., ΣΤΑΘΗ, ό. π.
11. Το μάθημα αυτό ψάλλεται όταν ενδύεται ο αρχιερέας, αντί του "Ἄνωθεν οἱ προφηταὶ" και "ἐμελοποιήθη δι' αἰτήσεως τοῦ σεβαστοῦ Γέροντος ἁγίου Εφέσου κυρίου Διονυσίου", βλ. ΣΤΑΘΗ, ό. π.
- Επίσης, στο παράρτημα II, γίνεται μεταγραφή του "Περίζωσαι.." στην ευρωπαϊκὴ σημειογραφία.
12. Στο φωνογραφικό άλμπουμ του Γρ. Στάθη, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, στη σ. 4, γίνονται σχόλια για μέλη τα οποία περιέχονται στον δίσκο και συγκεκριμένα για τα: "Ἄξιόν ἔστιν", "Δούλοι, Κύριον", "Ἐποίησε κράτος", Δοξολογία σε βαρὺ ήχο, "Τῆς μετανοίας - Τῆς

σωτηρίας - Τά πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν", Δοξολογία σε πλ. δ' ήχο, χρωματικό, Χερουβικό σύντομο σε τρίτο ήχο.

13. ΣΤΑΘΗ, Χειρόγραφα, σ. 59, 61.
14. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 76, 80.
15. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 147.
16. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 219 - 220.
17. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 224 - 225.
18. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 238.
19. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 309 - 310.
20. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 316.
21. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 317.
22. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 319.
23. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 338.
24. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 427 - 429.
25. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 432.
26. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 478 - 479.
27. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 504, 506 - 507.
28. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 585 - 586.
29. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 599 - 600.
30. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 602 - 603.
31. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 606 - 613.
32. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 613 - 616.
33. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 617, 619 - 623.
34. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 623 - 624.

35. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 627 - 628 και 630 - 632. Επίσης, βλ. το φ. Γ' recto του χειρογράφου αυτού, στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 10.
36. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 634.
37. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 639 - 640.
38. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 669 - 671.
39. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 673 - 674.
40. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 676.
41. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 18 - 20.
42. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 22 - 24.
43. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 70 - 71.
44. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 77.
45. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 84.
46. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 89.
47. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 93.
48. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 101 - 102.
49. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 138.
50. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 143.
51. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 144.
52. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 149.
53. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 150.
54. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 159.
55. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 180 - 181.
56. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 188 - 193, 195 - 196. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 11, το χειρόγραφο του Γρηγορίου.
57. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 203 - 204.

58. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 206 - 207.
59. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 217 - 219.
60. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 220.
61. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 227 - 228.
62. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 237 - 239.
63. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 250 - 251.
64. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 270 - 274.
65. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 281 - 282.
66. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 315.
67. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 323 - 324.
68. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 357 - 359.
69. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 360 - 362.
70. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 362 - 364.
71. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 364.
72. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 369 - 370.
73. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 395.
74. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 440 - 441.
75. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 449.
76. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 455 - 457.
77. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 466 - 467.
78. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 472.
79. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 475.
80. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 476 - 477.
81. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 479.

82. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 500.
83. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 511.
84. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 518 - 519.
85. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 561.
86. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 571.
87. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 574.
88. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 614 - 616.
89. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 638 - 639.
90. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 640.
91. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 676.
92. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 678.
93. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 726.
94. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 741.
95. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 745 - 747.
96. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 748.
97. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 755.
98. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 758 - 759.
99. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 762.
100. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 763 - 766.
101. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 769 - 770.
102. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 771, 773.
103. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 787 - 788.
104. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 796 - 797.
105. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 800.

106. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 801.
107. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 807 - 808.
108. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 810 - 811.
109. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 812.
110. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 813.
111. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 817.
112. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 821 - 822.
113. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 824 - 825.
114. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 827.
115. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 830 - 831.
116. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 837.
117. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 839 - 840.
118. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 845 - 847.
119. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 850 - 851, 853 - 854.
120. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 854 - 855.
121. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 856 - 857.
122. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 858.
123. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 859 - 860.
124. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 22 - 27.
125. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 35.
126. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 77.
127. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 140.
128. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 148.
129. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 153.

130. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 159.
131. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 161.
132. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 163.
133. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 164.
134. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 169.
135. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 170.
136. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 181, 183.
137. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 186.
138. ΣΤΑΘΗ, ό.π.,196. Επίσης, βλ. στο παράρτημα ΙΙΙ, παράδειγμα 14, το αντίστοιχο χειρόγραφο.
139. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 196 - 197.
140. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 198.
141. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 309.
142. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 338.
143. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 373 - 375.
144. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 376.
145. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 386.
146. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 465 - 466.
147. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 473.
148. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 474 - 476.
149. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 588 - 589.
150. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 590.
151. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 600.
152. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 601.

153. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 602.
154. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 605. Οι τρεις αυτοί τελευταίοι κώδικες είναι ρουμανικοί, σε προσαρμογή Νεκταρίου Προδρομίτου.
155. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 607.
156. ΣΤΑΘΗ, ό. π., σ. 608.
157. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ, 4.
158. ΣΤΑΘΗ, ό. π.
159. ΣΤΑΘΗ, ό. π.
160. ΣΤΑΘΗ, ό. π.
161. ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΟΥΜΗ, Χειρόγραφα, σ. 102, παραπομπή 351.
162. ΣΤΑΘΗ, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Α', σ. 366.
163. ΣΤΑΘΗ, ό. π., τόμος Β', σ. 99.
164. Περισσότερες λεπτομέρεις, βλ. ό. π., σ. 153 - 155.
165. ΣΤΑΘΗ, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, σ. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο : ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

4.1. Ανάλυση του καλοφωνικού ειρμού, "Ο αγγελος εβσα"

Η ανάλυση της δομής του καλοφωνικού ειρμού "Ο αγγελος εβσα", προϋποθέτει μία σύντομη αναφορά στο είδος των καλοφωνικών ειρμών, για την καλύτερη κατανόηση αυτού του είδους, της οποίας βαθειά γνώση είχε ο Πρωτοψάλτης Γρηγόριος.

Η συλλογή, με την ονομασία "καλοφωνικό ειρμολόγιο", παραπέμπει σε δύο βασικές αρχές, στοιχεία των οποίων βρίσκουμε στις συνθέσεις αυτές. Από τη μια πλευρά, πρόκειται για "ειρμολόγιο". Το μουσικό αυτό βιβλίο, χρησιμεύει ως πρώτη ύλη, με βάση την οποία δημιουργούνται οι καλοφωνικοί ειρμοί. Οι ειρμοί στην αρχική, συλλαβική μελωδική δομή τους, αποτελούν την αφετηρία των μελουργών. Ακολουθεί, έπειτα, μία διαδικασία επεξεργασίας, που οδηγεί σε πιο έντεχνες συνθέσεις. Αυτό είναι και το βασικό γνώρισμα της "καλοφωνίας", ως νέας συνθετικής αντίληψης στη βυζαντινή μελουργία, από τον 14ο αιώνα περίπου κι εξής. Το συλλαβικό μέλος επεκτείνεται, κάθε συλλαβή του κειμένου αντιστοιχεί σε μελισματικές κινήσεις και ο μελουργός έχει τη δυνατότητα να δείξει τη συνθετική του δεξιότητα.

Σε αυτό το είδος μελοποιίας ισχύουν οι αρχές που διέπουν το βυζαντινό μέλος, στο σύνολό του, με βασικότερη αρχή, για την κατάστρωση του μέλους, τη χρήση χαρακτηριστικών μελωδικών φράσεων (φόρμουλας) ¹.

Ο αγγελος εβοα τη κεχαριτωμενη	α'
Χαιρε Παρθενε χαιρε και παλιν ερω χαιρε	α'
ο σος Υιος ανεστη	β'
τριημερος εκ ταφου	γ'
και τους νεκρους εγειρας	β'
λαοι αγαλλιασθε	γ'
Φωτιζου φωτιζου	δ'
η νεα Ιερουσαλημ	ε'
η γαρ δοξα Κυριου	β'
επι σε ανετειλε	ε'
χορευε νυν και αγαλλου Σιων	στ'
συ δε	ζ'
συ δε Αγνη	η'
τερπου Θεοτοκε	θ'
εν τη εγερσει του τοπου σου	ι'

Πλ. α': Ο Πλ. α' είναι ο πρώτος ήχος στη σειρά των πλαγίων κι αντιστοιχεί στον Υποδώριο τρόπο των αρχαίων. Στα παπαδικά μέλη δεσπίζοντες φθόγγοι είναι ο Πα, Δι, Κε. Ατελείς καταλήξεις γίνονται στους φθόγγους Δι, Κε, εντελείς στου Δι, Πα και τελικές στον Πα ².

Ο Καλοφωνικός Ειρμός "Ο αγγελος εβοα", σε ήχο πλ. α', που μεταγράφουμε στο παράρτημα II, ανήκει στον Πέτρο Μπερεκέτη κι έχει εξηγηθεί, όπως εξάλλου και όλο το Καλοφωνικό Ειρμολόγιο, από τον Γρηγόριο τον Πρωτοψάλτη. Όπως παρατηρούμε, στο μεγαλύτερό του μέρος αποτελείται από όμοιες μελωδικές φράσεις (φόρμουλες), οι οποίες παρουσιάζονται, είτε διαδοχικά, είτε σε επανάληψη (βλ. παραπάνω τον διαχωρισμό των φράσεων α, α, β, γ, β, γ, κ. λ. π.). Ετσι, η ίδια μελωδική φράση παρουσιάζεται και στην πρόταση, "Ο αγγελος εβοα τη κεχαριτωμενη" και στη "Χαιρε Παρθενε χαιρε και παλιν ερω χαιρε". Μια δεύτερη μελωδική φράση χαρακτηρίζει τις προτάσεις "ο σος Υιος

ανεστη", "και τους νεκρους εγειρας", "η γαρ δοξα Κυριου". Η τρίτη κατά σειρά μελωδική φράση παρουσιάζεται στις προτάσεις "τριημερος εκ ταφου", "λαοι αγαλλιασθε" και τέλος έχουμε μια τέταρτη μελωδική φράση στις προτάσεις "η νεα Ιερουσαλημ" και "επι σε ανετειλε".

Αναλυτικότερα μπορεί να παρατηρηθεί, πως το ηχητικό περιβάλλον μέσα στο οποίο κινείται η α' μελωδική φράση, είναι από το Νη, έως το επάνω Πα και με κορύφωση στη λέξη "εβοα" και στην επανάληψη της α' μελωδικής φράσης, στη λέξη "Παρθενε". Η φράση αυτή καταλήγει εντελώς στον Πα.

Η β' μελωδική φράση κινείται μεταξύ Πα - Νη. Σ' αυτήν και στην επανάληψή της, γίνονται κορυφώσεις, με ιδιαίτερο μελισματικό τρόπο, στις λέξεις "ανεστη" και "εγειρας" αντίστοιχα, καταλήγοντας ατελώς στον Δι.

Το ηχητικό περιβάλλον της γ' μελωδικής φράσης, είναι Πα - Νη. Σ' αυτήν και στην επανάληψή της, έχουμε μέλισμα με μικρή κορύφωση στην λέξη "τριημερος" και μέλισμα στη λέξη "λαοι". Εδώ έχουμε εντελή κατάληξη στον Πα.

Ακολουθεί, έπειτα, ένα μικρό μέλισμα στην φράση "Φωτιζου φωτιζου", με μικρή κορύφωση στο Δι και εντελή κατάληξη στον Πα.

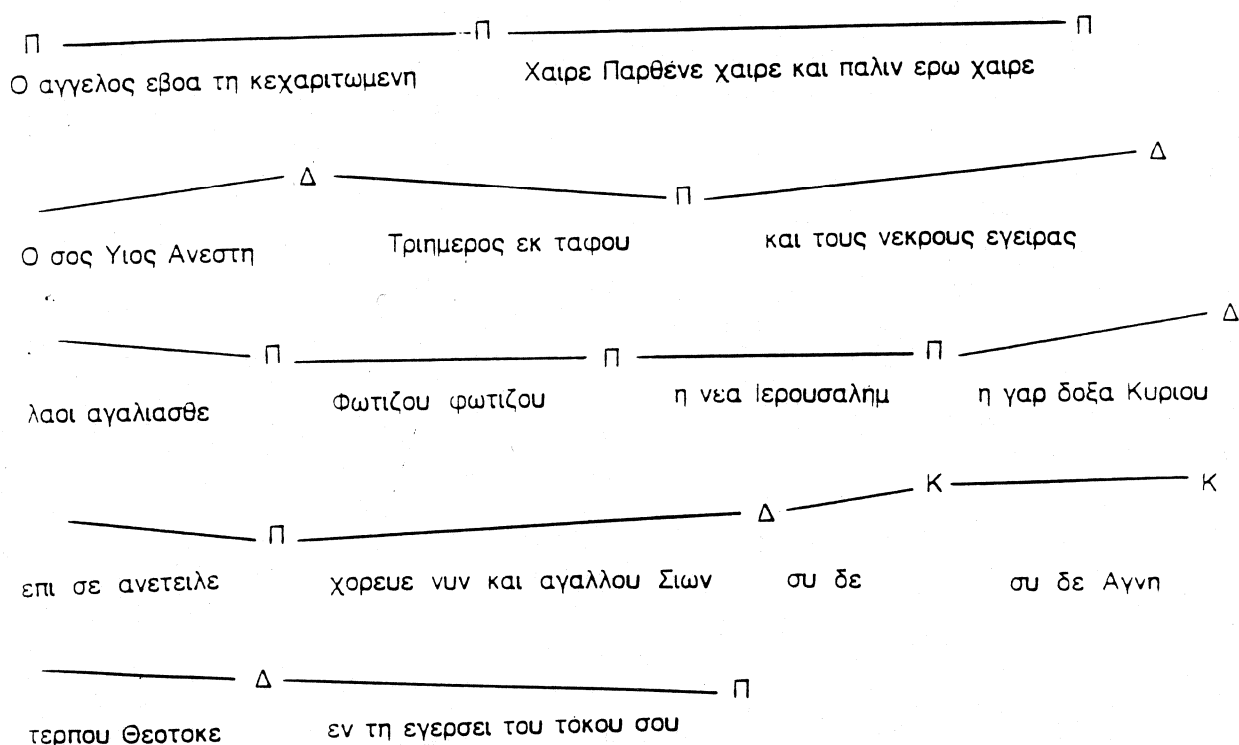
Η ε' μελωδική φράση που ακολουθεί και η επαναληψή της (η οποία εμφανίζεται λίγο πιο κάτω, μετά την εμφάνιση της β' μουσικής φράσης), κινείται μεταξύ Πα - Δι, με βηματικές κινήσεις χωρίς μεγάλες κορυφώσεις της μελωδίας.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί πως με την εμφάνιση της ε' μελωδικής φράσης, το μέλος κινείται στον πλ. β' ήχο και συγκεκριμένα στις λέξεις "νέα" και "επί σε". Λίγο αργότερα όμως επανέρχεται στον πλ. α', στις λέξεις "Ιερουσαλήμ" και "ανέτειλε", για να καταλήξει εντελώς στον Πα.

Οι φράσεις στ', ζ', η', θ', ι', που ακολουθούν, χαρακτηρίζονται από έντονη μελισματική, βηματική κίνηση στις λέξεις, "χορευε", "αγαλλου", "συ δε", "Αγνη", "Θεοτοκε", "εγερσει" και "τοκου σου". Επίσης, παρουσιάζονται

στις ζ' και η' μουσικές φράσεις οι μεγαλύτερες κορυφώσεις του μέλους, μέχρι το επάνω Βου, για τη λέξη "σου", και το επάνω Πα, για τη λέξη "Αγνη". Οι καταλήξεις των στ', ζ', η', θ' μουσικών φράσεων γίνονται εντελώς στους Δι, Κε, Κε, Δι και, για την ι' φράση, έχουμε τελική κατάληξη στον Πα.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η παρακάτω σχηματική πορεία του μέλους, που ακολουθεί, έγινε με βάση τις μελωδικές φράσεις που παρουσιάζονται, καταλήγοντας στις αντίστοιχες μαρτυρίες, χωρίς να δίνεται μία αναλυτικότερη παρουσίαση της πορείας της κάθε μελωδικής φράσης, μεταξύ των μαρτυριών. Αυτό δέν κρίθηκε σκόπιμο, διότι την κίνηση της μελωδικής γραμής μπορεί να παρακολουθήσει κανείς στο παράρτημα II, όπου το μέλος έχει μεταγραφεί σ' ευρωπαϊκή σημειογραφία.

4.2. Ανάλυση του μαθήματος, "Περιζώσαι την ρομφαιαν σου"

Το μάθημα του Γρηγορίου, "Περιζώσαι την ρομφαιαν σου", είναι ένα καθαρά έντεχνο μέλος με κράτημα, που ψάλλεται όταν ενδύεται ο Αρχιερέας, και πιθανόν γι' αυτό η έκτασή του να είναι πολύ μεγάλη.

Για τη μεταγραφή αυτού απαιτήθηκε πολλή προσπάθεια και τούτο, διότι ο ήχος στον οποίο είναι γραμμένο (ήχος βαρύς) είναι από τους πιο δύσκολους. Παράλληλα τα εκφραστικά σημεία του μέλους που παρουσιάζονται πάρα πολύ συχνά, απαίτησαν ιδιαίτερη προσοχή, για την όσο το δυνατόν πιο πιστή απόδοσή τους στο πεντάγραμμα. Οι δυσκολίες αυτές περιορίστηκαν, επειδή ζητήθηκε από αρκετά έμπειρο ψάλτη να εκτελεστούν αρκετές φορές οι δύσκολες μουσικές φράσεις και κυρίως αυτές που περιείχαν συνεχείς χαρακτήρες ποιότητας.

Οι δυσκολίες συνεχίστηκαν και μετά τη μεταγραφή, όταν προσπαθήσαμε ν' αναλύσουμε περισσότερο το μέλος αυτό. Διαπιστώσαμε έτσι, μία ιδιαίτερη περιπλοκότητα στην κατάστρωσή του. Συνεπώς, κάποιες παρατηρήσεις, που μπορεί να κάνει κανείς, είναι αυτές για τη μελωδική γραμμή του μαθήματος, με την εμφάνιση κάποιων όμοιων μελωδικών τύπων (αλυσίδες - μιμήσεις).

Περιζωσε την ρομφαιαν σου επι των μηνων σου δυνατε
τη ωραιότητι σου και τω καλλει σου
και εντεινε και κατευωδου και βασιλευε
Ενεκεν αληθειας και πραοτητος και δικαιοσυνης
και οδηγησει με η δεξια σου

κρατημα (τερριρεμ)

χαιρε των Προφητων το κηρυγμα Πατριαρχων η δοξα

Βαρύς: Ο ήχος αυτός αντιστοιχεί στον υποφρύγιο τρόπο των αρχαίων. Ονομάστηκε βαρύς, λόγω της διαφωνίας της τριφωνίας³. Στα παπαδικά μέλη χρησιμοποιεί, συνήθως, τη διατονική κλίμακα. Οι μαρτυρίες των φθόγγων της κλίμακας είναι διατονικές, όταν το μέλος ακολουθεί την κλίμακα αυτή, κι εναρμόνιες, όταν ακολουθεί την εναρμόνια κλίμακα. Δεσπόζοντες φθόγγοι στα εναρμόνια μέλη είναι οι Γα, Δι, Ζω και στα διατονικά οι ζω, Πα, Γα, Δι. Ατελείς καταλήξεις γίνονται στους φθόγγους ζω, Πα, Γα, Δι κι εντελείς και τελική στον ζω⁴.

Το μάθημα αυτό του Γρηγορίου, σε βαρύ ήχο, χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος εκτείνεται από την αρχή "Περιζωσε", μέχρι "η δεξιά σου". Ακολουθεί το κράτημα (τερικεμ), που αποτελεί το δεύτερο μέρος και το οποίο εκτείνεται περίπου μέχρι το τέλος του μαθήματος, όπου επανέρχεται το κείμενο σ' ένα τρίτο και τελευταίο μέρος.

Η αρχή του πρώτου μέρους ξεκινά με μέλισμα επάνω στη λέξη "Περιζωσε", η οποία ολοκληρώνεται έπειτα από αρκετές ατελείς καταλήξεις στους φθόγγους ζω και Πα. Μέχρι την ολοκλήρωση της λέξης "Περιζωσε", παρουσιάζονται αρκετοί αναγραμματισμοί στη συλλαβή -ρι-. Αναγραμματισμούς επίσης συναντάμε στο μέρος αυτό και στις λέξεις "ρομφαιαν", "καλλει σου", "βασιλευε", "αληθειας", "οδηγησει", "δεξια", στις συλλαβές -φαι-, -κα-, -ε-, -θει-, -ο-, -γη-, -α-, αντιστοίχως.

Στο μέρος αυτό παρατηρούνται και κάποιες μελωδικές αλυσίδες, με πρώτο παράδειγμα αυτές επάνω στον αναγραμματισμό της συλλαβής -ρι-, στο σημείο, όπου για πρώτη φορά συναντάμε και μεταβολή ήχου (βλ. παράδ. 1, παράρτημα IV). Τις τρεις μελωδικές αυτές αλυσίδες, οι οποίες κινούνται σε κατιούσα βηματική κίνηση και στη συνέχεια σε ανιούσα βηματική, ακολουθούν αμέσως μετά άλλες τρεις, σε κατιούσα βηματική, καταλήγοντας στο ζω (βλ. παράδ. 2, παράρτημα IV). Τέσσερις ακόμη μελωδικές αλυσίδες παρουσιάζονται στη λέξη "πραοτητος" (βλ. παράδ. 3, παράρτημα IV).

Το ηχητικό περιβάλλον του πρώτου μέρους είναι από το κάτω Ζω, έως το επάνω Γα, όπου έχουμε και τη μεγαλύτερη κορύφωση του μέλους, στη λέξη "δεξια", λίγο πριν αρχίσει το κράτημα. Βέβαια, δέν απουσιάζουν και οι μικρές κορυφώσεις της μελωδίας σε σημεία, όπως στις λέξεις: "ρομφαιαν", "δυνατε", "έντεινε" και στη φράση "Ενεκεν αληθειας". Φράσεις, όπως: "επι των μηρων σου", "τη ωραιότητι σου", "το καλλει σου", "οδηγησει με", κινούνται σε χαμηλότερες περιοχές από τις παραπάνω λέξεις και, καθώς αυτές βρίσκονται ανάμεσα στις προηγούμενες, δημιουργείται μία ένταση στη μελωδική γραμμή του μέλους, καθώς αυτή αυξομειώνεται από λέξη σε λέξη.

Οι καταλήξεις του πρώτου μέρους γίνονται ατελώς στους ζω, Πα, Γα, Δι του βαρύ διατονικού, χωρίς αυτές να επηρεάζονται από κάποιες αλλαγές ήχων, που συναντάμε στον α' και στον πλ. α', οι οποίες γίνονται πριν τις καταλήξεις.

Στο κράτημα, που ακολουθεί ως δεύτερο μέρος και είναι μεγάλο σε έκταση, έχουμε αλλαγή της χρονικής αγωγής. Έτσι αυτό κινείται με πιο αργό ρυθμό και μεγαλύτερης χρονικής διάρκειας αξίες. Σε σχέση με τις προηγούμενες κορυφώσεις του κυρίως μέλους, εδώ δέν παρατηρούμε κάτι αντίστοιχο, παρά μόνον σε δύο - τρία σημεία, όπου το μέλος φθάνει μέχρι το επάνω Βου (ηχητικό περιβάλλον του κρατήματος ζω - Βου). Από την άλλη πλευρά, όμως, οι μελωδικές αλυσίδες κυριαρχούν έντονα σε όλο αυτό το μέρος και χαρακτηριστικά παραθέτουμε τα παραδείγματα 4 έως 14, στο παράρτημα IV.

Οι περισσότερες από τις καταλήξεις του κρατήματος γίνονται ατελώς στον βαρύ ήχο, στους φθόγγους ζω, Πα, Γα, Δι. Έχουμε, επίσης, και τρεις καταλήξεις στον πλ. β', στον Κε.

Στο τρίτο, και τελευταίο, μέρος, όταν επανέρχεται το κύριο μέλος, με αλλαγή πάλι της χρονικής αγωγής στον αρχικό ρυθμό, παρατηρούμε μία βηματική κορύφωση της μελωδικής γραμμής στη λέξη "κηρυγμα", που καταλήγει ατελώς στον Ζω. Η φράση "Πατριαρχων η δοξα", που

ακολουθεί, και με την οποία τελειώνει το μάθημα, ξεκινά από μία κορύφωση στη λέξη "Πατριαρχων", για να καταλήξει αργά και μελωδικά στην αρχική βάση ζω.

Η σχηματική πορεία του μέλους, που παραθέτουμε στη συνέχεια, έγινε και σ' αυτό το μάθημα, όπως και στον προηγούμενο καλοφωνικό ειρμό, με βάση τις μελωδικές φράσεις που παρουσιάζονται, και στις αντίστοιχες μαρτυρίες που καταλήγουν.

Περὶ
 περιζῶσε
 τὴν ρομφαί
 τὴν ρομφαίαν σου
 εἰπὶ τῶν μῆρων σου δυνατε

Ἐνεκεν
 ἀληθείας καὶ ἰρασιότητος
 καὶ ἐνείνε
 καὶ κατενώδου
 καὶ βασιλευε

τὴ ώρασιότητι σου
 καὶ τῷ κάλλει σου
 καὶ ἐνείνε
 καὶ κατενώδου
 καὶ βασιλευε

Ἐνεκεν
 ἀληθείας καὶ ἰρασιότητος
 καὶ ἐνείνε
 καὶ κατενώδου
 καὶ βασιλευε

τερφει
 χαίρε τῶν ἑροφῆτων τὸ κηρυγμια
 Πατριάρχων ἡ δόξα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ: ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4ου

1. Η φόρμουλα, σύμφωνα με τον E. Wellesz, που πρώτος χρησιμοποίησε τον όρο αυτό, είναι ένα μελωδικό σχήμα που χρησιμοποιείται αναλλοίωτο πολλές φορές μέσα στην ίδια σύνθεση και προκαθορίζει τα όρια, μέσα στα οποία καλείται να κινηθεί ο μελουργός. Μ' αυτό τον τρόπο, η βυζαντινή μελοποιία διατηρεί τη λιτότητα, την απλότητά της, παραμένει πιστή στην παράδοση και προφυλάσσεται, από αδέξιους, ή αυθαίρετους νεωτερισμούς, που θα μπορούσαν ν' αλλοιώσουν τον λειτουργικό χαρακτήρα της τέχνης αυτής.

2. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Θεωρία, σ. 205 - 207.

3. ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, Οκταηχία, σ. 40.

4. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ό. π., σ. 222 - 224.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εργασία αυτή είχε σαν στόχο της να προσεγγίσει τη μεγάλη ιστορική μορφή της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, αυτήν του Γρηγορίου του Πρωτοψάλτου.

Μελετώντας τη ζωή του, από τη γέννησή του ακόμα, διαπιστώνει κανείς πως όχι μόνον δεν επρόκειτο για ένα άτομο με κάποια χαρίσματα στον τομέα της εκκλησιαστικής μουσικής τέχνης, αλλά μια μεγάλη προσωπικότητα με ιδιαίτερα προσόντα για την ψαλτική τέχνη, που ήταν προικισμένος με ζήλο κι επιθυμούσε να μάθει πολλά. Ετσι, αναδείχθηκε γρήγορα ως άξιος μαθητής και επάνω από το άριστος για ψάλτης. Από την άλλη πλευρά παρουσιάστηκε άξιος και σαν εκτελεστής της εξωτερικής μουσικής, παίζοντας άριστα τον ταμπουρά.

Η ωριμότητα του Γρηγορίου για την ψαλτική τέχνη που ήρθε γρήγορα και παράλληλα το γεγονός ότι είχε στο πλευρό του στους μεγάλους δασκάλους του που τον δίδαξαν σωστά, ήταν τα δύο στοιχεία που έκαναν τον Γρηγόριο να καταλάβει σχεδόν αμέσως και διαδοχικά τις θέσεις του Δομέστικου και του Λαμπαδάριου και λίγο αργότερα του Πρωτοψάλτη, αφήνοντας εποχή μέχρι την Αλωση της Κωνσταντινούπολης.

Παράλληλα, το πολύπλευρο ταλέντο του και η ανησυχία του για το μέλος της παράδοσης, τον βρήκαν έτοιμο για την Μεταρρύθμιση που επιτέλεσε το 1814 μαζί με τους φίλους και συνεργάτες του, Χρύσανθο και Χουρμούζιο, εξηγώντας την πολύπλοκη μουσική γραφή της εποχής του. Γι' αυτό, άξια αναδείχθηκαν και αυτός και οι συνεργάτες του σαν "ευεργέτες του έθνους".

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ακόμα και το γεγονός ότι ο Γρηγόριος ποτέ δεν εγκατέλειψε κανένα του καθήκον. Ετσι, τον βλέπουμε όλα αυτά τα χρόνια όχι μόνο να ψάλλει στη Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία, αλλά και

να διδάσκει το νέο σύστημα γραφής στην τρίτη Πατριαρχική Σχολή, που λειτούργησε γι' αυτό ακριβώς τον σκοπό και ανέδειξε άξιους μαθητές και συνεχιστές του έργου του. Παράλληλα, δεν σταμάτησε ούτε στιγμή να μεταγράφει συνεχώς τα έργα παλαιότερων διδασκάλων της παλαιάς σημειογραφίας στην νέα γραφή. Ο όγκος του μεταγραφικού του έργου αφήνει άφωνους όλους τους ερευνητές που αναρωτιούνται πως μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο σε τόσο λίγο χρόνο, μέχρι το θάνατό του, και παράλληλα με τόσες άλλες υποχρεώσεις που είχε ο Γρηγόριος.

Αξιοθαύμαστο είναι επίσης το συνθετικό του έργο, στο οποίο ξεχωρίζει κανείς το πολύπλευρο ταλέντο και την τεχνική του. Τα έργα σύνθεσής του ξεχωρίζουν για τη μελωδικότητα, αλλά και για τη δυσκολία τους. Και το πάθος του για σύνθεση δεν σταματά μόνο στα έργα βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, που αριθμούνται πολλά. Συνθέτει ακόμα ένα σεβαστό αριθμό τραγουδιών, δηλαδή, έργων εξωτερικής εκκλησιαστικής μουσικής.

Κλείνοντας, ελπίζουμε να παρουσιάσαμε σωστά όλες τις πτυχές της ζωής και του έργου του Γρηγορίου και προσδοκούμε πως η εργασία αυτή θα γίνει μια αφορμή για περαιτέρω έρευνα, από μια άλλη διπλωματική εργασία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι
(ΟΙ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ)

ο ο ο ο ο ο α α α ατηκε ε ε ε ε ε χα

ρι ι ι ι τω ω ω με ε ε ε νη ρ και ρε ε Παρ

θε ε ε νε ε χαι αι αι αι αι αι ρε ε ε ε και

πα α α α α λιν ε ε ε ε ρω ω ω χαι αι αι αι

ρε ρ ο σος Υι υι ο ο ο ο σ α νε ε ε ε

ε ε ε ση η η η ρι ι ι ι η η η η η η η

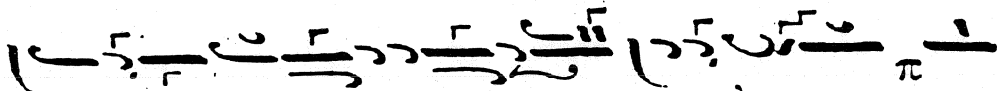
με ρ ο ο ο σ ε ε εκ τα α α α φ και τος νε ε

κρη υ υ υ ε γει ει ει ει ει ει ρα α α ας

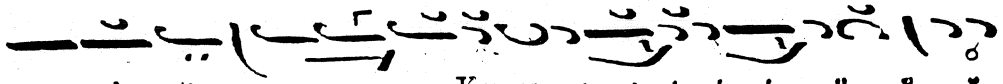
λα α α α α ρι οι οι οι α γα α α αλ λι ι ι

α α α α σθε ρ Φω τι ι ι ζ φω ω τι ι ι ι ι

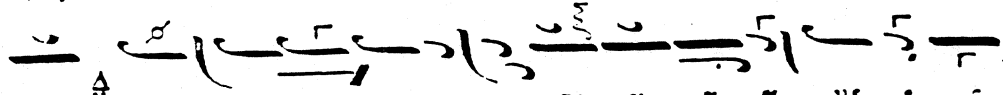
ι ι ι ι ζ η νε ε ε ε ε α ι ι ι ε ε

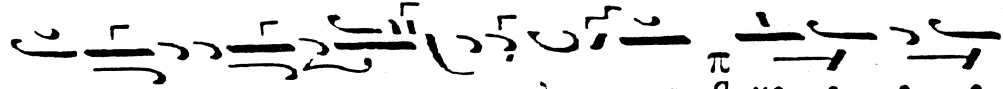
 ρε υ υ υ υ υ υ υ υ υ σα α λη η ημ ρ η

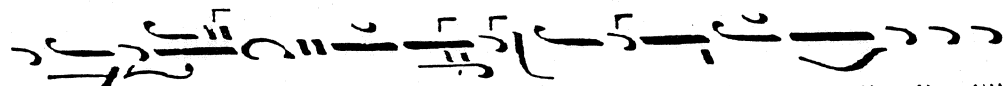
 γαρ θο ξα α α α Κυ ρι ι ι ι ι ι υ υ υ

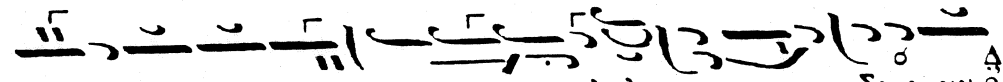
 υ ε ε ε ε ε ε πι σε α α α νε ε ε

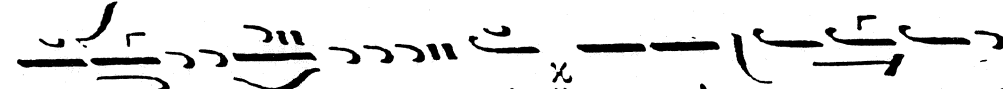
 ε ε ε ε ε ε ε τει ει λε ε ε ρ χο ο ο ο

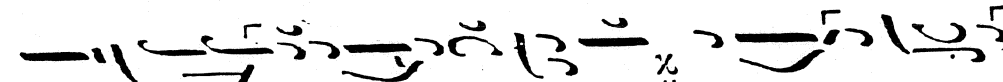
 ο ο ο ο ρε ευ ε ε ε ε ε ε νυ υ υ υ υ

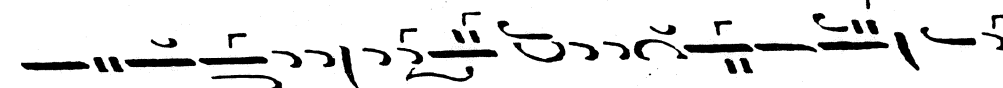
 και αι α γα α α α α λ λ υ υ υ Σι ι ω υ

 ου υ υ υ υ υ υ υ δε ου δε ε ε ε ε

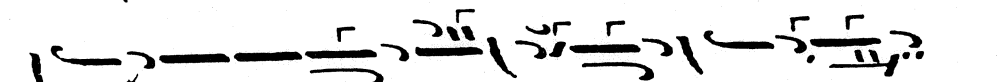
 Α α α α α α γνη η η τε ε ε ερ ω υ

 υ ε θε ε ε ε ο ο ο ο ο ο το ο ο ο ο

 κε εν τη η ε ε ε ε ε γε ε ερ σει ει ει ει

 τβ υ το ο ο ο ο ο ο κε υ υ υ υ υ υ

α α α α α α α α α α α α α α

α α α α α α α α α α και τω κα α

α α α α α α α α α α α α λ λει ει ει

ει ει ει ει ει και τω κα α λ λει ει σου ου ου ου ου

ου ου και ε εν τει ει και ε εν τει ει νε ε ου και

κα α τευ ο ο ο δου ου και βα σι ι ι ι ι

ι ι ι λει ει ει ει και θα σι ι ι ι ι λει

ει ευ ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει χει ει ει

ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

ει ει ει χει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει νε

ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει α λη

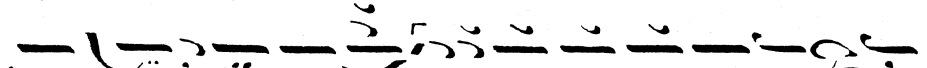
The image displays a musical score with ten systems. Each system consists of a musical staff with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The notation includes various rhythmic values such as quarter, eighth, and sixteenth notes, along with rests and dynamic markings. Below each staff is a line of lyrics in a non-Latin script, likely Greek, which is oriented upside down relative to the musical notation. The lyrics appear to be a liturgical text, possibly a psalm or a hymn, given the title 'ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ' (Acolythia).

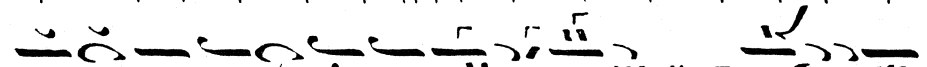
 ρεμ ε ρε ρε ρι ρε ρι ρε ριμ ε ρρε ε ρι

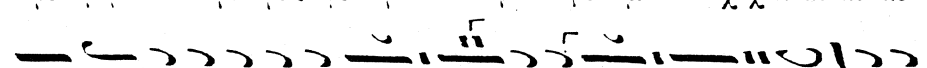
 ρε εμ ρι ε ρρε ρι ρρε ρι ρρε ρι ρεμ ε

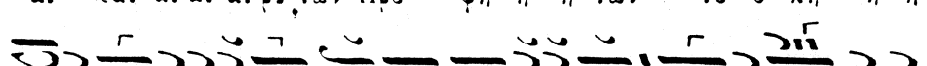
 ρε ρε ρι ρι ρι ρε ρε ρε ρε ρε ρι ρι ρι

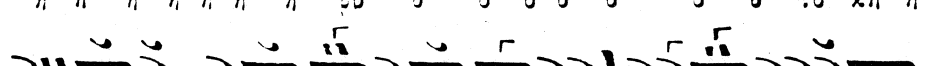
 ρε ρεμ τε ρι ρι ρι ρε ε ρε ε ρε εμ χ χαι αι αι αι

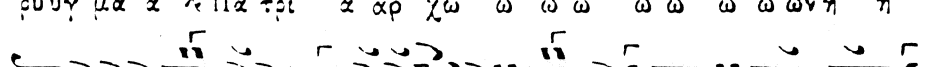
 αι και αι αι αι ρε των Προ φη η η των το ο χη η η

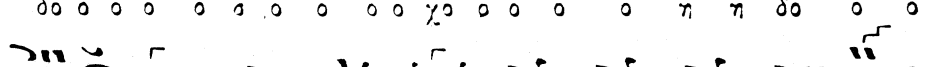
 η η η η η η η ρυ υ υ υ υ υ υ υ το χη η

 ρουγ μα α Πατρι α αρ χω ω ω ω ω ω ω η η

 δο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο η η δο ο ο

 ο ζα α α α α α α α α α α α α α α α

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ
(ΟΙ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ
ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ)**

η πω

σου ου ου - u va

ου u va α τε - ε τ' η ω πα ο

τη η τι

σου ου - του ου - και τω κα α

κα α - και τω κα α

αι γει ει - και τω κα - αι -

γει ει σου ου του ου - και ε εν τει ει - και ε εν τει ει -

ε ε ε και κα α τευ ο ο - σου η και βα ει

ε ε - και βα ει - ε ε ε

ε ε - και βα ει - ε ε ε

ε ε

ε ε

ε ε

A handwritten musical score consisting of 14 staves of music. Each staff contains a line of musical notation (treble clef, notes, rests, and ornaments) and a line of lyrics written in a stylized, shorthand-like script. The lyrics are composed of various characters and symbols, including letters like 'e', 'p', 'r', 't', 's', 'y', 'z', 'x', and 'l', often combined into pairs or groups (e.g., 'pe', 'pi', 'pr', 'pt', 'ps', 'py', 'tz', 'sx', 'lx'). The notation includes various note values (quarter, eighth, sixteenth notes), rests, and dynamic markings such as accents (>) and slurs. The overall style is that of a personal or working manuscript.

Handwritten musical score consisting of 14 staves of music. The lyrics are written in Greek and are placed below the notes. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings.

Lyrics (from top to bottom):

πε πε πε πι πε πε πε πι πε πε πε πευ x ε πε πε πι
πε πευ τε πι πε πε ευ ε πι πε πε ευ τε ε
ε πι πε πι πι ρ πε πι πε πι πι πι πε ε
ε πι πε πι πι πι πε πευ ε πε πε πι πε πε -
ε πε πε ε ε πε ε πευ ε πι πευ τε πι πευ.
τε πι πευ τε πι πε πε πε ε πε ε πι πι πε ευ κ τε
πι πε πι πι πι πε πι πι πι πε πευ τε πε πε πε πε πι πι πι
πε πε ε πε πι πι πε πι πι πε πε ε πε πε πι πι πι
πι πε πε ε πε πι πε πε πε πε πε πε ε πι πι πευ
τε ε ε πε ε πευ ε πε πε πι πε πι πε πε πευ
ε ρ πε ε ε πι πευ πι ρ πε πι ρ πε πι ρ
πε πι πι πι πευ ε πε πε πι πι πι πε ρ πι πι πε πε πε
πε πι πι πι πε πευ τε πι πι πι πε ε ε πε ε ε πε - ευ x
και αι - - - και - - - πε τω ριπο υη - η - τω το ο

Музыкальный фрагмент, состоящий из пяти нотных систем. Каждая система содержит нотную запись на пятилинейном стане и соответствующие ей буквы кириллицы (лирика).
Первая система: ноты на уровне первой и второй линии, лирика: кн - - - - - пу - - - - -
Вторая система: ноты на уровне первой и второй линии, лирика: то - кн - пу уу га а 2/2 Па пи а - ап хв у - - -
Третья система: ноты на уровне первой и второй линии, лирика: - - - - - ув н - до о - - - - - хо
Четвертая система: ноты на уровне первой и второй линии, лирика: о - - - - - н н до о - - - - - ја а - - - - -
Пятая система: ноты на уровне первой и второй линии, лирика: - - - - - 3 - - - - - 2

Десять пустых нотных систем, каждая состоящая из пяти горизонтальных линий, предназначенных для дальнейшей нотации.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ
(ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ)

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

1: "Εἰς τὸν ἀδυτον γνωφον...", Αγίου Γρηγορίου της Αρμενίας και σε ιδιόχειρη εξήγηση του Γρηγορίου της γραμμής "... φωτος ειδυσας νοητως...", (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 46).

2: "Πρωτη καλων απαρχη...", Ρωμανού του μελωδού και σε ιδιόχειρη εξήγηση του Γρηγορίου της γραμμής "...λυτρωθηναι...", (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 51).

3: "Δεσποινα Προσδεξαι...", στην αρχαία στενογραφία και σε εξήγηση του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 92).

4: Τέσσερα δείγματα με ιδιόχειρες σημειώσεις και οδηγίες του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 93).

5: Η πρώτη και δευτερη σελίδα των Ανοιξανταρίων, σε πρώτη στενογραφία και σε εξήγηση του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ.94).

6: "Κεκραγαριον", σε β' ήχο του Δαμασκηνού, στην αρχαία στενογραφία, σε ιδιόχειρη εξήγηση του Πέτρου Βυζαντίου και σε ιδιόχειρη πάλι εξήγηση του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 241).

7: Η γραμμή "...Κύριε..." της Πατριαρχικής και Αρχιερατικής Φήμης, στην αρχαία στενογραφία, σε ιδιόχειρη εξήγηση του Πέτρου Βυζαντίου, ιδιόχειρη πάλι εξήγηση Αντωνίου Λαμπαδαρίου και τέλος σε ιδιόχειρη εξήγηση του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 242).

8: "Ανωθεν οι Προφηται...", Κουκουζέλη, σε ιδιόχειρη εξήγηση Αντωνίου Λαμπαδαρίου και σε ιδιόχειρη εξήγηση του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 243).

9: "Άγιος", σε πέντε γραφές και εξηγήσεις, η τελευταία του Γρηγορίου, (Ψάχου, Παρασημαντική, σ. 245).

10: Ανθολογία στη σημειογραφία της Νέας Μεθόδου, μονής Δοχειαρίου 1246, φ. Γ' recto, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Α', σ. 627).

11: Κώδικας μονής Παντελεήμονος 906, φ. 10r, (Στάθη, φωνογραφικό άλμπουμ, σ. 7).

12: Αυτόγραφο Γρηγορίου, χγφ. μονής Παντελεήμονος 990, φ. 1r, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Β', σ. 366).

13: Ειρμολόγιο καταβασίων Γρηγορίου, μονής Σίμωνος Πέτρας 6, φ.1, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Β', σ. 557).

14: Δοξολογία Γρηγορίου, μονής Αγίου Παύλου 502, σ. 197, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Γ', σ. 196).

15: Ειρμολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου σε εξήγηση Γρηγορίου, μονής Καρακάλλου 227, φ. 1r, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Γ', σ.438).

16: Ειρμοί Πέτρου Μπερεκέτη σε εξήγηση Πέτρου Πρωτοψάλτη, πιθανό χειρόγραφο Γρηγορίου, μονής Καρακάλλου 228, φ. 87v - 88r, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Γ', σ. 443 - 444).

17: Αυτόγραφο Γρηγορίου, χγφ. μονής Καρακάλλου 230, φ. 1r, (Στάθη, Χειρόγραφα Αγίου Ορους, τόμος Γ', σ. 447).

ΠΙΝΑΞ ΣΤ'

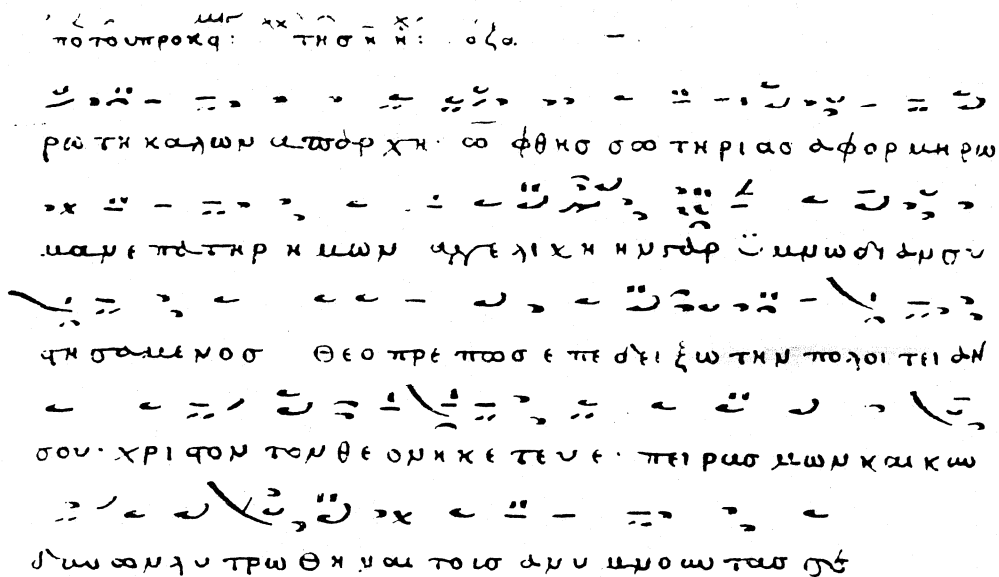
Το αὐτό ἐκ στιχηταρίου παλαίου,
ἰδιοχείρου Γρηγορίου Πρωτοφύλτου.

Ἐκ τῆς τριάδος· ἀθαψάτω λαμπρῶς
μῶς· ὁ φωτὶς ζωμῆται τοῦ αἵματος
βλαταί· θείοις τοῖς κατὰ μέγεθος· τοῖς
μακρῶν τε πρῶτων· λόγου ὑκαίως
καί· εἰς ὄγκωστος μορῶν· ἀπορῶν
μέγιστος τῶς κοσμου τῶς μέγιστος· λέος·
Ἰσχυρῶν· ἀποτῆρ τῶς φόρ του ἀφθα
του φωτισ· εἰς δύσασ μοη τῶς
ο μαρ τῶς λοι ποι μιλῶν· ε λυηθῆς
του αἵματος φηται τῶς μω γη ελ
θε σου· ὡς μαρ τῶς μεμ φω τῶς
με μῶς· ὡς ποι μιλῶν· ε μω φηται
του με μῶς· δι ο δι πλοισ λατῶς
αε φα· μῶς· εκ τῆς αμω δῶς
αμ· εδῆ σου· τῶς πρῶς μεν ὡς τῶς
το τε χριστῶ ὡς τῶς τῶς φου χριστῶ·
|| σκεπτικῶς ἀποταί· ὡς τῶς τῶς ἀείλε

Ἡ γραμμή «φωτὶς εἰσδύσας νοητικῶς» ἰδίαις χερ-
σὶ τοῦ Γρηγορίου ἐξηγημένη εἰς τὴν πρῶ τῆς ση-
μερινῆς γραφῆς τελευταίαν ἐξηγήσιν.

Πο ος εἰς αἰδῶν ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς
αἰς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς

ΠΙΝΑΞ Θ΄

 ποτου προκοῦ. Τὸ τὴ σὴ κὴ ἰ: ὀζο.

 ῥωτη καλῶν ἀπορῆ κη. ὦ φθορὰ σοτήριασ ἀφορμηρῶ

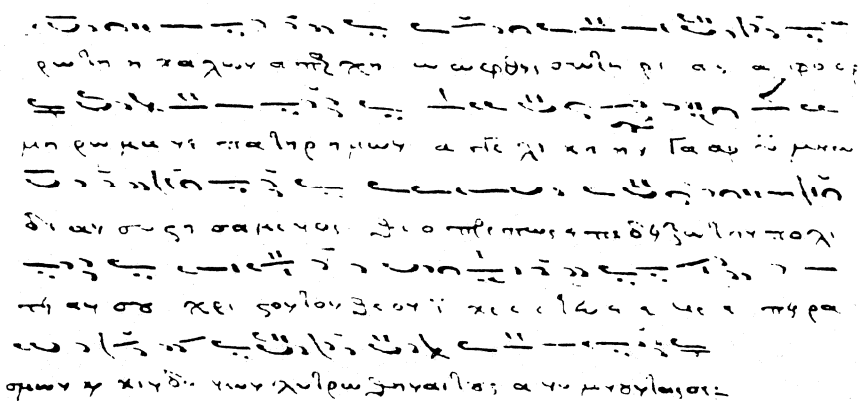
 μαρ πατρὸς κημῶν ἀγγελική κη γὰρ ἔμπρωστῶν

 κη σαμῆμος θεοπρεπῶσ ἐπεδὲ ξωτὴ κη ποιοῦται κη

 σου· χριστὸν τὸν θεὸν κη κη τευ εἰ πειρασμῶν κη κη

 δὴ σωφροσύνη τρωθὴ κη κη τοῖσ ἀμύμωσ τασ δὲ

Τὸ αὐτὸ ἐκ στιχηραρίου παλαιῦ ἰδιοχειρῶν Γρηγορίου Πρωτοβάλλτου.

 ῥωτη καλῶν ἀπορῆ κη. ὦ φθορὰ σοτήριασ ἀφορμηρῶ

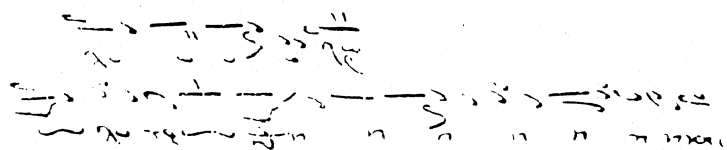
 μαρ πατρὸς κημῶν ἀγγελική κη γὰρ ἔμπρωστῶν

 κη σαμῆμος θεοπρεπῶσ ἐπεδὲ ξωτὴ κη ποιοῦται κη

 σου· χριστὸν τὸν θεὸν κη κη τευ εἰ πειρασμῶν κη κη

 δὴ σωφροσύνη τρωθὴ κη κη τοῖσ ἀμύμωσ τασ δὲ

Ἡ γραμμὴ « λυτωθῆναι » ἐξηγημένη ἰδίαισ χερσὶ τοῦ Γρηγορίου εἰς τὴν ποσὴν σημεϊοῦσ γραφῆσ τελευταίαν ἐξηγήσειν.

 ῥωτη καλῶν ἀπορῆ κη. ὦ φθορὰ σοτήριασ ἀφορμηρῶ

 μαρ πατρὸς κημῶν ἀγγελική κη γὰρ ἔμπρωστῶν

 κη σαμῆμος θεοπρεπῶσ ἐπεδὲ ξωτὴ κη ποιοῦται κη

 σου· χριστὸν τὸν θεὸν κη κη τευ εἰ πειρασμῶν κη κη

 δὴ σωφροσύνη τρωθὴ κη κη τοῖσ ἀμύμωσ τασ δὲ

ΨΑΛΜΟΣ ΙΙ΄

Τὸ αὐτὸ τίς ἀναλιγμένην γραφήν.
ἰδιόχτηρον Γρηγορίου Πρωτοφάλου

Handwritten musical notation for the first part of the psalm, featuring a single staff with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic values and accidentals, with some notes beamed together. The text is written in a cursive Greek hand below the staff.

Ὁμοιωτικὸν ἄνευ ἀπομνημονεύσεως
ἀνεπισημασμένη γραφή
ἰδιόχτηρον Γρηγορίου Πρωτοφάλου

Handwritten musical notation for the second part of the psalm, featuring a single staff with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic values and accidentals, with some notes beamed together. The text is written in a cursive Greek hand below the staff.

ΠΙΝΑΞ ΙΣΤ'

Handwritten musical notation on a single staff, including rhythmic markings and notes.

Handwritten text or musical notation, possibly a title or subtitle, located above the second system.

Handwritten musical notation on a single staff, including rhythmic markings and notes.

Handwritten musical notation on a single staff, including rhythmic markings and notes.

Handwritten musical notation on a single staff, including rhythmic markings and notes.

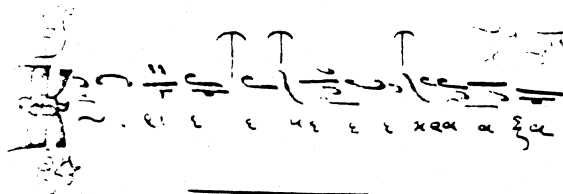
ΠΙΝΑΞ ΙΖ

Handwritten musical notation for the top system, featuring multiple staves with notes and Greek text. The notation includes various note values, rests, and bar lines, with Greek letters and symbols interspersed throughout the score.

Handwritten musical notation for the bottom system, featuring multiple staves with notes and Greek text. The notation includes various note values, rests, and bar lines, with Greek letters and symbols interspersed throughout the score.

ΠΙΝΑΞ ΚΗ'

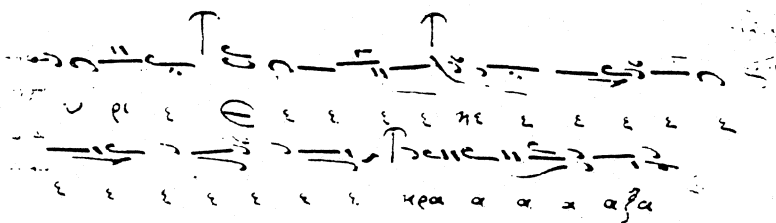
1. Ἀρχαία στενογραφία

Τροχιών κόν-
κινον.
Βαρεῖται μαῦραι
Δυγίσματα κόν-
κίνα

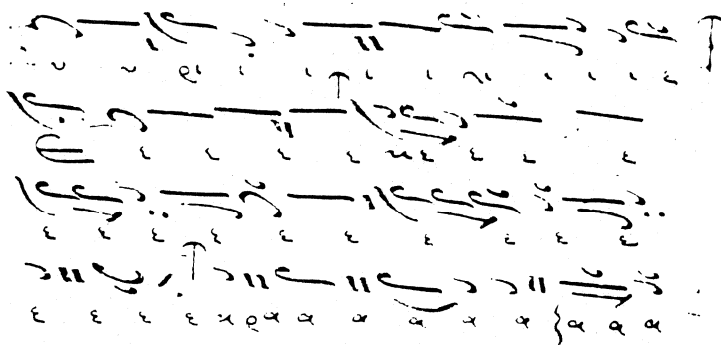
Ἴσον μαῦρον
Γοργόν κόν-
κινον.

2. Ἐξήγησις Πέτρου Βυζαντίου
ἰδιόχειρος

3. Ἐξήγησις Γρηγορίου Πρωτοφάλτου
ἰδιόχειρος.

Κ

ΠΙΝΑΞ Κ.Α'

Ἀρχαία στενογραφία

ἱεροσολωνοῦ καὶ
 ἀρχιεπισκοπικῶν
 ἡρώδου
 κυρι ε ε ε ε

Ψηφιστὸν κόνι-
 νον.
 Τρομικόνμαυ-
 ρον.
 Θεὸς καὶ ἀποδοκ-
 μόνικον.

2. Ἐξήγησις Πέτρου Βυζαντίου
ιδιόχειρος

κυ υ υ υ υ υ ρι ε κυ ρι ε
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

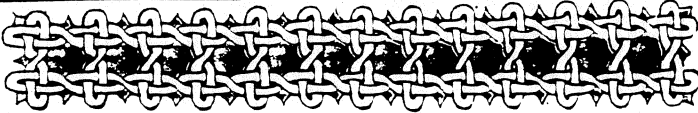
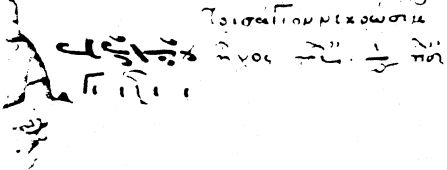

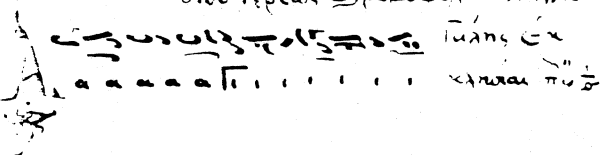
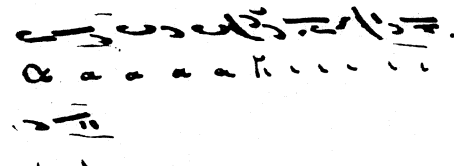
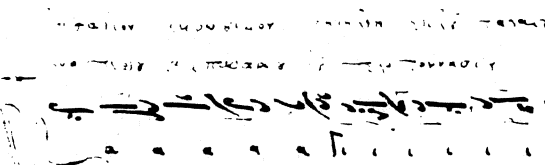
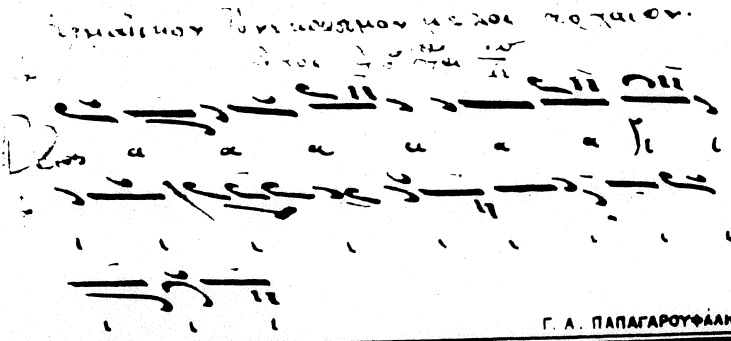
3. Ἐξήγησις Ἀντωνίου Λαμπαδαρίου
ιδιόχειρος

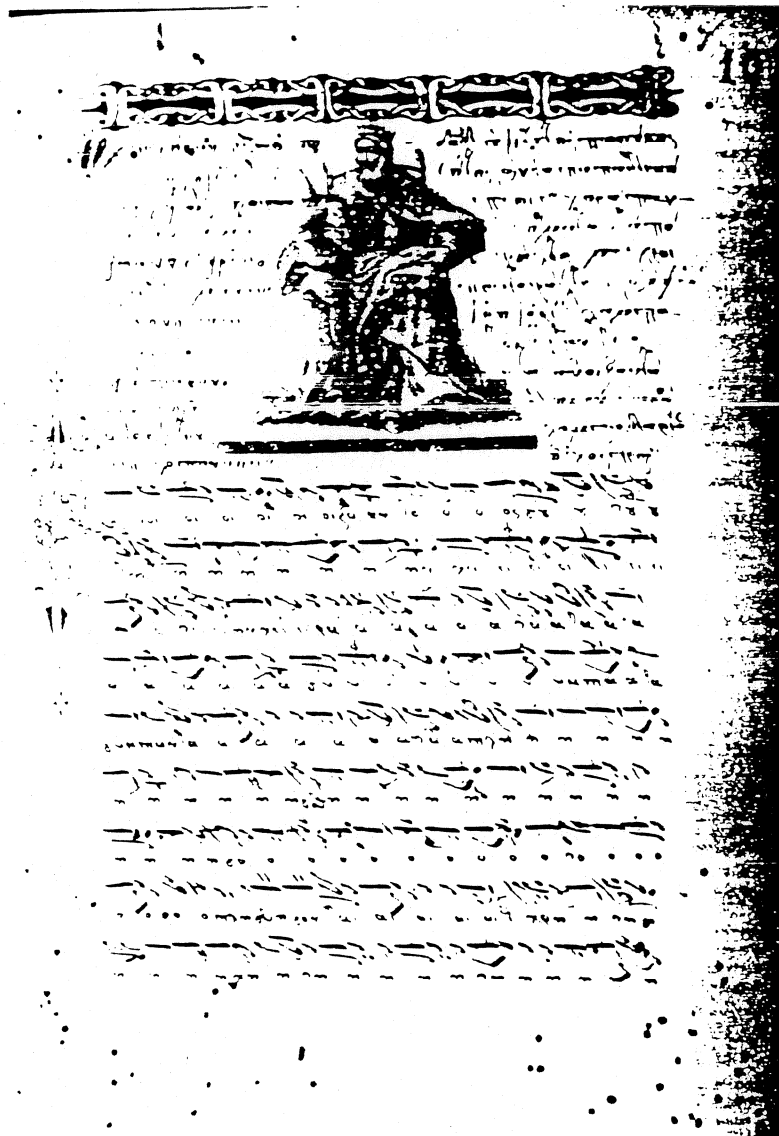
ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

4. Ἐξήγησις Γρηγορίου Πρωτοψάλτου
ιδιόχειρος

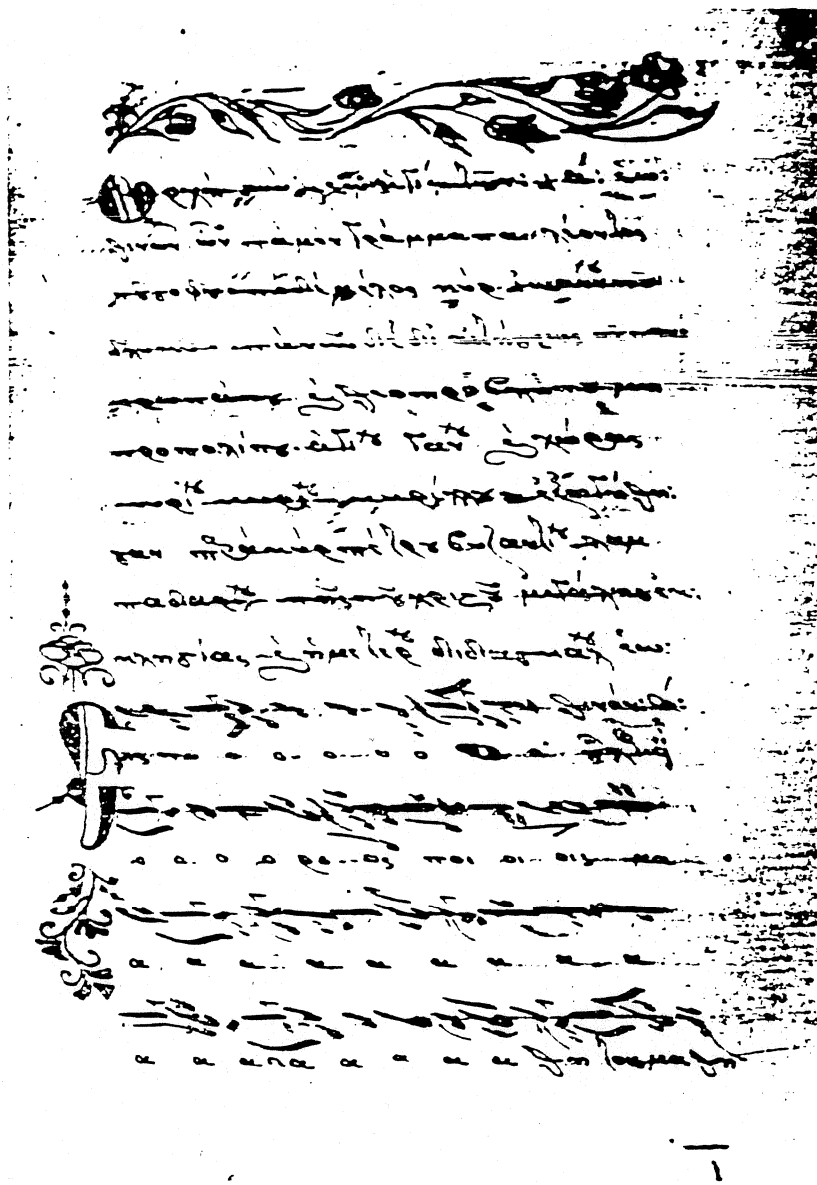
ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ΠΙΝΑΞ 1Α'

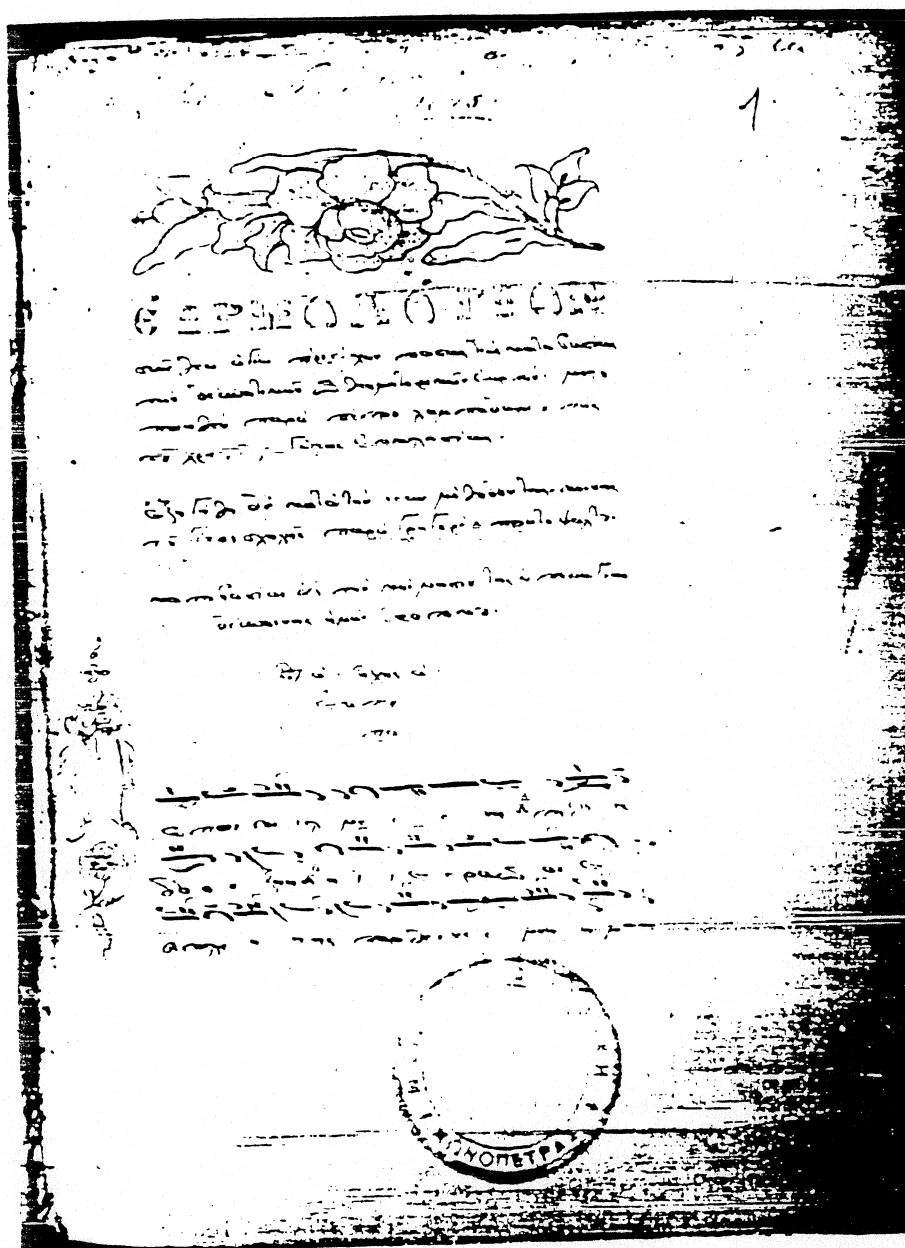
		
<p>1 Άρχαία στενογραφία.</p>	<p>Τοισάτιον μεκωσάτι </p>	<p> Παρακάλεσμα κοκκίνον. </p>
<p>2 Πρώτη ἐξήγησις.</p>	<p>Τοῦτο τοισάτιον ζήτησις μεκω στον ἱερῶν ἐνομοφωλεμιστήν </p>	
<p>3 Ἐξήγησις Ἀθανασίου Πατελλαρίου Πατριάρ- χου Κων/πόλεως.</p>	<p>Τοισάτιον μεκωσάτιον ἐξηγήθη σκετὸν μεκωσάτιον μεκωσάτιον μεκωσάτιον μεκωσάτιον μεκωσάτιον </p>	
<p>4 Ἐξήγησις Πέτρου Πέλα κωνησιου, Γραφῆ ἰδιῶ χειρος Περ. Βυζαντιου.</p>	<p> </p>	
<p>5 Ἐξήγησις εἰς την νε- αν γραφήν, ἰδιόχει- ρος Γραφ. Πρωτοψάλτου</p>	<p> </p>	<p>Γ. Α. ΠΑΠΑΓΑΡΟΥΦΑΝΗΣ</p>

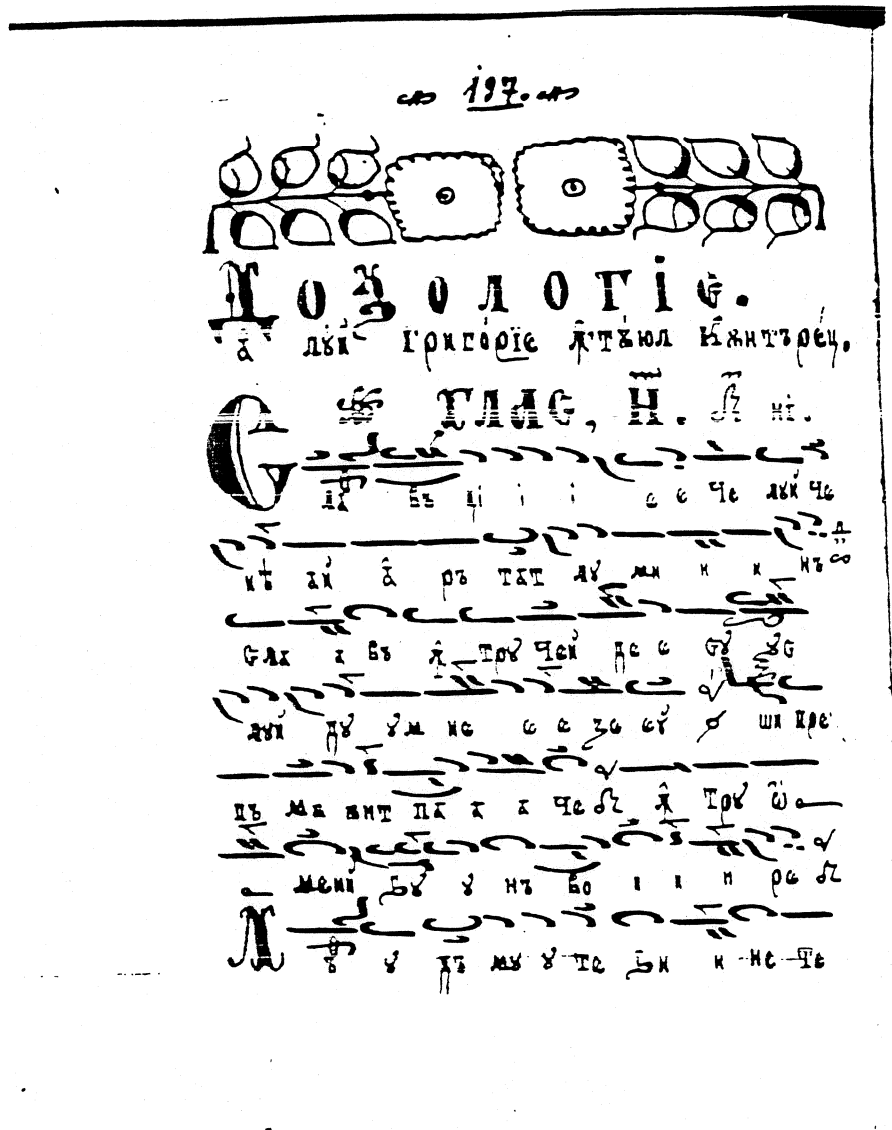
Εικόνα 4 - Λιβάκιος μαντις Παντελεήμωνος ΜΜ, έτος 1816. ο 10r. Ο προφήτης David στην αρχή αυτού του λιβάκιου του Γρηγορίου.
- Ms. Panteleimonos ΜΜ (of the year 1816). f. 10r. David the prophet in the beginning of this manuscript by Gregorios

Εἶζων 29.—Παντέλεμνος 990, φ. 1r.

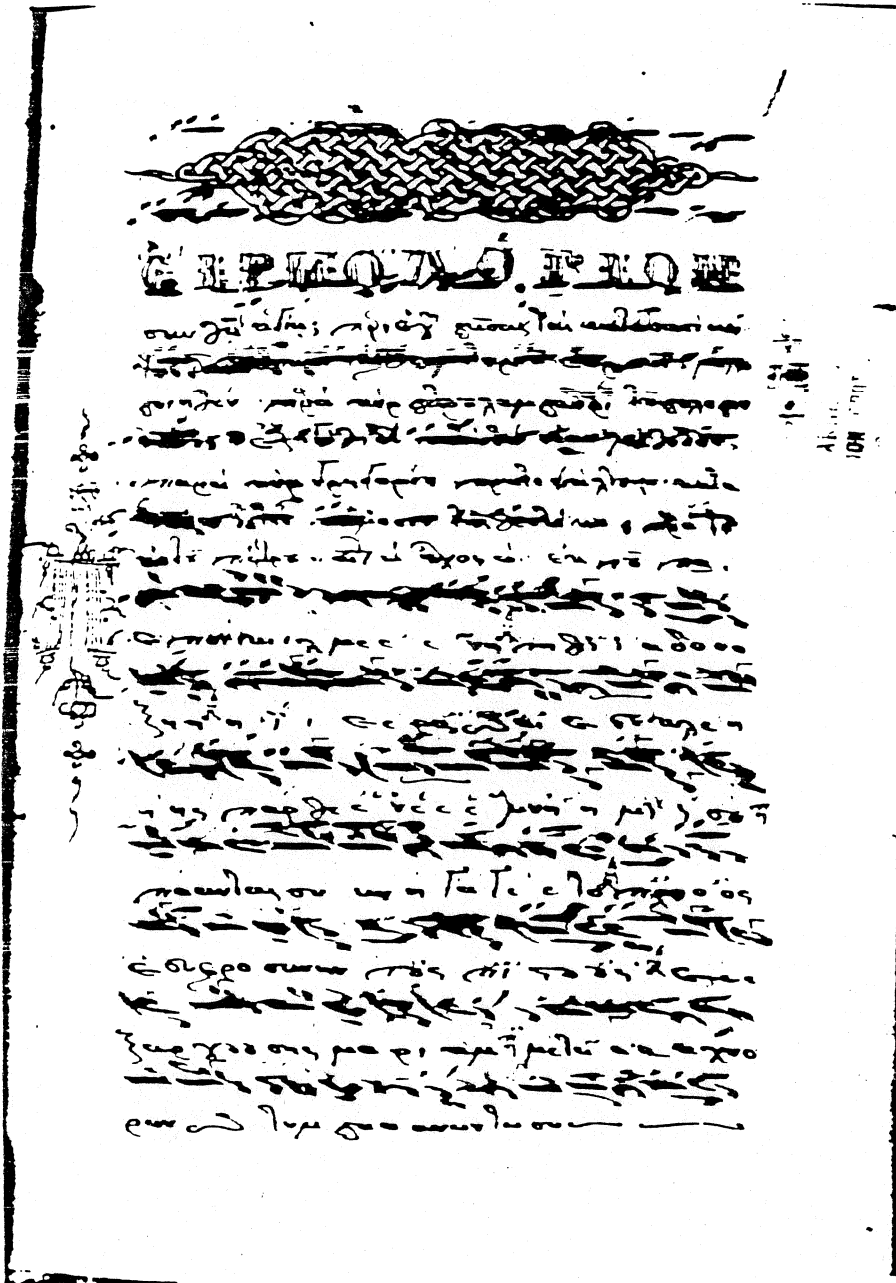

Εἰκὼν 42.—Σίμωνος Πέτρας θ. γ. 1γ.

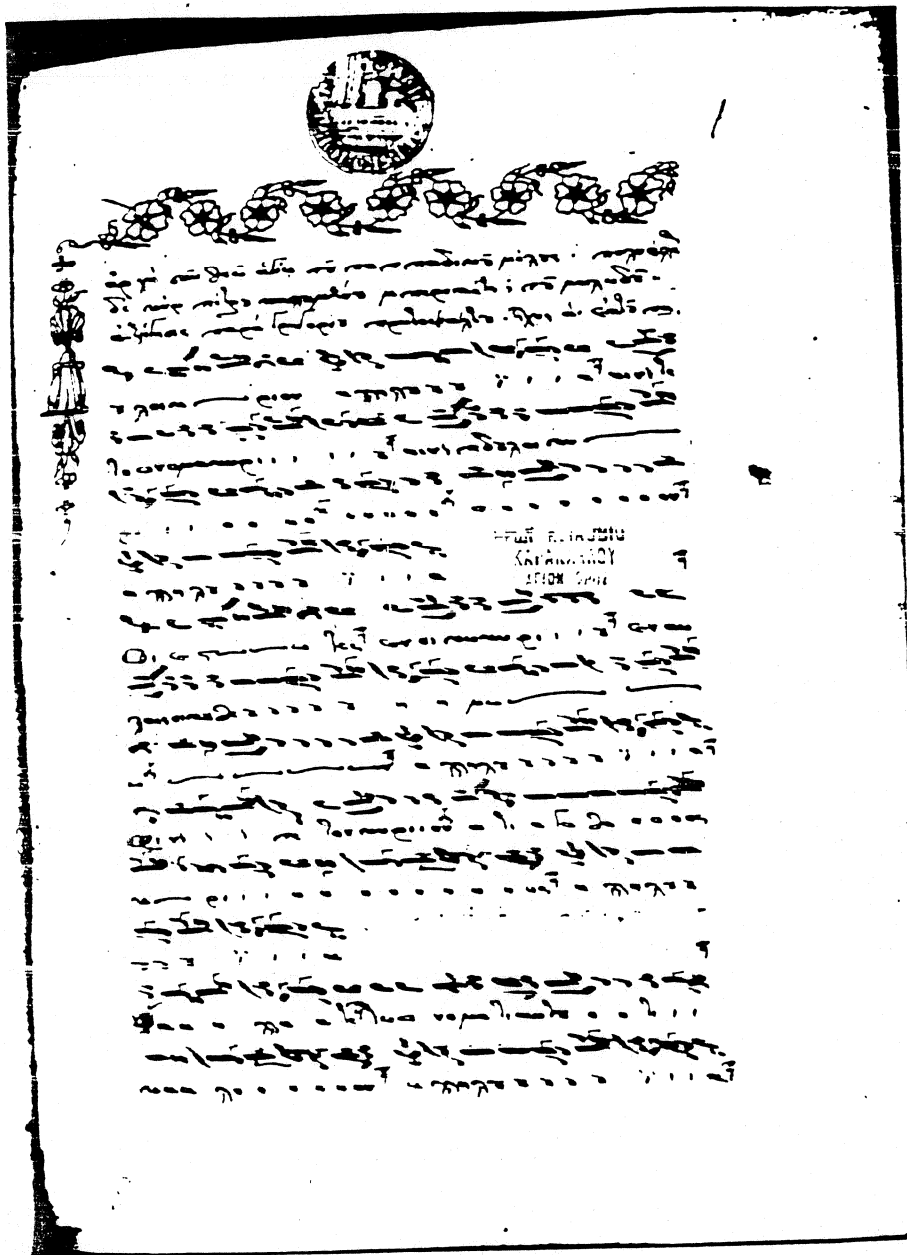

Εἰκὼν 24. — Ἁγίου Παύλου 502. σ. 197.

Παράδειγμα 14

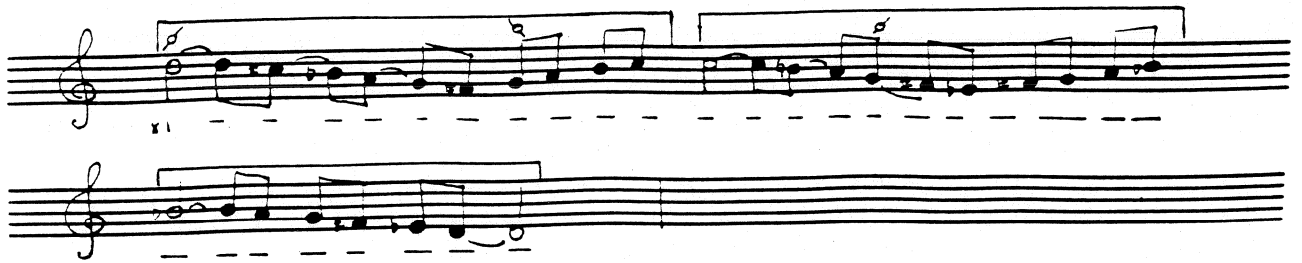
Εἰκὼν 56. — Καρκαλλοῦ 227. φ. 1r.

Εικόνα 60. Καρακαλλού 230, φ. 1r.

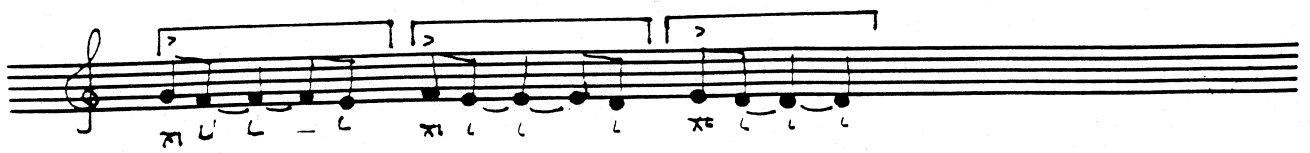
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV
(ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ)

Παράδειγμα 1

Two staves of musical notation. The top staff contains a melodic line with various note values and rests, including a dotted quarter note and an eighth note. The bottom staff contains a similar melodic line. A dashed line is drawn below the bottom staff.

Παράδειγμα 2

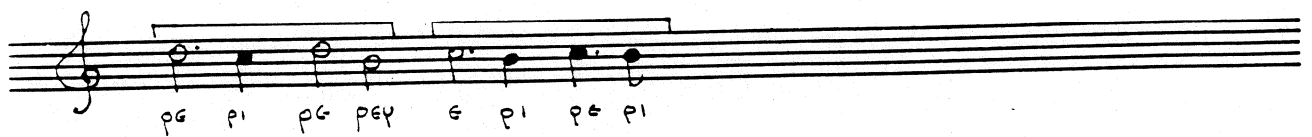
One staff of musical notation with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes. Below the staff, the Greek letters πι, λ, λ, λ, λ, λ, λ, λ, λ, λ are written under the corresponding notes. There are accents (>) above some notes.

Παράδειγμα 3

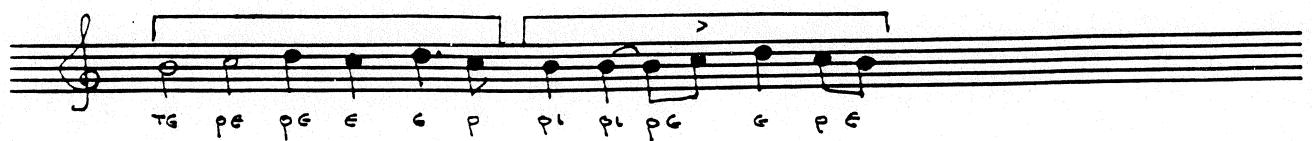
One staff of musical notation with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes. A dashed line is drawn below the staff.

Παράδειγμα 4

One staff of musical notation with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes. Below the staff, the Greek letters ρε, ρι, ρε, ρε, ε, ρι, ρε, ρι are written under the corresponding notes.

Παράδειγμα 5

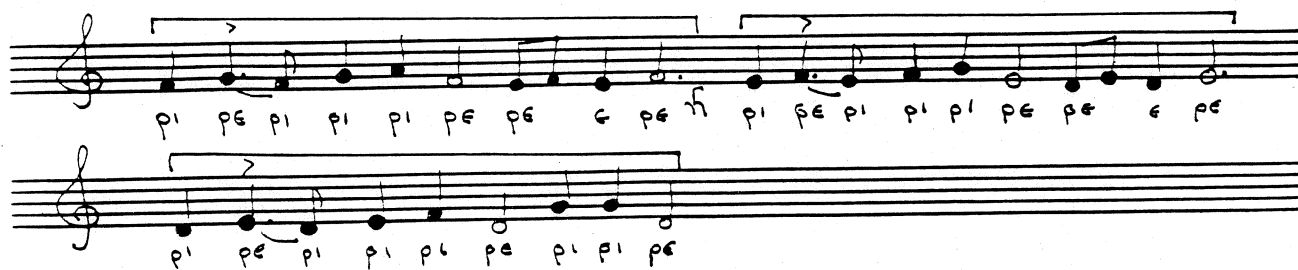
One staff of musical notation with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes. Below the staff, the Greek letters τε, ρε, ρε, ε, ε, ρ, ρι, ρι, ρε, ε, ρε are written under the corresponding notes.

Παράδειγμα 6

Musical notation for Example 6, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of eighth and quarter notes. There are two slurs with accents (>) over the first and second measures. The notes are: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics below are: ε ε ρι ρ ρε ρι ρε ρι ρι ρι

Παράδειγμα 7

Musical notation for Example 7, featuring two staves with a treble clef. The melody consists of eighth and quarter notes. There are two slurs with accents (>) over the first and second measures of the first staff. The notes are: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics below are: ρι ρε ρι ρι ρι ρε ρε ε ρε η ρι ρε ρι ρι ρι ρε ρε ε ρε

Παράδειγμα 8

Musical notation for Example 8, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of eighth and quarter notes. There are four slurs with accents (>) over the first, second, third, and fourth measures. The notes are: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics below are: ε ε ρι ρ ρε ρι ρε ρ ρι ρι ρε ρ ρι ρι

Παράδειγμα 9

Musical notation for Example 9, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of eighth and quarter notes. There are two slurs with accents (>) over the first and second measures. The notes are: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics below are: ε ρ ρε ρι ε ρ ρε ρι

Παράδειγμα 10

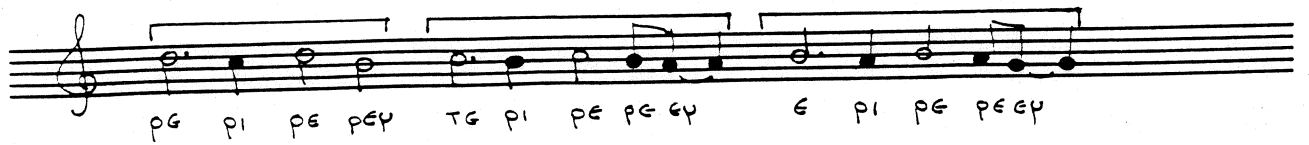
Musical notation for Example 10, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of eighth and quarter notes. There are three slurs with accents (>) over the first, second, and third measures. The notes are: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics below are: ε ρι ρε ρε ε ε ερ τε ε ρι ρε ρε ε ε ερ τε

Παράδειγμα 11

Musical notation for Example 11, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of eighth and quarter notes, with slurs and accents. The lyrics are: ρι ρε ρι ρι ρ ρε ρι ρε ρι ρι ρ ρε ρι ρε ρι ρι ρ ρε ρι

Παράδειγμα 12

Musical notation for Example 12, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes, with slurs. The lyrics are: ρε ρι ρε ρεϋ τε ρι ρε ρεϋ ε ρι ρε ρεϋ

Παράδειγμα 13

Musical notation for Example 13, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes, with slurs. The lyrics are: ρεϋ τε ρι ρεϋ τε ρι ρεϋ τε ρι

Παράδειγμα 14

Musical notation for Example 14, featuring a single staff with a treble clef. The melody consists of quarter and eighth notes, with slurs and accents. The lyrics are: ρι ρε ρι ρι ρι ρε ρε ε ρε ρε ρι ρι ρι ρι ρε ρε ε ρε